

UČESTVUJEM I PITAM SE!

Smernice za participaciju i građansko
angažovanje adolescenata

unicef

za svako dete

ZAHVALNICA

Ove smernice je razvila međunarodna konsultantkinja za prava deteta Claire O’Kane, zajedno sa svojim bliskim saradnicima Jumanom Haj-Ahmad i Fabiom Frisciom iz Odeljenja za razvoj i participaciju adolescenata (ADAP) pri UNICEF-u. Smernice se oslanjaju na prvobitni dokument, naknadnu analizu podataka i intervjuje koje je obavila Cristina Bacalso, a nadovezuju se na konceptualni okvir za merenje rezultata participacije adolescenata koji je razvila Gerison Lansdown. Deo ovih smernica čine i konsultacije sa 86 adolescenata (48 ženskog i 38 muškog pola) uzrasta od 10 do 19 godina iz Indonezije, Libije, Moldavije i Ukrajine, koji su odvojili vreme kako bi podelili svoje stavove i dali povratne informacije i sugestije o ključnim strategijama i pristupima za podršku participaciji. Svima njima se iskreno zahvaljujemo.

Zahvaljujemo se i osoblju UNICEF-a u nacionalnim kancelarijama, osoblju angažovanom u ovom sektoru, kao i drugim članovima referentnih grupa koji su učestvovali u analizi i dali sopstveni doprinos unapređenju ovih smernica te svima koji su učestvovali u organizaciji konsultacija sa adolescentima.

Zahvaljujemo se sledećim osobama: Abdelbari Abuzaid, Abeer Abou Zaki, Alexandr Petrov, Ali Aulia Ramly, Allison Morris, Aminata Dicko Sangare, Amy Wickham, Anthony Spalton, Analee Pepper, Andreza Maria Guterres, Anna Burlyaeva, Anna Omelchuk, Artur Ayzov, Aruna Pant, Bassem Nasir, Camila Villar Guhl, Carolina Aulicino, Charlotte Lapsansky, Chizuru Iwata, Dharshini Seneviratne, Erika Isabel Bulan Yague, Farah Ogbi, Gabriela Sobkova, Gemma Wilson Clark, Hanguiné Assitan Camara, Helen Belachew, Henriette

Ahrens, Herve Morin, Ilaria Favero, Ivaylo Spasov, Jairus Ligoo, Jaya Burathoki, John McGinnis, Kateryna Lytvynenko, Kateryna Pukha, Kirsten Di Martino, Kozeta Imami, Kristine Hansen, Laura Bill, Laurat Raca, Lauren Rumble, Lillie Lyubomudrova, Luciana Lirman, Manel Strambouli, Marcy Levy, Marina Komarecki, Mario Balibago, Marleen Renders, Miles Hastie, Monira Hassan, Massimiliano Sani, Monira Hasan, Najiba Haidary, Neha Kapil, Nina Ferencic, Nina Sorokopud, Odalys Rodriguez, Olga Lucia Zuluaga, Olha Dolinina, Olena Sakovych, Osama Teer, Paola Gomez, Polina Listopad, Prerna Banati, Priya Marwah, Raphaelle Ayach, Rakshya R. Thapa, Regev Ben Jacob, Roshni Basu, Sanaullah Panezai, Sandra Gusmao, Sebastien Truffaut, Silvia Di Nicola, Sophie Flynn, Suad Nabhan, Tamara Rusinow, Tania Sultana, Thomas Meyerer, Ticiania Garcia-Tapia, Valerie Crab, Veera Mendonca, Vijaya Ratnam Raman, Viktoriya Yankovets, Xavier R. Sire, Yasmin Abu Seedo i Yuanita Marini Nagel.

Zahvaljujemo se i Ellen Fransen, Kristen Castrataro i Shangning Wang.

Ova publikacija je nastala uz velikodušnu podršku kompanije ING.

Fotografije na naslovnoj stranici (u smeru kazaljke na satu od prve u gornjem levom uglu):

© UNICEF/UNI106588/Crouch; © UNICEF/UN0341608/Pinheiro; © UNICEF/UN0268078/Andrino; © UNICEF/UN0263725/Herwig

Dizajn i prelom: Big Yellow Taxi, Inc.

ISBN-978-86-80902-57-9.

© UNICEF u Srbiji, 2021.

Originalna publikacija na engleskom jeziku ENGAGED AND HEARD!

Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement.

United Nation’s Children Fund, 2021.

Prevod je dostupan pod licencom Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 CC BY-NC-SA 3.0.

PRISTUPAČNOST

Učinjeni su naponi da ovaj dokument u formatu PDF bude pristupačan svima, pa i osobama sa invaliditetom.

Ovaj PDF je tagovan i sadrži opise slika i naslove koji se jednostavno koriste uz pomoć asistivnih tehnologija.

UČESTVUJEM I PITAM SE!

Smernice za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

SADRŽAJ

Zahvalnica		PRILOZI	30
UVOD: OBRAZLOŽENJE SMERNICA	4	Participacija adolescenata u uslugama vezanim za zdravlje, vodu, higijenu, ishranu i hiv	30
KONCEPTUALNO RAZUMEVANJE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA	6	Participacija adolescenata u edukaciji i alternativnim načinima učenja	34
2.1 Definicija participacije adolescenata	6	Participacija adolescenata u sistemima dečje zaštite, starateljstva i pravosuđa	38
2.2 Participacija i građansko angažovanje adolescenata u kontekstu UNICEF-ovog strateškog okvira za drugu deceniju života	6	Participacija adolescenata u smanjenju rizika od katastrofa, klimatskih promena i zaštiti životne sredine	43
2.3 Primena pristupa zasnovanog na pravima	6	Participacija adolescenata u izgradnji mira i humanitarnim akcijama	47
2.4 Obezbeđivanje ravnopravnosti i inkluzije	8	Rečnik pojmova	52
2.5 Ključne odlike svrsishodne participacije: prostor, glas, publika, uticaj i devet osnovnih preduslova	9	Akcije za podršku rodno ravnopravnoj participaciji adolescenata, inkluziji osoba sa invaliditetom i participaciji osetljivoj na sukobe	53
2.6 Modaliteti participacije adolescenata: konsultativni, kolaborativni, onaj koji predvode sami adolescenti	11	Faze u razvoju adolescenata i prilike za participaciju	56
2.7 Participacija adolescenata, angažovanje i građansko angažovanje	11	Devet osnovnih zahteva kao alat za planiranje kvalitetnog procesa participacije	57
2.8 Teorija promene	12	Alat za procenu rizika i dodatne smernice za unapređenje zaštite	59
STRATEGIJE I KLJUČNE INTERVENCIJE ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA	15	Postupanje po uobičajenim prigovorima	62
3.1 Zagovaranje zakona, politika, praksi i budžeta za institucionalizaciju participacije adolescenata i građanskog angažovanja	16	Prenosive veštine	64
3.2 Pобољшanje pozitivnih društvenih normi i stavova koji podržavaju participaciju i građansko angažovanje adolescenata	17	Primeri indikatora rezultata ključnih strategija za participaciju adolescenata	65
3.3 Razvoj svesti, veština i kapaciteta odraslih da unaprede i podrže participaciju i građansko angažovanje adolescenata	19	Primeri ulaznih vrednosti u ključnim strategijama za participaciju adolescenata	67
3.4 Razvoj svesti, veština i kapaciteta adolescenata (naročito najmarginalizovanijih) za participaciju i građansko angažovanje	20	Praktični alati i korisni resursi za pojedinačne odeljke smernica	69
3.5 Uspostavljanje i podrška platformama za participaciju i građansko angažovanje adolescenata	22	Reference	76
ORGANIZACIONA POSVEĆENOST I PROCESI ZA PARTICIPACIJU ADOLESCENATA	25		
4.1 Prakse za podršku participaciji adolescenata	25		
4.2 Participacija adolescenata u programskom ciklusu	26		
PRAĆENJE I EVALUACIJA PARTICIPACIJE ADOLESCENATA	28		
5.1 Indikatori ishoda	28		
5.2 Indikatori neposrednih rezultata	28		
5.3 Indikatori ulaznih vrednosti	29		

SPISAK OKVIRA SA TEKSTOM I SLIKA

Slika 1: UNICEF-ov strateški okvir za drugu deceniju života.....	7
Slika 2: Odlike svrsishodne participacije.....	10
Slika 3: Modaliteti participacije.....	11
Slika 4: Socio-ekološki model.....	12
Slika 5: Teorija promene za participaciju adolescenata.....	14
Slika 6: Pet osnovnih strategija za participaciju i građansko angažovanje adolescenata.....	15
Slika 7: Ključne aktivnosti za unapređenje participacije adolescenata u svim fazama programskog ciklusa.....	27
Slika 8: Faze u razvoju adolescenata i prilike za participaciju adolescenata.....	56
Slika 9: Devet osnovnih zahteva kao alat za planiranje kvalitetnog procesa participacije.....	57
Slika 10: Alat za procenu rizika u participaciji adolescenata.....	60
Slika 11: Primer prenosivih veština – Državna kancelarija Egipta.....	64
Slika 12: Primeri indikatora rezultata za ključne strategije koje se tiču participacije adolescenata.....	65

Okvir sa tekstem 1: Zašto je participacija adolescenata važna.....	4
Okvir sa tekstem 2: Primena pristupa zasnovanog na pravima na proces izrade programa sa adolescentima.....	9
Okvir sa tekstem 3: Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata.....	10
Okvir sa tekstem 4: Vidovi građanskog angažovanja adolescenata.....	13

© UNICEF/UN0347571/MCILWAINE

UVOD: OBRAZLOŽENJE SMERNICA

Ove smernice su razvijene u cilju poboljšanja sistemskog programiranja i zagovaranja prava adolescenata da odlučuju o pitanjima koja ih se tiču. Smernice nude informacije o tome zašto su participacija i građansko angažovanje važni i na koji način se postižu, sa fokusom na adolescente.

Participacija je mnogo više od izražavanja mišljenja. Ona podrazumeva informisanost, uključenost i uticaj na odlučivanje o različitim pitanjima koja se tiču pojedinca, i u privatnom i u javnom životu, kod kuće, u okruženju alternativnog staranja, u školi, na radnom

OVAJ VODIČ PRUŽA
SMERNICE O TOME
„ZAŠTO“, „ŠTA ZNAČI“
I „KAKO“ UČESTVOVATI
I BITI DRUŠTVENO
ANGAŽOVAN, FOKUS
OVOG VODIČA
JE USMEREN NA
ADOLESCENTE I
MLADE.

mestu, u zajednici, na društvenim mrežama te u širem procesu upravljanja

Član 12¹ Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta definiše participaciju kao osnovno ljudsko pravo. Država, kao krajnji nosilac dužnosti, ima obavezu da stvori okruženje u kome se mišljenje dece i adolescenata čuje kada su u pitanju prakse i politike koje na njih posredno ili neposredno utiču.² Roditelji, staratelji, nastavnici i čitav niz drugih aktera takođe imaju odgovornost da saslušaju decu i adolescente i da uvažavaju stavove.

→ Okvir sa tekstom 1: Zašto je participacija adolescenata važna

- ✓ **LJUDSKO PRAVO:** Adolescenti imaju pravo da izraze mišljenje o pitanjima koja na njih utiču, pored prava i sloboda na odgovarajuće informacije, mišljenje, izražavanje, udruživanje i mirno okupljanje. Participacija predstavlja osnovno načelo svakog programskog procesa UNICEF-a.
- ✓ **RELEVANTNIJI PROGRAMI I POBOLJŠANE USLUGA U NIZU RAZVOJNIH I HUMANITARNIH KONTEKSTA:** Znanje adolescenata o sopstvenom životu, njihova kreativnost, veštine i težnje mogu dati suštinski doprinos razvoju i praćenju delotvornijih, relevantnijih i održivijih usluga, politika i praksi.³
- ✓ **POBOLJŠANA ZAŠTITA I NEDISKRIMINACIJA:** Imati pravo i prostor da se izrazi mišljenje predstavlja moćno sredstvo kojim adolescenti mogu da se bore protiv diskriminacije, nasilja, eksploatacije ili nepravde.⁴
- ✓ **VEĆI KAPACITETI ZA POZITIVNI RAZVOJ MLADIH:** Adolescencija predstavlja kritični period brzog rasta, učenja, prilagođavanja i neurobiološkog razvoja.⁵ Prilike za participaciju poboljšavaju komunikacijske i pregovaračke veštine adolescenata te njihove veštine za rešavanje problema i omogućuju im da grade bolje odnose i povezuju se sa vršnjacima, porodicom i zajednicom.⁶
- ✓ **VEĆI UTICAJ NA SAME ADOLESCENTE:** Adolescenti su često u najboljoj poziciji da uspostavlja prisne odnose sa svojim vršnjacima koje karakteriše poverenje i mogu biti efikasni vršnjački edukatori, medijatori i vaspitači.⁷
- ✓ **VEĆA ODGOVORNOST:** Participacija adolescentima nudi više prilika za unapređenje odgovornosti i dobrog upravljanja. Kada se adolescentima omogući kontakt sa tvorcima politika, oni mogu da se bore, zahtevaju i ostvaruju svoja prava te da pozivaju vlasti na veću odgovornost.

Ove smernice su pre svega namenjene osoblju UNICEF-a i njihovim partnerima, uključujući vlade, organizacije građanskog društva (uključujući organizacije mladih i organizacije kojima rukovode adolescenti) i nezavisne institucije za zaštitu ljudskih prava. Profesionalci koji rade sa adolescentima i za njihovu dobrobit mogu da se oslone na ove smernice u razvojnim i humanitarnim kontekstima.

I adolescenti mogu da koriste ove smernice prilikom razvoja strategija u procesu ostvarivanja i zahtevanja svojih prava.

Glavni odeljci sadrže smernice za:

- **Razumevanje koncepta participacije adolescenata**, sa fokusom na pristupima koji se zasnivaju na pravima, a čiji je cilj ostvarivanje ravnopravne i svrsishodne participacije adolescenata, na vezama između participacije adolescenata i građanskog angažovanja i na teoriji promene (vidi Odeljak 2).
- **Osnovne strategije i ključne intervencije za participaciju i građansko angažovanje adolescenata**, sa fokusom na održivi sistem osnaživanja (Odeljak 3).
- **Organizacionu posvećenost i procese** za poboljšanje participacije adolescenata u

svakoj fazi pripreme i realizacije programa (Odeljak 4).

• Praćenje i evaluaciju participacije adolescenata (Odeljak 5).

Prilozi daju smernice za participaciju adolescenata po sektorima:

- Zdravlje, voda, sanitarni uslovi i higijena, ishrana i HIV (Prilog 1);
- Obrazovanje (Prilog 2);
- Zaštita i nega dece i pravda za decu (Prilog 3);
- Smanjenje rizika od katastrofa, klimatske promene i zaštita životne sredine (Prilog 4);
- Izgradnja mira i reagovanje u humanitarnim situacijama (Prilog 5).

Prilozi takođe sadrže **smernice u vezi sa konceptima i praktičnim pristupima** za podršku participaciji adolescenata koja je svrsishodna, rodno ravnopravna, inkluzivna u pogledu invaliditeta, osetljiva na sukobe i bezbedna (Prilozi 6–12), uzorke indikatora neposrednih rezultata i ulaznih vrednosti za participaciju adolescenata (Prilozi 13 i 14) te **linkove ka praktičnim alatima i resursima** (Prilog 15).

**ADOLESCENTI
TAKOĐE MOGU
DA KORISTE OVE
SMERNICE KAKO
BI NA OSNOVU
NJIH RAZVIJALI
STRATEGIJE U
BORBI ZA SVOJA
PRAVA**

KONCEPTUALNO RAZUMEVANJE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA

2.1 Definicija participacije

adolescenata PARTICIPACIJA

ADOLESCENATA: „Adolescenti (individualno i/ili kolektivno) formiraju i izražavaju svoje stavove i utiču na pitanja koja se direktno ili indirektno odnose na njih.“⁸

Termin *adolescent* označava devojčice, dečake i osobe drugih rodnih identiteta uzrasta između 10 i 19 godina. Ove smernice se zasnivaju na širim strateškim okvirima, poput UNICEF-ovih Programskih smernica za drugu deceniju života, Opšteg komentara o adolescenciji Komiteta o pravima deteta, Ciljeva održivog razvoja, Strategije UN za mlade do 2030 te Rezolucije 2250 Saveta bezbednosti o mladima i miru i bezbednosti.

U ovim smernicama se adolescencija posmatra kao sastavni deo **životnog toka**, u okviru koga okolnosti iz jedne faze života utiču na kasnije faze.⁹ Prilikom da se izrazi mišljenje treba pružiti u ranom detinjstvu kako bi se položio temelj za izražavanje mišljenja i podržao rast i razvoj dece na putu da postanu zdravi, otporni i aktivni građani (vidi Prilog 8). Iako se pravo na participaciju primenjuje na svako dete koje je sposobno da formira sopstveno mišljenje, njegova priroda i obim se neizbežno menjaju kada započne druga decenija života. Period adolescencije karakteriše pojava osećaja identiteta, preuzimanje novih odgovornosti i izlaganje novim prilikama i rizicima, a u mnogim slučajevima i češće upuštanje u rizična ponašanja. Koncept „kapaciteta koji se razvijaju“ iz Konvencije o pravima deteta znači da sposobnost adolescenata da preuzimaju

ADOLESCENCIJU
KARAKTERIŠE POJAVA
OSEĆAJA IDENTITETA,
PREUZIMANJE NOVIH
ODGOVORNOSTI I
IZLAGANJE NOVIH
PRILIKAMA I RIZICIMA,
A U MNOGIM
SLUČAJEVIMA I ČEŠĆE
UPUŠTANJE U RIZIČNA
PONAŠANJA

veću odgovornost i ostvaruju svoja prava raste kako oni postaju zreliji.¹⁰ Omogućavanje većeg uticaja adolescenata na odlučivanje ne ukida njihovo pravo na kontinuiranu zaštitu u okviru Konvencije niti obavezu da se unapređuju njihovi najbolji interesi. Određeni nivo preuzimanja rizika ima suštinski značaj i za ostvarivanje promena i za pružanje podrške prilikom analize i razumevanja procene i kontrole rizika. Uključivanje adolescenata, kroz njihovu participaciju, u prepoznavanje potencijalnih rizika i mera neophodnih da se ti rizici ublaže vodi do delotvornije zaštite.

2.2 Participacija i građansko angažovanje adolescenata u kontekstu UNICEF-ovog strateškog okvira za drugu deceniju života

Participacija i građansko angažovanje adolescenata su utkani u strateški okvir za drugu deceniju života (vidi Sliku 1). Oni predstavljaju jedan od četiri cilja koje UNICEF podržava kako bi se adolescentima omogućilo da ostvare svoj pun potencijal i da daju pozitivan doprinos društvu u kom žive. Oni predstavljaju programsko **načelo koje čini temelj UNICEF-ovog rada sa decom i adolescentima i sredstvo** za postizanje rezultata kroz osnaživanje samih adolescenata da postanu nosioci promena.

2.3 Primena pristupa zasnovanog na pravima

Konvencija UN o pravima deteta je najsvaeobuhvatniji ugovor o pravima deteta. Ona potvrđuje:

- Da je pravo adolescenata na participaciju

Slika 1: UNICEF-ov strateški okvir za drugu deceniju života

GLOBAL CONVENTIONS: CRC, CEDAW, CRPD
SDGS 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 16

univerzalno i da se mora poštovati u različitim kontekstima, uključujući složene vanredne i humanitarne okolnosti.

- Pravo deteta da se njegovo mišljenje uzme u obzir (član 12 Konvencije o pravima deteta) istovremeno je i osnovno pravo i ključni princip koji treba uzeti u obzir prilikom razmatranja načina za ostvarivanje drugih prava.
- Član 12 je povezan sa drugim opštim načelima Konvencije, poput člana 2 (pravo na nediskriminaciju), člana 6 (pravo na život, opstanak i razvoj) i, naročito, člana 3 (davanje prvenstva najboljim interesima deteta).
- Član 12 je takođe tesno povezan sa drugim građanskim pravima i slobodama, uključujući pravo na slobodu izražavanja (član 13), slobodu mišljenja, savesti i veroispovesti (član 14), slobodu izražavanja i mirnog okupljanja (član 15), privatnost (član 16) i informisanje (član 17).
- Pravo adolescenta da aktivno učestvuje u društvu je

osnaženo članom 29 Konvencije o pravima deteta koji se tiče „obrazovanja kao pripreme za odgovoran život“.

- Pravo dece sa invaliditetom da aktivno učestvuju u zajednici je takođe naglašeno u članu 23.
- Participacija adolescenata sa invaliditetom je osnažena članom 7 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom (2006).

Osim toga, Opšti komentar br. 20 Komiteta o pravima deteta (2016) fokusira se na ostvarivanje prava deteta u adolescentskom periodu. Time se naglašava značaj pristupa zasnovanog na ljudskim pravima koji prepoznaje i poštuje dostojanstvo i nezavisnost adolescenata, uključujući njihovo osnaživanje, građanstvo i aktivnu participaciju u sopstvenom životu. Pravo deteta da izrazi svoje mišljenje prepoznaju i druge međunarodne i regionalne konvencije i instrumenti o ljudskim pravima, poput Afričke povelje o pravima i dobiti deteta (1990) i Evropske konvencije o ostvarivanju dečjih prava (1996).

NEOPHODNI SU SISTEMATSKI NAPORI KAKO BI SE OSIGURALO DA STRATEGIJE I INTERVENCIJE ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA TRANSFORMIŠU POSTOJEĆE OBRASCE ISKLJUČIVANJA, DISKRIMINACIJE I NEJEDNAKOSTI

2.4 Obezbeđivanje ravnopravnosti i inkluzije

Neophodni su sistematski napori kako bi se obezbedilo da strategije i intervencije za participaciju i građansko angažovanje adolescenata transformišu, a ne da učvršćuju postojeće obrasce isključivanja, diskriminacije i nejednakosti. Od presudnog značaja je da se **adolescenti prepoznaju kao izuzetno heterogena grupa** te da su neki oblici **nejednakosti i privilegija ukorenjeni**, sistemski, pa čak i namerni. Ugroženost i isključenost se mogu javiti kroz jednu ili **nekoliko dimenzija nejednakosti koje se ukrštaju ili preklapaju**¹², što obuhvata, ali ne i isključivo, uzrast, rodnu pripadnost (uključujući rodni identitet / seksualnu orijentaciju), etničku pripadnost, invaliditet, starateljski status, migrantski status, jezički i ekonomski i socijalni položaj. Ugroženost i isključenost mogu pogoršati i različiti konteksti (ruralno okruženje, vanredne situacije, sukobi, siromaštvo, isključenost, nedostatak povezanosti itd.). Vršnjački pritisak ili diskriminacija mogu uticati na samopouzdanje adolescenata da iznesu svoje stavove. Šire društvene norme te kulturne i organizacione prakse takođe mogu doprineti participaciji i građanskom angažovanju adolescenata ili ih ometati. U okviru omladinskih struktura, mlađi adolescenti su često marginalizovani u korist starijih adolescenata. Metode informisanja i participacije nisu uvek dovoljno prilagođene adolescentima različitih uzrasta i sposobnosti. Prilikom pokretanja konsultacija ili foruma za adolescente, mnogim organizacijama je lakše da dopru do adolescenata koji pohađaju školu (naročito onih koji su dobri đaci) i uključe ih. Na taj način se nenamerno isključuju adolescenti koji su u većoj meri marginalizovani i ne pohađaju redovno zvaničnu nastavu.

Ovo su ključne mere za unapređenje ravnopravnosti i inkluzije kada su u pitanju participacija i građansko angažovanje adolescenata:

- 1. Usvojte pristup dvostrukog koloseka za ravnopravnu participaciju: (a) Identifikovanje, analiza i uklanjanje prepreka za inkluziju, uključujući stigmatizaciju i diskriminaciju.** Podsticanje nosilaca

dužnosti, zainteresovanih strana, profesionalaca i adolescenata da promišljaju odnose moći i da o njima razgovaraju u okviru svojih grupa i sa drugim grupama, da analiziraju obrasce inkluzije i isključenosti i da primenjuju strategije za prevazilaženje diskriminacije, između ostalog kroz preoblikovanje štetnih društvenih normi i pružanje podrške za participaciju marginalizovanim adolescentima (vidi Odeljak 3.2).

- (b) Aktivna podrška participaciji i jačanju kapaciteta adolescenata koji su isključeni.** Uspostavljanje solidarnosti među adolescentima: koji su nezaposleni i ne pohađaju školu; koji žive sa invaliditetom; koji su ženskog pola; pripadnici etničkih manjina; pogođeni HIV-om/AIDS-om; u braku; staratelji ili roditelji; apatridi, izbeglice, interno raseljena lica i/ili žive u pokretu; koji žive u uslovima alternativnog staranja; koji su lezbejske, homoseksualne ili biseksualne orijentacije, transrodne osobe, koji preispituju svoj rod ili su interseksualne osobe (LGBTQI). Konsultujte se sa adolescentima o tome kako bi voleli da budu uključeni, koje su prepreke za njihovu participaciju i kako da ih prevaziđu.

- 2. Omogućite procenu rizika, zaštitu dece i poštovanje načela nenanošenja štete.** Sistematično primenjujte UNICEF-ovu Politiku ponašanja prilikom unapređenja zaštite dece, uključujući procenu rizika i njihovo ublažavanje (vidi Prilog 10: *Alat za procenu rizika*). Neka načela **osetljivosti na sukobe** i nenanošenja štete budu prioritet, naročito u kontekstima sukoba ili političke nesigurnosti (vidi Prilog 7). Podržite sigurno okruženje za participaciju tako što ćete informisati zajednice (naročito „čuvare“ poput roditelja, starijih, nastavnika itd.) o prednostima participacije adolescenata, naročito za devojčice, adolescente sa invaliditetom i druge marginalizovane grupe.

- 3. Podržite inkluzivne prostore i odvojene prostore za specifične grupe adolescenata.** Inkluzivni prostori omogućuju adolescentima iz različitih konteksta (npr. u pogledu roda, uzrasta, invaliditeta, zaposlenja, etničke pripadnosti, seksualnosti, starateljskog statusa itd.) da sprovedu zajedničke aktivnosti i prevazilaze stigmatizaciju i diskriminaciju. Međutim, za adolescente koji dolaze iz

Okvir sa tekstem 2: Primena pristupa zasnovanog na pravima na osmišljavanje programa¹¹

- ✓ Postavite adolescente u središte, prepoznajte ih i osnažite kao nosioce prava i društvene aktere te osnažite njihove kapacitete da zahtevaju svoja prava. Prepoznajte vlade kao primarne nosioce dužnosti koji imaju odgovornost prema svojim građanima i pomažu im da razviju svoje kapacitete za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava.
- ✓ Prepoznajte roditelje i porodice kao primarne staratelje, zaštitnike i vodiče te ih podržite u tim ulogama.
- ✓ Služite se načelima ljudskih prava i prava deteta kao smernicama za rad vaše organizacije u svim sektorima i u svim fazama procesa. Ova načela podrazumevaju univerzalnost, nediskriminaciju, najbolje interese deteta, pravo na opstanak i razvoj, nedeljivost i međuzavisnost ljudskih prava, odgovornost i poštovanje stavova adolescenata.
- ✓ Unapredujte ravnopravnost i poštovanje dostojanstva i vrednosti svakog pojedinca, bez obzira na njihovu rodnu, etničku, jezičku, religioznu ili seksualnu pripadnost, odnosno bez obzira na njihovo poreklo, bogatstvo, društveni status po rođenju ili sposobnosti.
- ✓ Trudite se da postignete održive rezultate sa adolescentima tako što ćete se fokusirati na neposredne i osnovne uzroke problema.
- ✓ Zagovarajte participaciju adolescenata u humanitarnim kontekstima i složenim, dugotrajnim političkim vanrednim situacijama kao sredstvo za jačanje otpornosti i društvene kohezije.

sličnih konteksta može biti korisno da se sastaju, da grade solidarnost i pozitivni identitet i da preduzimaju korake kako bi poboljšali konkretnu situaciju u kojoj se nalaze. Na primer, adolescentkinje su spremnije da razgovaraju o osetljivim temama u prostorima rezervisanim za žene.

- 4. Adolescentima različitog uzrasta i sposobnosti obezbedite pristupačne informacije koje uzimaju u obzir njihovu raznolikost.** Ponudite im oflajn verzije resursa sa interneta, jer neki adolescenti nemaju pristup internetu. Budžet za prevodioce (npr. znakovni jezik, Brajeva azbuka ili lokalni jezici).
- 5. Raščlanjajte podatke.** Promovišite bolje raščlanjivanje podataka (npr. prema rodnoj pripadnosti, bogatstvu, urbanoj/ruralnoj sredini, etničkoj/jezičkoj pripadnosti, migrantskom statusu, starateljskom statusu, statusu invaliditeta itd.) kako biste obezbedili da kreatori politika i zaduženi za sprovođenje tih politika rešavaju kritične kontekstualne nejednakosti.
- 6. Osnajujte partnerstva između najmarginalizovanijih adolescenata i njihovih saveznika** (npr. udruženja i pokreti dece radnika, udruženja adolescenata ili mladih pogođenih HIV-om, organizacije za ljude sa invaliditetom, LGBTQI grupe itd.) Podržite obuku i mentorstvo odraslih, mladih i adolescenata o rodnoj ravnopravnosti, invaliditetu i osetljivosti na sukobe.
- 7. Zalažite se za ravnopravne usluge, komunikaciju i politike.** Uklonite prepreke u stavovima između pružalaca usluga i institucionalizujte mehanizme odgovornosti kako biste bili sigurni da su marginalizovani adolescenti uključeni. Prepoznajte i ublažite političke tenzije do kojih može doći onda kada marginalizovani adolescenti počnu da učestvuju u upravljanju (npr. oprečni interesi adolescenata i političkih ili korporativnih aktera).

Dodatne smernice i kontrolne liste za podršku participaciji adolescenata različitog roda, invaliditeta, sposobnosti, uzrasta i socijalnog statusa nalaze se u *Prilogu 7*.

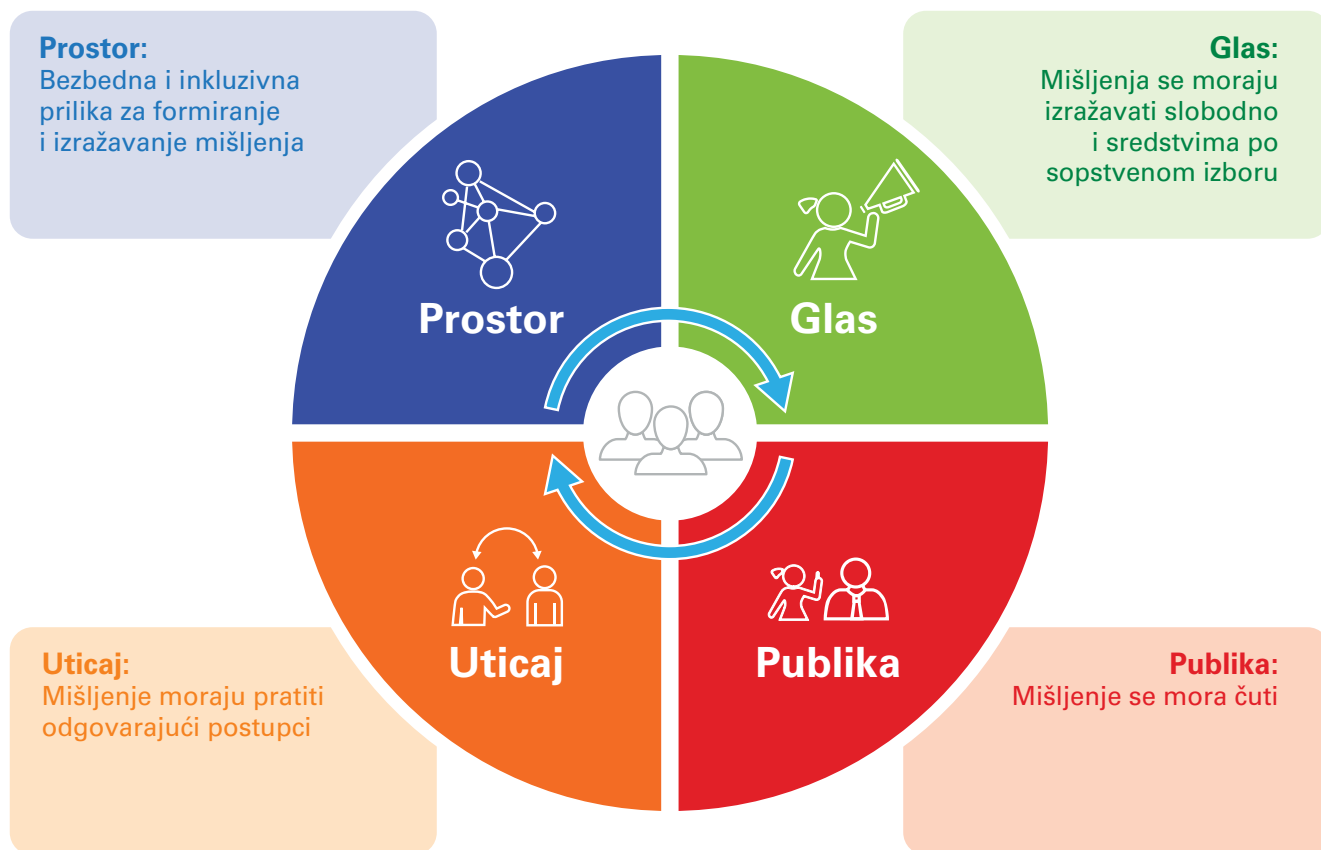
2.5 Ključne odlike svrsishodne participacije: prostor, glas, publika, uticaj i devet osnovnih preduslovas

„Svrsishodne“ prilike za participaciju adolescenata zahtevaju strateške i praktične napore kojima se obezbeđuju prostor, glas, publika i uticaj (*vidi Sliku 2*).¹⁴

- **Prostor:** Adolescentima su potrebni sigurni prostori i inkluzivne prilike koji će im omogućiti vreme i prostor da formiraju i slobodno izraze svoje stavove i mišljenja.
- **Glas:** Adolescentima treba obezbediti adekvatne informacije na osnovu kojih će formirati svoje stavove, a prilikom izražavanja mišljenja i odlučivanja treba im omogućiti da koriste sredstva po svom izboru (npr. verbalno izražavanje, kreativnu dramu, umetnost, digitalne medije itd.).
- **Publika:** Stavove adolescenata treba s poštovanjem i uvažavanjem da čuju oni koji imaju moć i ovlašćenja da postupe u skladu s njima (npr. vladini zvaničnici, roditelji, socijalni radnici, lekari itd.).¹⁵
- **Uticaj:** Stavove adolescenata treba razmatrati na primeren način i adolescentima treba dati blagovremenu povratnu reakciju o ishodima i obimu njihovog uticaja.

Da bi ovaj proces bio kvalitetan, on mora ispuniti **devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju**, koje je definisao Komitet o pravima deteta u Opštem komentaru br. 12 o pravu deteta da izrazi mišljenje (*vidi Kontrolnu listu alata za planiranje u Prilogu 9*); *u suprotnom, postoji rizik da participacija bude simbolična, manipulativna ili nebezbedna*.

Slika 2: Odlike svrsishodne participacije

(Lundy, 2007, dijagram UNICEF, 2019)

→ Okvir sa tekstem 3: Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata¹⁶

- 1. TRANSPARENTNOST I INICIJATIVNOST:** Informacije o pravu da izraze svoje mišljenje te o svrsi i obimu mogućnosti za participaciju moraju biti potpune, pristupačne i moraju uzimati u obzir raznolikost adolescenata i njihov uzrast.
- 2. DOBROVOLJNOST:** Adolescente nikada ne treba prisiljavati da iznose mišljenje ako to ne žele i treba im objasniti da učesće mogu da prekinu u svakom trenutku.
- 3. POŠTOVANJE:** Odrasli treba da prepoznaju, poštuju i podrže ideje, korake i doprinos adolescenata njihovim porodicama, školama, kulturama i radnim okruženjima.
- 4. RELEVANTNOST:** Adolescentima treba dati priliku da se oslone na sopstveno znanje, veštine i sposobnosti i da izraze mišljenje o pitanjima koja su za njih relevantna.
- 5. PRILAGOĐENOST DECI/A DOLESCENTIMA:** Okruženje i metode rada moraju uzeti u obzir sposobnosti i interese adolescenata koji stalno evoluiraju.
- 6. INKLUZIVNOST:** Prilikama za participaciju moraju se obuhvatiti marginalizovani adolescenti svih uzrasta, rodnih identiteta, invaliditeta odnosno sposobnosti i iz svih socijalnih okruženja.
- 7. PODRŠKA KROZ OBUKU:** Odrasli i adolescenti moraju proći kroz obuku i mentorstvo na temu participacije adolescenata kako bi igrali ulogu instruktora i edukatora.
- 8. BEZBEDNOST I OSETLJIVOST NA RIZIKE:** Izražavanje mišljenja može biti rizično. Adolescenti treba da učestvuju u proceni i ublažavanju rizika te moraju znati kome da se obrate za pomoć ukoliko je to potrebno.
- 9. ODGOVORNOST:** Adolescentima se mora dati jasna povratna informacija o uticaju njihove participacije na rezultate i mora im se dati podrška da te povratne informacije podeli sa svojim vršnjacima.

2.6 Modaliteti participacije adolescenata: konsultativni, kolaborativni, onaj koji predvode sami adolescenti

Postoje tri široka modaliteta participacije koji se razlikuju u odnosu na nivo angažovanja adolescenata i njihovog uticaja na odlučivanje: **a) konsultativni, b) kolaborativni i c) onaj koji predvode adolescenti** (vidi Sliku 3).

Svaki od ovih modaliteta participacije je legitiman i prikladan u različitim kontekstima sve dok ispunjava **devet osnovnih preduslova**. Za svrsishodnu konsultativnu i kolaborativnu participaciju je naročito važno da poštuju **prostor, glas, publiku i uticaj** kako bi adolescenti uticali na odrasle koji donose odluke koje se tiču adolescenata. Ove karakteristike mogu biti relevantne i za neke inicijative koje predvode sami adolescenti, ali ne nužno za sve. Na primer, društvena okupljanja i akcije koje predvode adolescenti ne moraju imati eksternu publiku da bi bile svrsishodne.

Neki programi i projekti kombinuju različite modalitete participacije. Adolescenti, na primer, mogu rukovoditi određenim aspektima ili biti konsultovani o njima, dok u drugim aspektima mogu saradivati. Osim toga, proces koji započne kao konsultativni može prerasti u proces sa kolaborativnim odlikama ili može dati doprinos inicijativama koje pokreću adolescenti. Za izbor prikladnog modaliteta participacije najvažniji je kontekst. Verovatnoća da će

adolescenti steći veštine, znanje i samopouzdanje je veća ukoliko su procesi dugoročni i interaktivni. S druge strane, adolescenti mogu osećati „teret participacije“ ukoliko moraju da učestvuju u dugotrajnim procesima da bi ostvarili određene koristi ili dobili usluge.

2.7 Participacija adolescenata, angažovanje i građansko angažovanje

Socijalno-ekološki model posmatra adolescente kroz koncentrične krugove u okviru kojih se donose različite odluke koje na njih utiču i u čijem donošenju, posledično, adolescenti imaju pravo da učestvuju (vidi Sliku 4). Adolescentima treba pružiti priliku za individualno i kolektivno izražavanje stavova u svojim porodicama, zajednicama i društvima i priliku da utiču na odluke koje se tiču njihovog obrazovanja, slobodnog vremena, oblačenja, druženja, rada, braka, životne sredine, društva, starateljstva i zaštite.

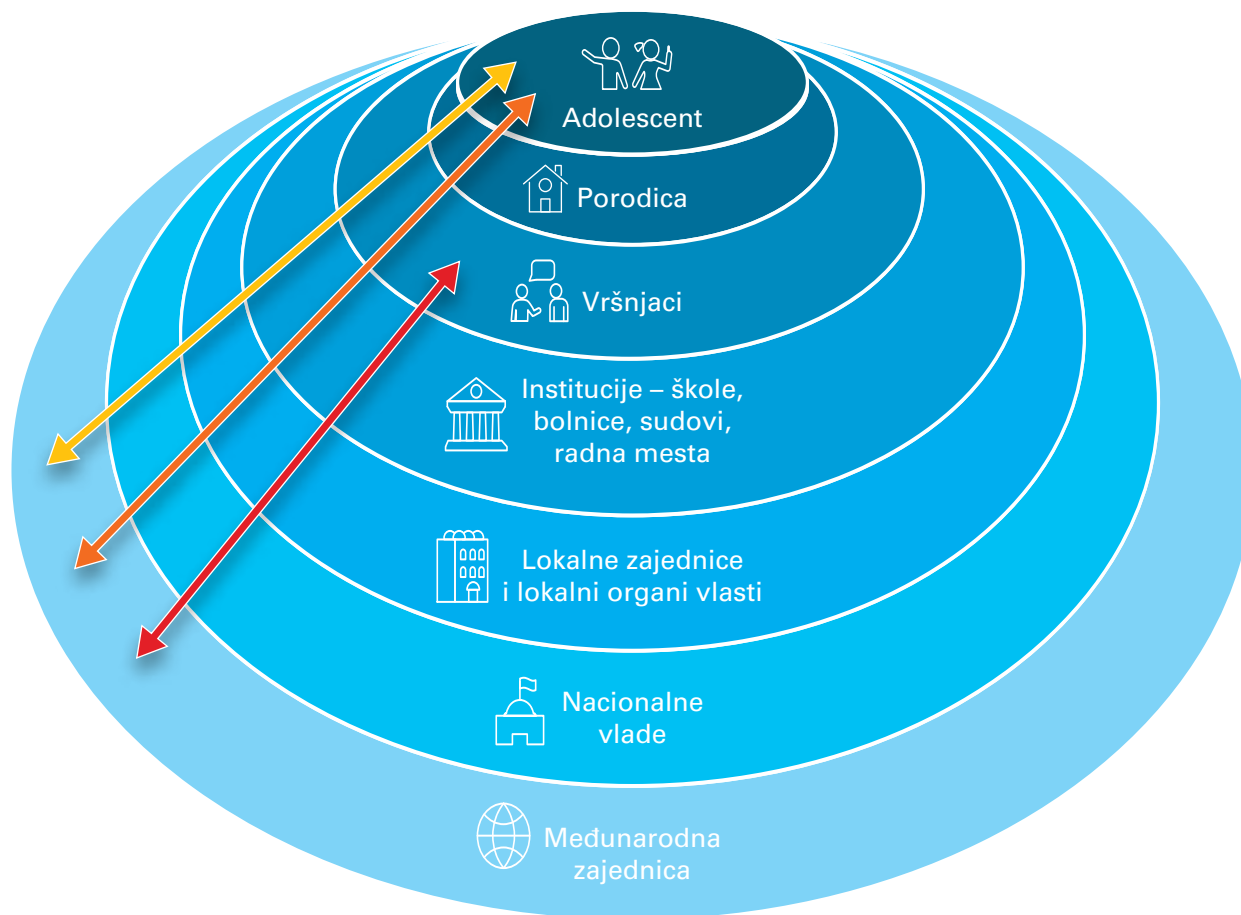
UNICEF-ova definicija participacije adolescenata se naročito fokusira na njihov **uticaj na odluke i pitanja koja ih se tiču**. Termini participacija, angažovanje i građansko angažovanje su međusobno povezani i uzajamno se dopunjuju.¹⁷ Angažovanje podrazumeva niz načina na koje se adolescenti mogu angažovati u pitanjima koja utiču na njihove živote i zajednice (vidi Sliku 4).¹⁸ **Građansko angažovanje je podskup angažovanja sa fokusom na participaciju u javnim sferama života u cilju unapređenja dobrobiti zajednice ili društva.**¹⁹

Slika 3: Modaliteti participacije

(UNICEF, 2019)

Slika 4: Socijalno-ekološki model

Participacija: Adolescenti formiraju i izražavaju mišljenje i utiču na pitanja koja na njih utiču direktno ili indirektno.

Angažovanje u dijalogu, odlučivanju, mehanizmima, procesima, događajima, kampanjama, aktivnostima i programima.

Građansko angažovanje: Individualne ili kolektivne aktivnosti u kojima ljudi učestvuju u cilju dobiti zajednica ili društva u celini.

UNICEF podržava aktivno angažovanje adolescenata u njihovim porodicama, vršnjačkim grupama, zajednicama, lokalnim i nacionalnim institucijama i političkim arenama (i na internetu i uživo) kako bi ostvarili uticaj na odluke koje ih se tiču, dok se istovremeno stara da njihova participacija bude inkluzivna, bezbedna i korisna. Građansko angažovanje omogućuje adolescentima da preuzimaju odgovornosti i razvijaju veštine kao edukatori, volonteri, aktivisti i zagovarači.²⁰

UNICEF takođe **prepoznaje vezu između participacije i osnaživanja**. Svrshodna participacija kod adolescenata stvara samopouzdanje i osećaj samoefikasnosti budući da se njihovo mišljenje uvažava. Adolescenti se tako osnažuju da zahtevaju svoja prava. Participacija adolescenata može

dovesti do unapređenja usluga koje su im namenjene, uticati na zakone i politike, pozivati nosioce dužnosti na odgovornost i povećati njihovu kolektivnu sposobnost da brane svoja prava.

2.8 Teorija promene

Teorija promene (*vidi Sliku 6*) definiše ishode i neposredne rezultate koji su neophodni kako bi se postigao cilj ostvarivanja prava adolescenata na participaciju. Ona se oslanja na konceptualni okvir za merenje participacije adolescenata.²¹ Ostvarivanje ovog cilja je podržano kroz četiri grupe ishoda:

- Adolescenti poseduju **osećaj samovrednosti, samopoštovanja i samoefikasnosti** koji im daje

ADOLESCENTI SU PARTNERI I NOSIOCI PROMENE KOJI MOGU POZITIVNO DA UTIČU NA PITANJA KOJA SE TIČU NJIHOVOG ŽIVOTA, NA INDIVIDUALNOM I KOLEKTIVNOM PLANU

samopouzdanje da izraze svoje mišljenje i dovedu u pitanje kršenje prava;

- Adolescenti su shvaćeni ozbiljno i osećaju da ih oni koji učestvuju u donošenju odluka poštuju;
- Adolescenti donose odluke i utiču na odlučivanje o pitanjima koja se tiču njihovog života;
- Adolescenti imaju priliku za javno i građansko angažovanje koje utiče na mere i odluke u javnom okruženju (npr. školama, zajednicama i lokalnoj vlasti).²²

Da bi se ovi ishodi ostvarili, neophodni su **strateški napori** za:

1. **Zagovaranje zakona, politika, praksi i budžeta** koji institucionalizuju participaciju adolescenata u različitim okvirima i podržavaju njihovo građansko angažovanje.

Okvir 4: Vidovi građanskog angažovanja adolescenata

- **VOLONTIRANJE I USLUGE** (na internetu i uživo)
- **PODSTICANJE VRŠNJAKA I/ILI ČLANOVA ZAJEDNICE** da se uključe u informisanje i druge aktivnosti
- **UČEŠĆE U AKCIONOM ISTRAŽIVANJU**
- **MEDIJSKE INICIJATIVE**
- **UČEŠĆE U UMETNIČKIM, MUZIČKIM I POZORIŠNIM INICIJATIVAMA U ZAJEDNICI**
- **UČEŠĆE U ZAGOVARANJU ILI AKTIVIZAM ČIJI JE CILJ UTICAJ NA PRAKSE I POLITIKE**
- **DRUŠTVENO PREDUZETNIŠTVO**
- **OBUKA I PRAKSA ZA STICANJE LIDERSKIH VEŠTINA**
- **UČEŠĆE U ŠKOLSKOM UPRAVLJANJU ILI LOKALNOJ VLASTI**
- **UČEŠĆE NA IZBORIMA**

2. **Unapređenje društvenih normi i stavova** koji se tiču prava i sposobnosti adolescenata svih rodni identiteta, uzrasta i sposobnosti da učestvuju u odlučivanju i rešavanju pitanja koja ih se tiču.

3. **Razvoj svesti, veština i kapaciteta odraslih** da unaprede i podrže participaciju i građansko angažovanje adolescenata, dele informacije i ovlašćenja sa adolescentima, kao i da uvažavaju stavove adolescenata

4. **Razvoj svesti, veština i kapaciteta adolescenata**, naročito najmarginalizovanih, da daju svoje mišljenje o odlukama i pitanjima koja ih se tiču na individualnom i kolektivnom planu.

5. **Uspostavljanje i očuvanje platformi za participaciju i građansko angažovanje adolescenata** koje adolescentima daju prostor, glas, publiku i uticaj te koje podržavaju partnerstva između odraslih i adolescenata.

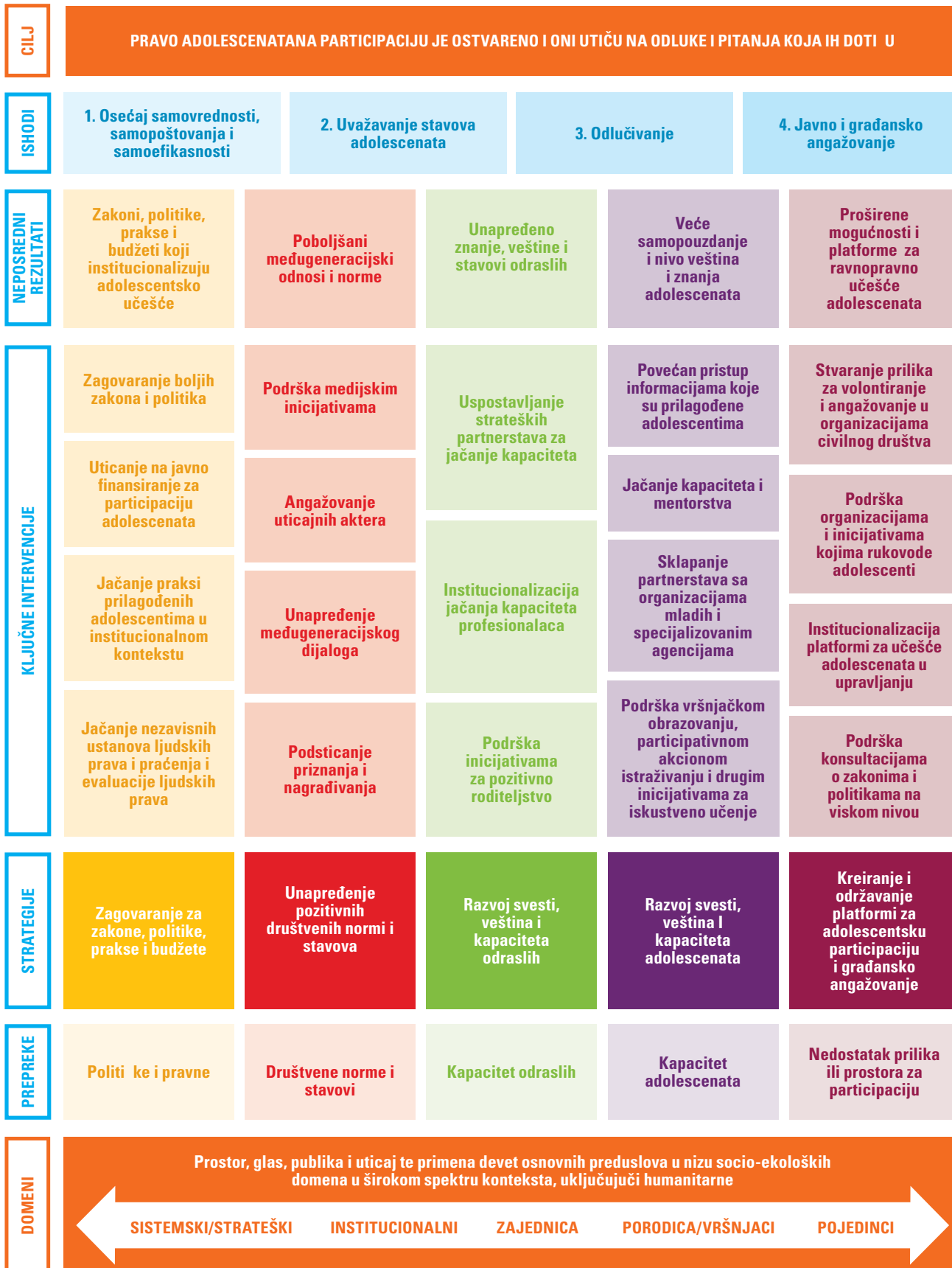
Cilj teorije promene je da redefiniše ulogu adolescenata.

Adolescenti nisu pasivni recipijenti. Naprotiv, **adolescenti su partneri i nosioci promena** koji mogu pozitivno da utiču na pitanja koja se tiču njihovog života, i na individualnom i na kolektivnom planu. Sklapanje partnerstava sa adolescentima od odraslih zahteva da promene svoj **način razmišljanja** te da vrednuju i pristupaju adolescentima kao jednakima sebi, kao grupi koja može da ponudi dragocene perspektive i uvide, da pokreće sopstvene inicijative i da saraduje sa roditeljima, starateljima i kreatorima politika.

UNICEF u svakom socio-političkom kontekstu mora da utvrdi koje ishode i neposredne rezultate može da podrži kroz strateške intervencije i partnerstva. UNICEF treba da identifikuje i dalje razvija svoje komparativne prednosti, najbolje prakse za optimizaciju postojećih resursa i da dopunjuje rad drugih institucija. Da bi stvarao adekvatne strategije, UNICEF takođe mora da razmotri unutrašnje i spoljašnje pretpostavke koje moraju biti istinite da bi se ostvarili neposredni rezultati, ishodi i uticaji, kao i unutrašnje i spoljašnje rizike za postizanje tih rezultata.

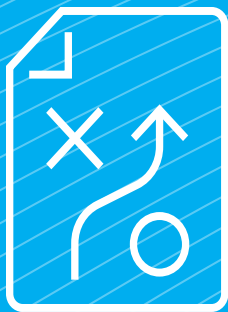

Slika 5: Teorija promene za participaciju adolescenata

Čl. 2 (Svi adolescenti bez diskriminacije po bilo kom osnovu), Čl. 12 (Pravo na izražavanje mišljenja i uvažavanje mišljenja), Čl. 13 (Sloboda izražavanja), Čl. 14 (Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti), Čl. 15 (Sloboda udruživanja), Čl. 17 (Pravo na informisanost)

KONTEKST: PARTICIPACIJA ZASNOVANA NA PRAVIMA I Z KONVENCIJE O PRAVIMA DETETA

STRATEGIJE I KLJUČNE INTERVENCIJE ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

U ovom odeljku je predstavljeno pet osnovnih strategija i ključnih intervencija za promociju participacije i građanskog angažovanja adolescenata (vidi Sliku 7). Ovome prethode kratke smernice za analizu situacije na osnovu koje će biti utvrđene strateški najefikasnije intervencije u datom kontekstu i kako da se što bolje podrže održivi procesi i platforme za participaciju adolescenata. Linkovi do praktičnih alata i izvora za svaku strategiju se nalaze u Prilogu 15.

Ove strategije su međusobno zavisne i uzajamno se dopunjuju.

Participativna situaciona analiza može doprineti definisanju prikladne kombinacije strategija za podršku participaciji adolescenata i njihovom građanskom angažovanju u konkretnom kontekstu. Ključni elementi takve analize obuhvataju:

- Uzročnu **analizu** (npr. analiza stabla problema) koja identifikuje osnovne uzroke neostvarivanja prava adolescenata na izražavanje mišljenja, informisanje, udruživanje itd.
- **Analizu različitih rodni identiteta i drugih faktora raznolikosti u cilju identifikovanja:**
 - adolescenata koji su najudaljeniji od procesa odlučivanja (vidi Prilog 15, Odeljak 3.1 za alate za analizu situacije o participaciji adolescenata),
 - kontekstualnih nejednakosti (npr. rodni identitet, bogatstvo, život u ruralnoj/urbanoj sredini, etničku/lingvističku pripadnost, migrantski status, invaliditet itd.)²³ koje utiču na kapacitet adolescenata da zahtevaju svoja prava.

- Analizu onoga što nedostaje u kapacitetima, na osnovu čega se procenjuju postojeći sistemi i kapaciteti koji su relevantni za svrsishodnu participaciju i građansko angažovanje, uključujući:
 - ključne nosioce dužnosti koji su odgovorni za pružanje podrške ostvarivanju prava na participaciju adolescenata u nizu različitih oblasti,
 - prepreke koje onemogućuju nosioce dužnosti da garantuju ova prava (npr. nedostatak motivacije, moći, znanja i/ili resursa),
- prepreke i ključne polazne tačke za jačanje sistema koji podržavaju ravnopravnu participaciju i građansko angažovanje adolescenata u konkretnom socio-kulturnom i političkom kontekstu²⁴ (uključujući **organizacione, političke, pravne i/ili administrativne, socio-kulturne, etičke i pragmatičke prepreke**²⁵).
- Procenu postojećih **društvenih normi** u pogledu:
 - razumevanja načina na koji te društvene norme podržavaju ili onemogućavaju participaciju adolescenata,
 - identifikaciju zainteresovanih strana koje promovišu pozitivne društvene norme o ravnopravnoj participaciji adolescenata.

MAPIRANJE POSTOJEĆIH PRAKSI KOJE IDU U PRILOG PARTICIPACIJI I GRAĐANSKOM ANGAŽOVANJU ADOLESCENATA I PREPOZNAVANJE POTENCIJALNIH POLAZNIH TAČKI I STRATEGIJA ZA PROŠIRIVANJE ODRŽIVIH, KVALITETNIH PARTICIPATIVNIH PROCESA I PLATFORMI KOJI ANGAŽUJU ADOLESCENTE NA RAVNOPRAVAN NAČIN.²⁶

Slika 6: Pet osnovnih strategija za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

3.1 ZAGOVARANJE ZAKONA, POLITIKA, PRAKSI I BUDŽETA ZA INSTITUCIONALIZACIJU PARTICIPACIJE ADOLESCENATA I GRAĐANSKOG ANGAŽOVANJA

Pravo adolescenata na participaciju u svim sferama života mora biti potkrepljeno zakonodavnim i političkim okvirima koji osnažuju i garantuju prava koja se odnose na participaciju. Prepoznavanje pravâ na participaciju, njihovo unošenje u zakone, politike i prakse te pružanje neophodne budžetske podrške omogućiće da se participacija institucionalizuje, a ne da se sprovode kratkotrajne, jednokratne aktivnosti vezane za participaciju.²⁷

Institucionalizaciju svrsishodne participacije adolescenata treba podržati u različitim socio-političkim kontekstima (uključujući humanitarne situacije), institucijama i mehanizmima (uključujući mehanizme za praćenje ljudskih prava i izveštavanje o njima). [Pakt za mlade u humanitarnim akcijama](#) poziva sve vlade i partnere da ulože veće napore u angažovanje mladih ljudi i rešavanje njihovih potreba.²⁸

Da bi podržali ovaj cilj, nadležni organi se moraju konsultovati u svim fazama, pa i u fazi osmišljavanja programa. Na osnovu dokaza pribavljenih kroz istraživanje, praćenje i evaluaciju, stručnjaci i zagovarači, zajedno sa vladama, donatorima i drugim ključnim nosiocima dužnosti, mogu raditi na sprovođenju četiri tipa intervencija:

3.1.1 ZAGOVARANJE BOLJIH ZAKONA I POLITIKA

UNICEF i partneri treba da:

- Institucionalizuju platforme i procese koji garantuju participaciju i građansko angažovanje adolescenata (npr. u porodicama, sistemima starateljstva/pravosuđa/zaštite, obrazovnim ustanovama i ustanovama zdravstvene zaštite, na radnom mestu, u okviru lokalne i državne uprave, u transnacionalnim procesima, poput migracija i traženja azila, u procesu rekonstrukcije i mirovnim procesima, na internetu itd.).
- Izdvoje dovoljno sredstava za ravnopravnu participaciju adolescenata i njihovu zastupljenost u procesu upravljanja (uključujući participativno budžetiranje i/ili e-upravu).
- Razviju i šire relevantne informacije prilagođene deci i adolescentima o politikama, procesima i problemima, putem tradicionalnih i digitalnih platformi.
- Sprovedu žalbene procedure prilagođene deci i adolescentima, uključujući prilike za participaciju adolescenata u praćenju ljudskih prava i izveštavanju o njima.
- Podstiču adolescente da volontiraju i praktikuju građansko angažovanje.
- Omoguće registraciju i nezavisno funkcionisanje udruženja adolescenata (npr. udruženja dece radnika, studentskih sindikata, dečjih klubova itd.).
- Sprovedu reforme zakona koje obuhvataju platforme za participaciju adolescenata i inkorporiraju stavove, sugestije i najbolje interese adolescenata (*vidi Strategiju 3.5*).

3.1.2 USMERAVANJE JAVNIH FINANSIJA NA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

Budžetska izdvajanja imaju ključni značaj ukoliko vlade nameravaju da sprovedu zakone, politike i procedure za participaciju i građansko angažovanje adolescenata. Na primer, bezbedna, svrsishodna i inkluzivna participacija u upravljanju zahteva finansijska sredstva za putovanja, prevođenje i zaštitu dece (npr. pratnju odraslih).²⁹ Uključivanje adolescenata u analizu i praćenje budžeta na mikro (npr. u zajednici ili okrugu) ili makro nivou takođe daje dragocene uvide u situaciju u kojoj se adolescenti nalaze i podržava zagovaranje zasnovano na dokazima u cilju unapređenja javnog finansiranja participacije adolescenata.

Adolescentsko učešće u participativnom budžetskom procesu, Argentina³⁰

UNICEF u Argentini pruža tehničku pomoć vladi kako bi doprineo učešću adolescenata u participativnim budžetskim procesima, uključujući nadzor i analizu budžeta.

Saradnja sa šefom kabineta ministara i Argentinskom mrežom participativnih budžeta poboljšala je vidljivost adolescenata u participativnim procesima budžetiranja. U okviru tih napora je razvijen i priručnik za obuku i metodologije za centralnu vladu i opštinske vlasti. Kao rezultat toga, preko 30.000 adolescenata iz više od 38 opština bilo je uključeno u participativno budžetiranje kroz forume, dijalog i inovativne komunikacione alate.

Tekući nadzor nad podnacionalnim budžetima potvrđuje da je udeo javnih investicija u decu povećan.

3.1.3 INSTITUCIONALNO JAČANJE PRAKSI PRILAGOĐENIH ADOLESCENTIMA³¹

Jačanje participacije adolescenata u procesima odlučivanja i upravljanja u različitim razvojnim i humanitarnim kontekstima (uključujući obrazovanje, sudove, institucije alternativnog zbrinjavanja, zdravstvene ustanove, radna mesta i zajednice) mogu zahtevati da se preduzmu konkretne praktične mere poput utvrđivanja protokola, kontrolnih lista, minimalnih standarda, informacija prilagođenih adolescentima, materijala za obuku, pravnih saveta itd. (*Vidi Priloge 1–5 za primere u vezi sa sektorskim intervencijama.*)

3.1.4 JAČANJE NEZAVISNIH INSTITUCIJA ZA LJUDSKA PRAVA TE ZA NADZOR LJUDSKIH PRAVA I IZVEŠTAVANJE O NJIMA

Nezavisne institucije za ljudska prava, uključujući nacionalne institucije za ljudska prava i ombudsmene za dečja prava, mogu se osnažiti da unapređuju i prate pravne i strateške mere za zaštitu i stimulisanje ostvarivanja prava adolescenata na participaciju i da izveštavaju o njima. Te institucije treba da rade u neposrednom kontaktu sa adolescentima kako bi bile upoznate sa njihovim problemima i prioritetima.³² Nezavisne institucije, vlade, UN i organizacije građanskog društva takođe mogu da doprinesu ovim procesima i mehanizmima kako bi adolescenti mogli da nadziru ljudska prava i izveštavaju o njima, naročito preko svojih grupa i mreža:

- Adolescenti mogu da doprinesu praćenju prava deteta i izveštavanju o njima kroz pripremu dopunskih izveštaja za Komitet za prava deteta ili tako što će se postarati da se njihova iskustva i predlozi unose u periodične vladine izveštaje.³³
- Predstavnici adolescenata mogu da predstavljaju svoje planove direktno Komitetu u Ženevi, a da završne komentare zatim iskoriste za dalje zagovaranje i ostvarivanje svojih prava.
- Adolescenti mogu da doprinesu sastavljanju Univerzalnog periodičnog pregleda, međuvladinog izveštaja o ljudskim pravima u kome sve države, Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija i druge zainteresovane strane (uključujući organizacije građanskog društva) podnose izveštaje Savetu za ljudska prava na svake četiri godine.
- Adolescenti mogu da podnose žalbe na kršenja prava deteta nacionalnim sudovima ili Komitetu Ujedinjenih nacija za ljudska prava kroz Opcioni protokol o procedurama komunikacije (OP3 KPD), ukoliko je njihova zemlja ratifikovala ovaj protokol.³⁴

3.2 POBOLJŠANJE POZITIVNIH DRUŠTVENIH NORMI I STAVOVA KOJI PODRŽAVAJU PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

Društvene norme i preovlađujuće kulturne vrednosti često koče adolescente da ostvare pravo na participaciju i u privatnim i u javnim kontekstima.³⁵ Mnogi adolescenti, naročito devojčice, nemaju hrabrosti da preispituju postupke odraslih ili da izraze svoje mišljenje. Norme koje podupiru patrijarhat i diskriminaciju zasnovanu na rodnoj pripadnosti, invaliditetu, zdravstvenom stanju, starateljskom statusu, etničkoj pripadnosti, izbegličkom/apatridnom statusu, seksualnom opredeljenju ili porodičnim prihodima, mogu dodatno da marginalizuju adolescente i isključe ih iz relevantnih odluka.³⁶ Adolescenti su često motivisani da preispituju diskriminatorne društvene norme, pa i one u humanitarnim kontekstima, ali im se mora omogućiti da to rade na bezbedan način i bez rizika od odmazde.³⁷

Analitički alati iz Komunikacije za razvoj mogu pomoći pri identifikaciji društvenih normi koje leže u osnovi štetnih praksi, ali koje mogu i da doprinesu njihovom rešavanju. Vodič *Svi žele da pripadaju* (*Everybody Wants to Belong*) može se upotrebiti za definisanje strateških intervencija koje teže promeni društvenih normi.

Partnerstvo sa adolescentima, tvorcima programa i zagovaračima može obuhvatiti niz komunikacijskih metoda i pristupa za ostvarivanje pozitivnih promena u pogledu društvenih normi na četiri načina:

3.2.1 PODRŠKA MEDIJSKIM INTERVENCIJAMA

Medijske kampanje mogu poboljšati negativne društvene norme, promovisati pozitivne društvene norme i pokazati pozitivne primere participacije adolescenata u odlučivanju u različitim sferama. Ove poruke mogu se distribuirati putem televizije, radija i/ili društvenih medija. Adolescente treba podstaći da učestvuju u razvoju i proizvodnji sadržaja kako bi im se pružila prilika da pozitivno utiču na sliku o sebi. Ovo se posebno odnosi na adolescente koji su marginalizovani (npr. one sa invaliditetom, etničke manjine, devojčice, izbeglice, migrante itd.). (Vidi Strategiju 3.5.)

3.2.2 UKLJUČIVANJE UTICAJNIH AKTERA

Uticajni akteri i grupe mogu biti pozvani da se uključe u dijalog i preduzmu aktivnosti kao vid podrške pozitivnim rodnim i društvenim normama u vezi sa participacijom adolescenata. Sastanci u zajednici i/ili u malim grupama mogu pomoći članovima zajednice da se pozabave ravnopravnom participacijom adolescenata ili da se u nju uključe i mobilišu podršku. Tradicionalni i verski lideri, nastavnici i drugi uticajni akteri mogu javno da podrže pozitivne norme u vezi sa participacijom adolescenata i objasne zašto je štetno ignorisati stavove adolescenata. Adolescenti influencersi, uključujući one na društvenim medijima, mogu doprineti usvajanju normi koje se tiču participacije adolescenata, rodne ravnopravnosti i inkluzije u

MEDIJSKE KAMPANJE MOGU POBOLJŠATI NEGATIVNE DRUŠTVENE NORME, PROMOVISATI POZITIVNE DRUŠTVENE NORME I POKAZATI POZITIVNE PRIMERE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA U ODLUČIVANJU U RAZLIČITIM SFERAMA

kontekstu invaliditeta. Formalna partnerstva sa postojećim omladinskim organizacijama, mrežama i platformama, naročito onim koje uključuju najmarginalizovanije adolescente, takođe mogu podržati promenu društvenih normi nabolje. Pozitivne promene u pogledu društvenih normi treba podržati i na institucionalnom nivou: uključivanje vladinih zvaničnika i profesionalaca iz različitih sektora može doprineti pozitivnoj promeni rodnih normi.

3.2.3 STVARANJE PRILIKA ZA MEĐUGENERACIJSKI DIJALOG

Podrška međugeneracijskom dijalogu na nivou porodica, zajednica i šire javnosti osnažuje odnose i norme koje adolescentima različitog uzrasta, rodnog identiteta i porekla omogućuju da izraze mišljenje i osećanja povodom pitanja koja ih se tiču. Inicijative za unapređenje pozitivnog roditeljstva takođe mogu doprineti unapređenju međugeneracijskog dijaloga u porodicama (vidi Strategiju 3.3.3).

3.2.4 UNAPREĐIVANJE PRIZNANJA I NAGRAĐIVANJA

Prepoznavanje i nagrađivanje najuspešnijih pobornika i njihovih pozitivnih praksi mogu doprineti povećanju podrške za ostvarivanje pozitivne promene u pogledu društvenih normi koje se tiču participacije adolescenata. Zagovaranju se može pristupiti u saradnji sa vladama kako bi se prepoznala i priznala pozitivna uloga adolescenata kao građana i nosilaca promena u svojim zajednicama i društvu. U tom smislu mogu se uspostaviti nagrade (npr. nagrada za okrug/grad koji je najbolji za život dece) koje bi prepoznale napore lokalnih zvaničnika, profesionalaca i članova zajednice da uključe adolescente u odlučivanje. Mogu se uložiti i dodatni napori kako bi se nosioci pozitivnih praksi povezali sa postojećim mrežama mladih, organizacijama građanskog društva, koalicijama itd. u cilju širenja tih praksi.

Nigerija postaje ljubičasta! Inovativni pristupi ostvarivanju i merenju promene društvenih normi, Voices for Change, Nigerija³⁸

Vodeći program za rodnu ravnopravnost Odeljenja za međunarodni razvoj Nigerije, Voices for Change, koristi pristup zasnovan na normama kako bi podstakao promenu stavova i ponašanja mladih u pogledu uloge žena u odlučivanju na nivou domaćinstva, ženskog liderstva i sprečavanja nasilja prema ženama i devojčicama. Program je osmišljen i sproveden u periodu od pet godina (2012–2017) u četiri savezne države – Enugu, Lagos, Kaduna i Kano. Kroz niz intervencija, program je ciljao populaciju od 3 miliona mladih muškaraca i žena uzrasta od 16 do 25 godina. Mladi su bili pozvani da se pridruže intenzivnim dijalozima u sigurnim prostorima, bilo uživo, na koledžima ili na internetu. Transformativna obuka sa ciljem razvoja rodne svesti bila je obezbeđena za influensere, poput medijskih ličnosti i verskih i tradicionalnih lidera, koji su promovisali pozitivna rodna ponašanja. Da bi se promovisale društvene promene i ideje o poželjnosti rodne ravnopravnosti, na

radiju, televiziji i društvenim mrežama sprovedena je kampanja „Ljubičasto“. Konačno, kako bi se osnažila institucionalna posvećenost rodnoj ravnopravnosti, program je podržao nigerijske zagovarače rodne ravnopravnosti da se založe za uvođenje zakonskih garancija za rodnu ravnopravnost, zabranu nasilja, izdvajanje većih budžetskih sredstava za unapređenje rodne ravnopravnosti i za podršku ženama da postanu aktivnije u politici.

Zahvaljujući ovom programu došlo je do velike promene u stavovima mladih u pomenute četiri savezne države. Skoro 48% mladih ljudi u njima (1,14 miliona ljudi) prepoznalo je kampanju „Ljubičasto“, dok je preko 70% dovelo kampanju u vezu sa rodnom ravnopravnošću. Stavovi o rodu i rodne prakse su kod ovih „Ljubičastih ljudi“ prošli kroz veću promenu nego što je to bio slučaj sa mladima koji nisu prepoznali ovu inicijativu.

3.3 RAZVOJ SVESTI, VEŠTINA I KAPACITETA ODRASLIH DA UNAPREDE I PODRŽE PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

Odrasli moraju posedovati znanje i veštine da bi se prema adolescentima odnosili s poštovanjem, da bi njihova interakcija bila participativna i inkluzivna te da bi saradivali sa adolescentima kao nosiocima promene. Tehničku podršku i mentorstvo o participativnim procesima treba pružiti donosiocima odluka u porodičnom okruženju i okruženju alternativnog starateljstva (roditelji i staratelji), u školama (nastavnici i direktori), drugim institucijama (zdravstveni centri, sudovi itd.), zajednicama (lideri, verske vođe) i u širem društvu (pružaoci usluga, zakonodavci itd.). U izgradnju kapaciteta treba uvesti obuku za podizanje svesti i izgradnju veština, poput podsticanja iskustvenih participativnih procesa. **Širok dijapazon odraslih** koji su u poziciji da utiču na participaciju adolescenata mora posedovati:

- **Znanja o pravima deteta** te o razvoju, participaciji i zaštiti adolescenata.
- **Ključne veštine** poput **komunikacije, aktivnog slušanja, samorefleksije i pregovaranja.**
- **Stavove koji uvažavaju adolescente i ne diskriminišu ih.**

Da bi se razvili svest, veštine i kapaciteti odraslih da unaprede i podrže participaciju adolescenata, tvorcima programa i zagovarači treba da:

3.3.1 USPOSTAVLJANJE STRATEŠKIH PARTNERSTAVA ZA JAČANJE KAPACITETA

Jačanje kapaciteta stručnjaka, pripadnika organa vlasti i drugih relevantnih aktera treba da se nadoveže na utvrđene polazne tačke za jačanje sistema šireg obima. To podrazumeva saradnju sa stručnim telima, univerzitetima i drugim

akademske ustanove i institucijama za obuku, telima koja se bave decom ili adolescentima i/ili ministarstvima, u cilju razvoja standarda za obuku, modula i priručnika (uključujući digitalne resurse) o pravima deteta i participaciji adolescenata koji se mogu primeniti na širem planu. Može se oformiti i grupa edukatora o pravima dece i participaciji adolescenata, koja bi obuhvatila odrasle, mlade i adolescente. Deljenje sopstvenih iskustava i razgovor o značaju prava adolescenata na participaciju snažno se preporučuje u cilju promišljanja ličnih iskustava i učenju iz sopstvenog iskustva.

3.3.2 INSTITUCIONALIZACIJA JAČANJA KAPACITETA STRUČNJAK

Kod vlada i državnih ustanova treba obezbediti tehničku pomoć i zagovaranje kako bi se planirala, budžetirala i sprovela prethodna i tekuća obuka o pravima dece, uključujući participativna prava, za sve stručnjake koji rade sa adolescentima. Treba obezbediti obuku za nastavnike, pravnike, sudije, policiju, socijalne radnike, one koji rade sa mladima u zajednici, zdravstvene radnike, državne službenike, predstavnike vlasti i lidere društvene zajednice.³⁹ Univerzitete i druge akademske ustanove i one koje su zadužene za obuku treba podstaći da uvedu obrazovanje o pravima deteta u nastavne planove i da jačaju kapacitet osoblja za integraciju obuke o dečjim pravima.⁴⁰ Praktično stručno usavršavanje i mentorstvo o participaciji adolescenata i partnerstvima između odraslih i adolescenata, odraslima mogu poslužiti kao prilika da adolescente prepoznaju kao nosioce promena.⁴¹ Sprovođenjem obuke o participaciji adolescenata preko interneta opseg same obuke može se dodatno proširiti.

3.3.3 PODRŠKA INICIJATIVAMA ZA POZITIVNO RODITELJSTVO

Inicijative za pozitivno roditeljstvo mogu se osmisлити tako da jačaju kapacitete i samopouzdanje roditelja i staratelja da ostvare delotvornu komunikaciju sa adolescentima, da osnaže zdrave odnose između roditelja i adolescenata i da adolescentima omoguće da utiču na odluke koje ih se tiču. Osoblje programa treba da podstiče vladu i druge organizacije građanskog društva na pokretanje inicijativa za pozitivno roditeljstvo tokom čitavog života i da u saradnji sa njima sprovodi te inicijative.

3.4 RAZVOJ SVESTI, VEŠTINA I KAPACITETA ADOLESCENATA (NAROČITO NAJMARGINALIZOVANIJH) ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE

Adolescentima su potrebne informacije, znanje, veštine i samopouzdanje da bi zahtevali svoja prava na participaciju, naročito u kontekstima u kojima se devojčice i/ili dečaci ne podstiču da izraze mišljenje i odlučuju. Iskustveno učenje i

Nacionalni program o roditeljstvu adolescenata, Moldavija

In UNICEF Moldavija je 2017. učestvovao u regionalnoj studiji o roditeljstvu adolescenata i programima podrške za roditelje. Studija u Moldaviji je ukazala na zajedničke izazove i potrebe roditelja i adolescenata, kao što su nenasilna komunikacija, prilike za učešće adolescenata u porodičnom odlučivanju, smernice za karijeru i veći pristup informacijama i uslugama o reproduktivnom zdravlju. Na osnovu ovih zaključaka, UNICEF Moldavija je u saradnji sa Nacionalnim centrom za sprečavanje nasilja nad decom razvio i pilotirao nacionalni program o roditeljstvu adolescenata, čiji je fokus bio na stimulisanju participacije adolescenata u odlučivanju, na mogućnosti samostalnog izbora karijere, na nenasilnoj komunikaciji i zdravim načinima života.

Kako bi se povećali obim programa i njegova održivost, u toku je zagovaranje čiji je cilj kreiranje Nacionalnog akcionog plana za roditeljstvo, a u okviru ovog procesa su proizvedeni i komunikacijski materijali o roditeljstvu.

participativne metodologije mogu delotvorno uticati na jačanje sposobnosti adolescenata da prepoznaju i reše probleme koji ih se tiču. Kreativne, zabavne i inovativne metodologije razvoja veština mogu motivisati i podržati participaciju i građansko angažovanje adolescenata. I za formalne i za neformalne kontekste je važno da se usvoji pristup pozitivnog razvoja, da se adolescenti prepoznaju kao nosioci prava, da se prepoznaju i dalje razvijaju njihove prednosti i ideje te da se sa njima saraduje kao sa nosiocima promena i partnerima.⁴²

Ovo su oblasti jačanja kapaciteta adolescenata:

- **Preosive veštine:** UNICEF primenjuje sveobuhvatni pristup i promoviše kognitivne, društvene i emocionalne veštine koje se prenositi dalje (vidi Prilog 12).
- **Prava deteta:** Adolescenti moraju znati svoja prava i moraju biti spremni da ih brane.
- **Rodna ravnopravnost i nediskriminacija:** Svim adolescentima treba omogućiti da ostvare pravo na participaciju.
- **Participativno akciono istraživanje, kritička analiza i planiranje projekata** (uključujući finansijsku pismenost): Adolescenti treba da umeju da analiziraju, planiraju i sprovedu inicijative za rešavanje problema koji ih se tiču.
- **Zagovaranje, mediji i digitalna pismenost:** Adolescenti treba da vrše uticaj kroz različite vrste medija.

ADOLESCENTI MORAJU IMATI PRISTUP ADEKVATNIM I POUZDANIM INFORMACIJAMA O PITANJIMA KOJA IH SE TIČU KAKO BI SE BOLJE ZAŠTITILI OD ŠTETE I ISKORIŠĆAVANJA

- **Organizaciono-razvojne veštine:** Adolescenti treba da poseduju veštine za učešće u grupama ili mrežama.

Specifične potrebe za jačanjem veština se mogu varirati u zavisnosti od socio-kulturnog konteksta i od različitih prioriteta za različite adolescente. Na primer, obuka adolescenata na temu izgradnje mira može imati poseban značaj u situacijama u kojima vladaju neizvesnost i sukob.

Da bi razvili svest, veštine i kapacitete adolescenata, nadležni za programiranje sredstava i stručnjaci treba da:

POVEĆAJU PRISTUP
INFORMACIJAMA KOJE SU
PRILAGOĐENE
ADOLESCENTIMA

JAČAJU KAPACITETE
ADOLESCENATA I OBEZBEDE
IM MENTORSTVO

SARAĐUJU SA
ORGANIZACIJAMA MLADIH
I SPECIJALIZOVANIM
AGENCIJAMA

PODRŽE VRŠNJAČKO
OBRAZOVANJE,
PARTICIPATIVNO
ISTRAŽIVANJE I
DELOVANJE

3.4.1 BOLJI PRISTUP INFORMACIJAMA KOJE SU PRILAGOĐENE ADOLESCENTIMA

Adolescenti moraju imati pristup informacijama o pitanjima koja ih se tiču (npr. o svojim pravima, nejednakostima, seksualnom i reproduktivnom zdravlju, klimatskim promenama, izgradnji mira itd.), budući da im pristup primerenim i pouzdanim informacijama i podršci može pomoći da se bolje zaštite od štete i iskorišćavanja.⁴³ Informacije treba da budu prilagođene adolescentima različitih uzrasta i sposobnosti.

Adolescenti mogu da doprinesu razvoju i širenju informacija koje su im prilagođene putem društvenih mreža, pozorišnih predstava, filma, televizije, biltena, alata U-Report itd. Zagovaranje kod vlada i preduzeća može povećati pristup adolescenata kvalitetnom internetu i podržati zaštitne mere i digitalnu pismenost kako bi adolescenti bili informisani, uključeni i bezbedni na internetu.⁴⁴ Informacije o prilikama za volontiranje i građansko angažovanje se takođe mogu deliti na internetu i van njega (npr. škole, internet stranice, centri za mlade), kao i na sastancima otvorenim za javnost.

3.4.2 JAČANJE KAPACITETA ADOLESCENATA I MENTORSTVO

Jačanje kapaciteta adolescenata u pogledu prava deteta, prenosivih veština, građanske edukacije, digitalne pismenosti i drugih pitanja (poput seksualnog i reproduktivnog zdravlja) treba podržati u formalnim i neformalnim kontekstima. Ovo može obuhvatiti zagovaranje i tehničku pomoć školama pri integraciji obrazovanja o pravima deteta, prenosivih veština i/ili građanske edukacije (i njihove praktične primene) u školske programe. Integracija pristupa zasnovanog na pravima deteta u školske sisteme institucionalizovaće prilike da učenici pristupe informacijama, razgovaraju o svojim pravima i odgovornostima, izraze svoje stavove i aktivno se uključe u školski i građanski život. Veće znanje i praktikovanje demokratske politike uz podršku u okruženju može podstaći građansko i političko angažovanje.⁴⁵

Jačanje kapaciteta i mentorstvo se može podržati i u neformalnim kontekstima, poput zajednica, centara za mlade, prostora prilagođenih adolescentima, izbegličkim kampovima, kampovima za interno raseljena lica itd. Inkluzivne inicijative u oblasti umetnosti, pozorišta ili sporta mogu doprineti inkluzivnoj participaciji i pomoći adolescentima da razviju društvene, obrazovne ili liderske veštine, da razviju fizičke sposobnosti, da unaprede zdravlje i zabave se.⁴⁶

Angažovanje adolescenata u smanjenju rizika od katastrofa u Indoneziji⁴⁷

Indonezija se nalazi na prvom mestu među 76 zemalja koje su u riziku od cunamija, kao i na prvom odnosno šestom mestu među 162 zemlje u kojima postoji rizik od pojave klizišta i poplava. Više od pola Indonežana od 10 do 24 godine starosti (oko 30 miliona) živi u oblastima visokog rizika, ali se mladi ipak retko uključuju u odlučivanje i pripreme u vezi sa ovim rizicima. Pokrenut je program za osnaživanje kapaciteta adolescenata i adolescentkinja kako bi bili spremniji pre, tokom i nakon vanredne situacije. Uz pomoć **Adolescentnog paketa za izražavanje i inovaciju** adolescenti su mapirali potencijalne rizike, osmišljavali priče o urgentnim pitanjima koja ih muče i predstavljali ih na javnim

dogadajima, seoskim saborima i školskim događajima. Takođe su osmišljavali i inovativna rešenja za ove probleme i saradivali sa tvorcima politika i pripadnicima zajednice kako bi pribavila sredstva za primenu rešenja.

Na osnovu ovog iskustva, Ministarstvo obrazovanja i kulture jača participaciju adolescenata u sprovođenju procena bezbednosti u školama. Pored toga, obezbeđena je i podrška za jačanje kapaciteta Odeljenja za vanredne situacije pri ministarstvu kako bi se oni koji reaguju na katastrofe bolje opremili za primenu aktivnosti namenjenih adolescentima u pogodnim područjima.

3.4.3 SARADNJA SA ORGANIZACIJAMA MLADIH I SPECIJALIZOVANIM AGENCIJAMA

Organizacije mladih i druge specijalizovane agencije (npr. stručnjaci za digitalne veštine) mogu biti značajni partneri u angažovanju adolescenata. Jačanje kapaciteta za podršku multimedijalnog angažovanja adolescenata može biti naročito delotvorno, budući da su mnogi adolescenti zainteresovani da prošire svoje tehničke veštine na internetu. Kroz mentorstvo, obuku i/ili vršnjačke inicijative, veštine adolescenata mogu se ojačati u oblastima poput pisanja blogova, muzike, fotografije, filmskog stvaralaštva, društvenih medija, radija i produkcije digitalnih animiranih filmova.⁴⁸

3.4.4 PODRŠKA VRŠNJAČKOJ EDUKACIJI, PARTICIPATIVNOM ISTRAŽIVANJU I DELOVANJU

Adolescenti često uče od svojih vršnjaka, oni ih motivišu i sa njima organizuju inicijative. Stoga je od presudnog značaja sprovesti konsultacije sa vršnjačkim edukatorima i aktivistima kako bi se bolje razumelo koji im je vid podrške za jačanje kapaciteta potreban. Programi koji uključuju adolescente i kojima se podrška dizajn po meri čoveka mogu osnažiti adolescente.⁴⁹ Participativno akciono istraživanje ili druge inicijative iskustvenog učenja takođe mogu biti praktične i delotvorne polazne tačke za unapređenje veština adolescenata i njihovog samopouzdanja da identifikuju, analiziraju, planiraju i sprovode inicijative za rešavanje problema koji ih se tiču. Tokom sprovođenja participativnog akcionog istraživanja moraju se poštovati smernice za **Etička istraživanja koja uključuju decu**; osoblje UNICEF-a bi takođe trebalo da se

pridrži UNICEF-ove procedure za etičke standarde u istraživanju, evaluaciji, prikupljanju i analizi podataka.

3.5

USPOSTAVLJANJE I PODRŠKA PLATFORMAMA ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

Adolescenti imaju pravo na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja (član 15). Prilike za redovno sastajanje i sprovođenje akcionih planova kroz njihova udruženja i druge platforme za saradnju imaju presudan značaj za sistemsku participaciju adolescenata. Platforme za takvu participaciju u formalnim strukturama upravljanja i u neformalnim prostorima (uživo i na internetu) treba podržavati i osnaživati jer neki adolescenti, naročito oni najmarginalizovaniji, u početku mogu imati manjak volje i sposobnosti da se uključe u formalne prostore.⁵⁰

Treba napomenuti da adolescenti koji su uključeni u građansko delovanje mogu to činiti iz apolitičnih, ali i iz političkih pobuda, koje ne moraju nužno podrazumevati toleranciju ili biti inkluzivne.⁵¹ Stavovi adolescenata se ne moraju poklapati sa zvaničnim stavovima vlade i mogu ih dovesti u sukob s vlastima. Procene rizika koje uključuju adolescente moraju se sprovesti kako bi se ublažili rizici i razmotrili njihovi najbolji interesi u svim odlukama (*vidi Prilog 10*).

Platforme za participaciju adolescenata u upravljanju na lokalnom nivou moraju biti inkluzivne, relevantne i održive i moraju podržavati uspostavljanje inkluzivnijih platformi na nacionalnom nivou.⁵² U decentralizovanim zemljama, lokalne vlasti preuzimaju više odgovornosti za planiranje i

pružanje usluga namenjenih deci i adolescentima. Participacija u nacionalnim i internacionalnim forumima adolescentima može ponuditi strateške prilike za vršenje uticaja na šire politike i procese planiranja koji ih se tiču. Forumi i mreže koji se bave politikamamogu podstaći međugeneracijski dijalog i partnerstva između odraslih i adolescenata na temu pozitivnih društvenih promena. Osim toga, digitalne platforme otvaraju nove mogućnosti za participaciju adolescenata i sklapanje partnerstava sa raznolikom publikom izvan njihovih lokalnih zajednica.⁵³

Da bi uspostavile i podržale platforme za participaciju i građansko angažovanje adolescenata, tvorcima programa i zagovarači mogu da:

OMOGUĆE VOLONTIRANJE I ANGAŽOVANJE U ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

PODRŽE ORGANIZACIJE I INICIJATIVE KOJE PREDVODE ADOLESCENTI (UKLJUČUJUĆI AKTIVIZAM I MEDIJE)

INSTITUCIONALIZUJU PLATFORME ZA UČEŠĆE ADOLESCENATA U UPRAVLJANJU

PODRŽE KONSULTACIJE O ZAKONIMA I POLITIKAMA NA VISOKOM NIVOU

3.5.1 STVARANJE PRILIKA ZA VOLONTIRANJE I ANGAŽOVANJE U ORGANIZACIJAMA GRAĐANSKOG DRUŠTVA

Volontiranje i participacija u organizacijama građanskog društva (društvene organizacije ili organizacije za zaštitu životne sredine, organizacije u zajednici itd.) omogućuju adolescentima da steknu veštine i samopouzdanje te da daju pozitivan doprinos svojim zajednicama i društvu u celini kada su u pitanju problemi koji ih se tiču. Potrebno je aktivno unapređivati politike, prakse i platforme koje podržavaju i dalje razvijaju veštine adolescenata volontera.

3.5.2 SUPPORT ADOLESCENT-LED ORGANIZATIONS AND INITIATIVES (INCLUDING ACTIVISM AND MEDIA)

Adoloscenata treba podržati u uspostavljanju i jačanju organizacija, foruma, školskih saveta, opštinskih dečjih veća, savetodavnih odbora, medijskih inicijativa i zagovaračkih

© UNICEF/UN0206982/HERWIG

grupa posvećenih konkretnim pitanjima (npr. udruženja dece-radnika). U okviru svojih grupa, adolescenti mogu da identifikuju i analiziraju probleme koji ih se tiču te da kreiraju akcione planove za njihovo rešavanje. Na taj način adolescenti mogu da iskoriste svoju združenu snagu kako bi branili svoja prava, uključujući pristup osnovnim uslugama.⁵⁴ Sve više dokaza iz okruženja pogođenih sukobima ukazuje na prednosti participacije adolescenata u mirovnim klubovima, omladinskim organizacijama, inicijativama za jačanje kohezije u zajednici te u širim mirovnim procesima i procesima rekonstrukcije.⁵⁵

Organizacije i inicijative koje vode adolescenti, uključujući društveno preduzetništvo, mogu imati koristi od programa mikro-grantova koji omogućuju fleksibilno finansiranje i podržavaju jačanje kapaciteta.⁵⁶ Grantovi takođe mogu pomoći adolescentima da prevaziđu pravne i administrativne prepreke te da sami upravljaju sopstvenim sredstvima. Obuka adolescenata na temu organizacionog razvoja, projektnog menadžmenta i finansijske pismenosti može poboljšati održivost adolescentskih grupa, a pojedincima omogućiti da razviju prenosive veštine.

Lokalne, regionalne i nacionalne mreže adolescentskih grupa mogu postati platforme za građansko angažovanje, međusobno učenje, kolektivno zagovaranje i razvoj demokratskog upravljanja, odnosno demokratskih politika. Medijske inicijative kojima rukovode adolescenti takođe mogu poslužiti kao platforme u okviru kojih oni razmenjuju mišljenja

ADOLESCENTI MORAJU DOBITI POVRATNE INFORMACIJE OD ZAINTERESOVANIH STRANA O OBIMU UTICAJA NJIHOVIH STAVOVA NA ISHODE KONSULTACIJA NA VISOKOM NIVOU

3.5.3 INSTITUCIONALIZACIJA PLATFORMI ZA PARTICIPACIJU ADOLESCENATA U UPRAVLJANJU

Participaciju adolescenata treba institucionalizovati u različitim sistemima/procesima. Za ovakvu institucionalizaciju su neophodni zakoni, politike i budžeti kojima se propisuje obavezna participacija adolescenata u relevantnim mehanizmima upravljanja (*vidi Strategiju 3.1*), jačanju kapaciteta odraslih (*vidi Strategiju 3.3*) te jačanju kapaciteta samih adolescenata (*vidi Strategiju 3.4*).

- Institucionalizacija participacije adolescenata u školskom upravljanju, poput školskih saveta i sindikata, može se podržati i osnažiti primenom edukacije o dečjim pravima na nivou cele školske ustanove (*vidi Strategiju 3.3*).
- Institucionalizacija participacije adolescenata u lokalnom upravljanju može se olakšati, na primer, pružanjem podrške opštinskim dečjim većima i drugim oblicima lokalnog upravljanja koji su prilagođeni deci.⁵⁷
- Adolescenti treba da poseduju veštine za participaciju u sistemima za zaštitu dece na nivou zajednice, podnacionalnim i nacionalnim sistemima zaštite dece, kao i u adolescentskim savetodavnim odborima ili radnim grupama za zdravlje.

- Mehanizme pozivanja na odgovornost koji su prilagođeni adolescentima treba uspostaviti u nizu humanitarnih, razvojnih i mirovnih konteksta. Na primer, adolescenti mogu da prate pružanje usluga na lokalnom nivou služeći se jednostavnim pokazateljima uspešnosti.

3.5.4 PODRŠKA KONSULTACIJAMA O ZAKONIMA I POLITIKAMA NA VISOKOM NIVOU

Konsultacije na visokom nivou u kojima učestvuju predstavnici adolescenata mogu se organizovati uživo i na internetu preko platformi i foruma na nacionalnom, regionalnom i/ili globalnom nivou. Kontrola ovih procesa ima presudni značaj za svrsishodnu i odgovornu participaciju adolescenata, pogotovo u nacionalnim i internacionalnim forumima.⁵⁹ Odrasli moraju da obaveste adolescente o opsegu uticaja adolescenata na konsultacije na visokom nivou i moraju im pružiti priliku da sami sprovedu u delo svoje ideje. Inovacije i tehnologija mogu povećati participaciju i angažovanje adolescenata. Digitalne platforme nude sve više prilika za adolescentski aktivizam.⁶⁰ Internet stranice i grupe na društvenim medijima posvećene adolescentima mogu poslužiti kao efikasne platforme za razmenu informacija, izražavanje mišljenja i mobilizaciju adolescenata u pogledu zakona, politika i praksi, naročito ako te platforme vode adolescenti i/ili mladi.⁶¹

Lokalna uprava prilagođena deci podržava platforme za participaciju adolescenata u Nepalu⁵⁸

Strateško zagovaranje i saradnja organizacija civilnog društva sa Vladom Nepala rezultirala je pozitivnim trendovima u kontekstu podrške za učešće dečjih klubova u zajednici i školama i adolescenata u različitim strukturama i procesima na lokalnom nivou, uključujući upravne odbore u zdravstvenim ustanovama i školama te građanske forume u okviru razvojnih komiteta na okružnom, opštinskom i seoskom nivou. Strategija za lokalnu upravu prilagođenu deci u Nepalu institucionalizovala je participaciju adolescenata u okviru odbora za planiranje i procesa planiranja putem konsultacija poznatijih kao „bal bhela“. „Bal bhela“ primenjuje sistemsku kreativnu metodologiju (poput

mapiranja rizika i definisanja vizije za budućnost) kako bi se sa adolescentima (uzrasta između 12 i 18 godina) obavile konsultacije o njihovim potrebama i zahtevima te kako bi se omogućilo da se njihovi prioritetni problemi uključe u procese planiranja i budžetiranje na opštinskom nivou.

Na primer, na osnovu zahteva adolescenata, opština Sunval je integrisala planove i budžet za različite aktivnosti koje se tiču dece, uključujući obuku o pravima deteta, renoviranje toaleta za devojčice u školama i kampanju za širenje svesti o dečjim brakovima i radnoj eksploataciji.

ORGANIZACIONA POSVEĆENOST I PROCESI ZA PARTICIPACIJU ADOLESCENATA

4.1 Prakse za podršku participaciji adolescenata

Organizaciona posvećenost ima presudan značaj za postavljanje strateških prioriteta i prioriteta u pogledu resursa i programiranja sredstava te podsticanja međusektorske saradnje i strateških partnerstava sa adolescentima, mladima, vladom i drugim akterima.

Rukovodioci mogu da:

- ✓ Na sopstvenom primeru pokažu **liderstvo i posvećenost procesima kojima se podržava svrsishodna, ravnopravna participacija adolescenata**.
- ✓ Sprovedu **inicijalne procene rizika kako bi se utvrdile moguće prepreke** za participaciju adolescenata.
- ✓ Podrže **stvaranje okruženja** koje pogoduje svrsishodnoj participaciji (*vidi Priloge 9 i 10*). (Kancelarije u pojedinim zemljama mogu da razmotre sprovođenje **organizacione procene** kako bi obezbedile osnovne informacije za strateški organizacioni razvoj i institucionalizovale podršku participaciji adolescenata [*vidi Prilog 15, odeljak 3 za resurse za organizacionu procenu i Prilog 11 za asertivne odgovore na zajednički identifikovane prigovore na participaciju adolescenata koji mogu poslužiti za razvoj relevantnih veština kod osoblja i partnera*].)
- ✓ **Integrišu planove i budžete za participaciju adolescenata u izradi situacione analize, državnih programskih dokumenata, modula za procenu rezultata i/ili sektorskih programa** u nizu razvojnih i humanitarnih konteksta (*vidi Priloge 1–5*).
- ✓ **Podstaknu međusektorsku saradnju sa ciljem ostvarivanja participacije i građanskog angažovanja adolescenata** (npr. multisektorska radna grupa za razvoj adolescenata) koja će unaprediti učenje i razvoj/sprovođenje relevantnih strategija/intervencija kroz saradnju.

- ✓ **Podstaknu praksu promišljanja odnosa moći i privilegija** te da podrže napore za preispitivanje štetnih društvenih normi i hijerarhija koje podrivaju ravnopravnu participaciju.
- ✓ Omoguće adolescentima da steknu znanje o **žalbenim postupcima koji su prilagođeni deci** i da pristupe tim mehanizmima.

Osoblje zaduženo za ljudske resurse može da:

- ✓ **Unese participaciju adolescenata u opise poslova, regrutovanje i obuku** zaposlenih i partnera, kao i u **proces revizije upravljanja**.
- ✓ Primeni **politike fleksibilnog radnog rasporeda** kako bi osoblje programa moglo da radi sa adolescentima preko vikenda (kada se ne ide u školu) ili u drugim periodima koji adolescentima odgovaraju.
- ✓ Obezbedi da državni planovi i budžeti podstiču **obuku osoblja i partnera** o participaciji adolescenata.
- ✓ Istraže mogućnosti za trajno uključivanje **mladih pripravnika i volontera** u svoje timove.

Svi mogu da:

- ✓ **Budu fleksibilni i reaktivni u pogledu programa i pristupa kojima rukovode adolescenti**, uključujući podršku za **organizacije i inicijative koje predvode adolescenti**.
- ✓ **Obezbede poštovanje procedura za zaštitu dece** (*vidi Priloge 9 i 10*).
- ✓ Uspostave **jasne mehanizme za pozivanje na odgovornost** (rezultati, revizija učinka osoblja, matrični menadžment) za procese participacije adolescenata u okviru kojih se adolescentima daju povratne informacije o njihovom učešću i uticaju.
- ✓ **Razvijaju i dele informacije prilagođene adolescentima** o strategijama, programskim planovima, načinima saradnje i prilikama za participaciju i angažovanje.

PARTICIPACIJA ADOLESCENATA U PROGRAMSKOM CIKLUSU JE SVRSISHODNIJA KADA SU ADOLESCENTI UKLJUČENI OD NAJRANIJIH FAZA (SITUACIONA ANALIZA, GODIŠNJE PLANIRANJE I IZRADA PROJEKTA)

4.2 Participacija adolescenata u programskom ciklusu

Participacija u programskom ciklusu je često konsultativno ili se odvija kroz saradnju. U procesu zalaganja za participaciju adolescenata u izradi programa od presudnog značaja je (a) da se prepozna na koje to načine adolescenti već unapređuju svoje život, zajednicu i društvo, kao i (b) da se postupa na fleksibilan i reaktivan način. Fleksibilnost je naročito važna u humanitarnim kontekstima: vanredne situacije su dinamične, a mladi ljudi su po svojoj prirodi već u tranziciji.⁶² Omogućavanje participacije adolescenata tokom čitavog programskog ciklusa humanitarnih programa zahteva od adolescenata angažovanje u pogledu pripremljenosti, koordinacije i upravljanja informacijama (vidi [Smernice o radu sa mladima i za mlade u humanitarnim i dugotrajnim krizama](#)).

Participacija adolescenata u programskom ciklusu je svrsishodnija kada su adolescenti u

njega uključeni od najranijih faza (situaciona analiza, strateško planiranje, godišnje planiranje, preliminarne analize i izrada projekta) (vidi [Sliku 8](#)).⁶³ Participacija adolescenata u situacionoj analizi može poboljšati razumevanje njihovih težnji, kršenja njihovih prava i različitih iskustava koja su rezultat rodnog identiteta, uzrasta i porekla. Adolescentima treba dati prostor i priliku da utiču na izradu projekata/programa, da identifikuju relevantne zainteresovane strane i da predlažu pokazatelje, aktivnosti i budžet. Za UNICEF, participacija adolescenata u praćenju i evaluaciji nisu obavezni, ali su poželjni.⁶⁴ [UNICEF-ove smernice](#) (2018: 15) ističu da „ono što je realistično, izvodljivo i najprikladnije zavisi od očekivane dodate vrednosti participacije adolescenata u procesima praćenja i evaluacije i kontekstualnih faktora, uključujući vreme i dostupne resurse, aktuelne i prethodne prakse, kompetencije osoblja, interese i kapacitete adolescenata, bezbednosno okruženje i potencijalne rizike po adolescente i UNICEF, kao i njegove partnere“.

Participativna analiza prioriteta i problema adolescenata u Mozambiku

Adolescenti čine oko četvrtinu stanovništva u Mozambiku i suočavaju se sa višestrukim izazovima koji utiču na ostvarivanje njihovih prava. Adolescenti su aktivno učestvovali u situacionoj analizi čiji je cilj bio da se istraže prioriteta i problemi adolescenata u zemlji te da se podstaknu društvene promene. Za to je korišćen metod participativnog i vizuelnog akcionog istraživanja (inspirisan metodom Photovoice) tokom koga su adolescenti kroz slike i crteže odgovarali na sledeća pitanja: Šta čini da se osećate dobro? Šta čini da se osećate loše? Šta je vaš najveći san? Istraživanje je sprovedeno u tri različita okruženja u Mozambiku (grad, selo i ruralna oblast). U njemu su učestvovali 31 devojčica i 32 dečaka (uzrasta između 10 i 19 godina) različitih veroispovesti, obrazovanja, statusa invaliditeta, bračnog/

porodičnog statusa, starateljskog statusa, zaposlenja, prebivališta itd.

Kao glavne faktore za podršku njihovih prava adolescenti su identifikovali sledeće: samopoštovanje, samoeфикаsnost, jasno definisane ciljeve i strategije koje su na njih usmerene, podršku vršnjaka i porodice, ekonomske uslove, pristup obrazovanju i zdravlju, participaciju u lokalnim organizacijama, kontakt sa prirodnim, čistim i zdravim okruženjem i stipendije. Među glavnim preprekama za ostvarivanje prava naveli su vršnjačko zlostavljanje i nasilje, alkohol i droge, korupciju, veštičarenje, nerazvijene javne usluge, slabo sprovođenje zakona, zagađenje, društvene norme u pogledu rodnih identiteta i generacijskog starešinstva.

Slika 7: Ključne mere za unapređenje participacije adolescenata u svim fazama programskog ciklusa

STAGE	PRIMERI KLJUČNIH MERA ZA UNAPREĐENJE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA:
Situaciona analiza	<ul style="list-style-type: none"> • Jačanje kapaciteta osoblja i partnera u cilju pružanja podrške svrsishodnoj participaciji adolescenata u situacionoj analizi, sa fokusom na zaštiti dece. • Podrška participaciji adolescenata u istraživanju, prikupljanju i analizi podataka (uključujući U-Report) te u proceni niza sektora (uključujući Inicijalnu brzu multisektorsku evaluaciju i Procenu potreba nakon katastrofa u vanrednim situacijama). • Primena pristupa koji se fokusira na čoveka kako bi se analizirale prepreke i prilike za participaciju adolescenata. • Sklapanje partnerstva sa postojećim grupama i mrežama koje predvode adolescenti, a u okviru njih uključivanje marginalizovanih adolescenata u istraživanje i analizu.
Planiranje i izrada	<ul style="list-style-type: none"> • Podrška za procese koji podrazumevaju dizajn po meri čoveka u kojima adolescenti učestvuju u osmišljavanju rešenja za svoje probleme. • Uključivanje adolescenata (naročito najmarginalizovanijih) u strateško planiranje, vežbe programskog planiranja i adolescentske savetodavne odbore (ukoliko je to moguće). • Sprovođenje pripremnih procesa u cilju razvoja veština i samopouzdanja kod adolescenata. • Podsticanje adolescenata na razmenu projektnih ideja, predloga i prioriternih problema te unošenje njihovih perspektiva u državne strateške planove i predloge. • Uključivanje aktivnosti, budžeta i pokazatelja kojima se podržava participacija adolescenata u izradu planova i okvira za reagovanje u konkretnim sektorima. • Jačanje partnerstva sa adolescentskim i omladinskim organizacijama u cilju zajedničkog osmišljavanja strategija i akcionih planova za postizanje programskih ciljeva.
Implementacija	<ul style="list-style-type: none"> • Podrška inicijativama, grupama i mrežama koje predvode adolescenti kroz grantove, izgradnju kapaciteta te pristup informacijama i ključnim donosiocima odluka. • Primena standarda za angažovanje u zajednici. • Uspostavljanje prakse davanja povratnih informacija i uspostavljanja mera za pozivanje na odgovornost koje su prilagođene adolescentima. • Primena pristupa koji su prilagođeni adolescentima, uključujući podršku za medijske inicijative adolescenata i njihovu participaciju u programu U-Report. • Podrška adolescentima da koriste mehanizme praćenja i izveštavanja o ljudskim pravima te žalbene mehanizme kako bi izrazili mišljenje i zagovarali svoje interese kod nosilaca dužnosti. • Podrška vršnjačkoj edukaciji i umrežavanju adolescentskih i omladinskih grupa koje se bave odbranom ljudskih prava, rodnom ravnopravnošću, pravima koja se tiču životne sredine itd. • Podrška adolescentima da se sastaju sa ključnim nosiocima dužnosti i da se uključuju u procese upravljanja (npr. u školi i lokalnoj upravi itd.)
Praćenje i evaluacija	<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljanje mehanizama za davanje povratnih informacija i pozivanje na odgovornost u cilju redovnog prikupljanja povratnih informacija o programima od adolescenata i odgovaranja na te povratne informacije. • Podrška izveštajima i evaluacijama koje izrađuju adolescenti, uključujući jačanje kapaciteta adolescenata za participaciju u praćenju i evaluaciji. • Podsticanje adolescenata da redovno revidiraju, procenjuju i daju povratne informacije o pristupima koji im pomažu ili ih sprečavaju da učestvuju i budu građanski angažovani. • Uključivanje pokazatelja participacije adolescenata i ishoda u programe.

Participativno akciono istraživanje sa adolescentima u Siriji, Jordanu i Libanu (UNICEF)⁶⁵

U okviru participativnog akcionog istraživanja, ugroženi adolescenti, uključujući izbeglice, raseljena lica i zajednice u kojima borave izbeglice, dobili su podsticaj da istraže probleme koji pogađaju njih i njihovu zajednicu.

Istraživanje je poslužilo i za jačanje kapaciteta UN i partnerskih nevladinih organizacija da podrže i usmeravaju mlade istraživače i da im budu mentori. Mladi ljudi i koordinatori su naučili kako da vode intervjue i diskusije u fokus grupama te da se služe ostalim alatima za prikupljanje podataka, kako da prave nacрте istraživanja i sprovedu planove istraživanja te kako da prikupljaju podatke od svojih vršnjaka.

Podatke su slali UNICEF-u putem tablet računara. UNICEF je podržao mlade istraživače u prečišćavanju i analizi podataka. Nakon prikupljanja podataka, mladi istraživači su prošli osnovnu obuku o komunikaciji i zagovaranju i započeli su sa sprovođenjem planova zagovaranja na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou. Na radionicama su razgovarali sa ključnim zainteresovanim stranama i sa njima delili svoje zaključke/preporuke.

Nalazi participativnog akcionog istraživanja omogućili su izradu programa zasnovanog na pouzdanim i preciznim podacima koje su prikupili mladi ljudi.

PRAĆENJE I EVALUACIJA PARTICIPACIJE ADOLESCENATA

Iako ove smernice jasno obrazlažu zašto je participacija važna i oslanjaju se na godine najboljih praksi u oblasti dečjih prava, sistematski dokazi o delotvornosti participacije adolescenata su ograničeni.⁶⁶ Prepoznate su teškoće u definisanju, konceptualizaciji i merenju ishoda participacije i građanskog angažovanja adolescenata.⁶⁷ U toku je nekoliko inicijativa čiji je cilj popunjavanje pomenutih praznina u znanju,⁶⁸ a UNICEF je razvio konceptualni okvir za merenje ishoda participacije adolescenata⁶⁹ na osnovu kojih je razvijena teorija promene (koja je predstavljena u ovim smernicama).

Poslednji odeljak daje kratki pregled praćenja i evaluacije i veze ka primerima indikatora za programsko delovanje koji su u skladu sa teorijom promene. Programsko delovanje koje ima sluha za adolescente i lokalne kontekste u kojima oni žive zahteva prostor i fleksibilnost za dodatne i/ili adaptirane indikatore i merne alate. Stoga su neophodni participativni procesi praćenja i evaluacije koji uključuju adolescente ([vidi napomenu: Participacija adolescenata u UNICEF-ovim procesima praćenja i evaluacije](#)).⁷⁰ Prikupljanje i analiza podataka i informacija sa adolescentima o tome „šta funkcioniše“ i „zašto to funkcioniše“ doprinosi izgradnji baze dokaza o participaciji i građanskom angažovanju adolescenata.

5.1 Indikatori ishoda

Konceptualni okvir definiše **četiri potencijalna ishoda participacije adolescenata**. Proces odlučivanja može da utiče na jedan ili više ishoda. Da bi participacija bila svrsishodna, adolescenti moraju imati uticaj ili moć nad njima. Ova četiri ishoda su odabrana jer svaki od njih može ukazati na širi dijapazon pozitivnih ili negativnih promena za adolescente:

1. Samopoštovanje, samopouzdanje i samoefikasnost:

kombinacija visokog samopouzdanja i samoefikasnosti sa visokim nivoom samopoštovanja ukazuje na

samouverenost, težnju ka ciljevima, sposobnost da se preispitaju kršenja prava, bezbednost prilikom izražavanja stavova i osećaj lične dobrobiti.

2. Uvažavanje: ovo se tumači kao percepcija poštovanja i podsticanja na participaciju te kao osećaj povezanosti sa realnošću u kojoj adolescenti žive, što adolescente navodi na svrsishodnu participaciju.

3. Donošenje odluka: ovaj domen igra centralnu ulogu u procesu svrsishodne participacije i odražava uticaj i moć adolescenata da odlučuju o pitanjima koja utiču na njihov život.

4. Javno i građansko angažovanje: javno i građansko angažovanje obuhvata uticaj adolescenata nad javnim odlučivanjem i participaciju u tim procesima, njihov osećaj socijalne pravde i njihovo građansko znanje.

5.2 Indikatori neposrednih rezultata

Indikatori neposrednih rezultata mere kvantitet i/ili kvalitet učinka ili postignuća nastalih kao rezultat aktivnosti ili pruženih usluga. (*Vidi Prilog 13 za uzorke indikatora za glavne neposredne rezultate u teoriji promene.*)

Na primer, indikatori neposrednih rezultata uključuju:

- Broj adolescentkinja i adolescenata koji učestvuju u inicijativama za građansko angažovanje ili ih sprovede.
- Postojanje osnaženog sistema za participaciju adolescenata, koji obuhvata postojeće politike/zakone za podršku sistemskoj participaciji adolescenata, institucionalizovane mehanizme/platforme za participaciju (npr. studentske savete, odbore lokalne uprave) na nacionalnom i podnacionalnom nivou, budžetska izdvajanja za participaciju adolescenata, izgrađene kapacitete pružalaca usluga/partnera i samih adolescenata u pogledu participacije.
- Postojanje modula o dečjim pravima, građanskom angažovanju i/ili prenosivim veštinama, koji su utkani u školske programe.
- Procenat adolescenata koji su prošli obuku o dečjim pravima i prenosivim veštinama (u formalnim i neformalnim obrazovnim kontekstima).

KAD GOD JE PRIKLADNO, RAŠČLANITE IZLAZNE PODATKE O RODNOM IDENTITETU, UZRASTU, ETNIČKOJ PRIPADNOSTI, ŽIVOTU U URBANOJ/RURALNOJ SREDINI, INVALIDITETU, STARATELJSKOM STATUSU, PRIHODIMA I DRUGIM KLJUČNIM FAKTORIMA RAZNOLIKOSTI

- Broj lokalnih uprava koje se redovno sastaju (npr. najmanje tri puta godišnje) i vode dijalog sa predstavnicima adolescenata ili grupama adolescenata..

Kad god je to prikladno, treba raščlaniti podatke o rodnom identitetu, uzrastu, etničkoj pripadnosti, životu u urbanoj/ruralnoj sredini, invaliditetu, starateljskom statusu, prihodima i drugim ključnim faktorima raznolikosti. Adolescenti i druge zainteresovane strane takođe mogu da koriste devet osnovnih preduslova radi praćenja i evaluacije kvaliteta procesa participacije (vidi Prilog 15, Odeljak 5).

5.3 Indikatori ulaznih vrednosti

Indikatori ulaznih vrednosti odnose se na resurse koji su neophodni za sprovođenje aktivnosti ili intervencije (npr. ljudski, finansijski ili materijalni resursi, politike itd.). (Vidi Prilog 14 za primere unosa za ključne strategije participacije

adolescenata.) Ovi primeri moraju se prilagoditi kontekstu, izradi sektorskog ili međusektorskog programa te stavovima i sugestijama adolescenata:

- Budžetska izdvajanja za participaciju adolescenata u procesima zagovaranja (sa budžetom za podršku pripremi i praćenju svih događaja posvećenih zagovaranju).
- Planovi za podršku pilotiranju programa za dodelu nagrada (npr. nagrada za lokalni mehanizam upravljanja prilagođen deci koji podržava platforme za inkluzivnu participaciju).
- Program obuke za podršku inicijativama za izgradnju kapaciteta odraslih nosilaca dužnosti i odraslih edukatora koji se bave participacijom adolescenata.
- Budžet ili male subvencije za aktivnosti/inicijative zagovaranja koje predvode adolescenti.

PRILOG 1

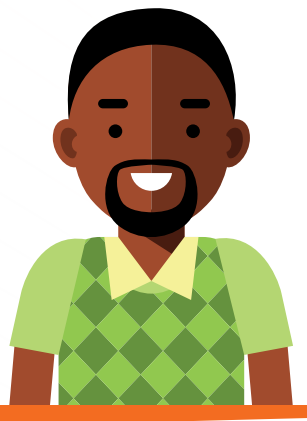
PARTICIPACIJA ADOLESCENATA U USLUGAMA VEZANIM ZA ZDRAVLJE, VODU, HIGIJENU, ISHRANU I HIV

Član 12 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta definiše participaciju kao osnovno ljudsko pravo. Participacija je mnogo više od izražavanje mišljenja. Ona podrazumeva informisanost, uključenost i mogućnost uticanja na odluke i pitanja koja utiču na privatni i javni život pojedinca – kod kuće, u okruženjima alternativnog staranja, u školi, na poslu, u zajednici, na društvenim mrežama i u širim procesima upravljanja. Osoblje se podstiče da prepozna i unapredi participaciju adolescenata kao:

- **Cilj** sam po sebi (*pravo adolescenata na participaciju je ostvareno i adolescenti utiču na odluke i pitanja koja se njih tiču*);
- **Sredstvo** za postizanje rezultata i
- **Princip** programskog delovanja zasnovanog na pravima.

Potrebni su naročiti napori da bi se doprlo do najugroženijih devojčica i dečaka adolescenata, kao i adolescenata drugih rodni identiteta, te da bi se oni osnažili.

POTREBNI SU NAROČITI NAPORI DA BI SE OSNAŽILI NAJUGROŽENIJI ADOLESCENTI (DEVOJČICE, DEČACI I ONI DRUGIH RODNIH IDENTITETA) I DOPRLO DO NJIH

Uključivanje adolescenata i mladih u osmišljavanje, razvoj i sprovođenje politika i programa zahteva da odrasli promene svoj **način razmišljanja** te da adolescente vrednuju i prema njima se ophode kao prema jednakima sebi, kao grupi koja može da ponudi dragocene perspektive i uvide, da pokreće sopstvene inicijative i da saraduje sa roditeljima, starateljima, stručnjacima i kreatorima politika.

Redefinisanje uloge **adolescenata** kao partnera i omogućavanje jednakog pristupa informacijama i participaciji pomaže da se njihova jedinstvena znanja, iskustva i stavovi iskoriste za ostvarivanje delotvornijih, relevantnijih i održivijih usluga, politika i praksi.

Da bi unapredio ishode rešavanja problema koji se tiču zdravlja, usluga u domenu vode, sanitarnih uslova, higijene (WASH), ishrane i HIV-a, UNICEF bi trebalo da razmotri sledeće (primere) prakse za participaciju i građansko angažovanje adolescenata:

Slika A1.1: Pet osnovnih strategija za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

ZAGOVARANJE ZAKONA, POLITIKA, PRAKSI I BUDŽETA

UNAPREĐENJE POZITIVNIH DRUŠTVENIH NORMI I STAVOVA

IZGRADNJA SVESTI, VEŠTINA I KAPACITETA ODRASLIH

IZGRADNJA SVESTI, VEŠTINA I KAPACITETA ADOLESCENATA

STVARANJE I ODRŽAVANJE PLATFORMI ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

ZAGOVARANJE POLITIKA I PROCEDURA KOJIMA SE GARANTUJE PRAVO ADOLESCENATA NA IZRAŽAVANJE, INFORMISANI PRISTANAK I POVERLJIVO MEDICINSKO SAVETOVANJE O NJIHOVOM LEČENJU

ZAKONI, POLITIKE, PRAKSE I BUDŽETI

- **Zagovaranje zakona, politika i praksi** (uz srazmerne budžete) kojima se institucionalizuje ravnopravna participacija adolescenata u zajednici, zdravstvu, regionalnim i nacionalnim upravljačkim strukturama, kako bi adolescenti mogli da utiču na probleme u zdravstvu i probleme povezane sa ishranom sa kojima se suočavaju te da daju predloga za zdravstvene usluge prilagođene adolescentima.
- **Zagovaranje politika i procedura koje garantuju pravo adolescenata na izražavanje, informisanu saglasnost i poverljivo medicinsko savetovanje** za lečenje, uključujući testiranje na HIV. Kako adolescenti sazrevaju, trebalo bi im omogućiti da donose odluke o svom lečenju, dok istovremeno imaju podršku svojih staratelja i zdravstvenih radnika.⁷¹
- **Podrška participaciji adolescenata u formulisanju zdravstvenih i prehrambenih politika/strategija** koje su za njih relevantne.

POZITIVNE DRUŠTVENE NORME I STAVOVI

- **Uključivanje verskih i tradicionalnih lidera** koji će javno podržati pozitivne norme o ravnopravnoj participaciji adolescenata u domenima zdravlja, ishrane, HIV-a, čiste vode, sanitarnih uslova i higijene.
- **Unapređenje međugeneracijskog dijaloga** o zdravlju, sanitarnim uslovima, ishrani i HIV-u u porodicama, zajednici i široj javnosti, u cilju poboljšanja uzajamnog razumevanja i poštovanja stavova i doprinosa učesnika svih uzrasta, rodni identiteta i porekla.
- **Udruživanje sa adolescentkinjama i adolescentima u razvoju i sprovođenju strategija za društvene promene i promene ponašanja** koje se tiču najvažnijih pitanja u oblasti zdravstva. Ovo podrazumeva i rad sa adolescentima na razvoju i sprovođenju strategija društvene promene i poboljšanja načina na koji su prikazani adolescenti, posebno oni koji pripadaju marginalizovanim grupama (npr. adolescenti sa invaliditetom, pripadnici nacionalnih manjina, izbeglice i migranti).

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ODRASLIH

- **Omogućiti vladinim zvaničnicima i profesionalcima da razvijaju kapacitete, tehničku podršku i mentorstvo** u vezi sa ključnim načelima i pristupima za participaciju adolescenata (npr. vršnjačka edukacija za razvoj svesti o zdravlju, ishrani, higijeni i HIV-u, platforme za zdravstveno savetovanje adolescenata itd.).
- **Jačanje kapaciteta zdravstvenih i socijalnih radnika za stvaranje okruženja prilagođenog adolescentima** koje podstiče zdravo ponašanje kod adolescenata i korišćenje dostupnih zdravstvenih usluga. Zdravstveni radnici moraju biti obučeni za efikasnu, nediskriminatornu komunikaciju sa adolescentima, koja neguje poverenje i kroz koju se ulažu naporu za dobijanje povratnih informacija od adolescenata i na njih se reaguje.

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ADOLESCENATA

- **Rad sa adolescentima kako bi se omogućio i olakšao pristup znanju** o higijeni, zdravlju, ishrani te reproduktivnom i seksualnom zdravlju, na način koji je prilagođen adolescentima i koji uzima u obzir različite rodne identitete i invaliditet.
- **Razvoj kapaciteta adolescenata** za donošenje odluka, introspekciju, samoefikasnost i rodnu ravnopravnost **kako bi adolescenti stekli veštine za odbranu svojih prava, odnosa i izbora za sopstvenu dobrobit i naučili da pregovaraju o tome.**
- **Obezbeđivanje razvoja kapaciteta i mentorstva** radi unapređenja sposobnosti adolescenata da igraju ulogu promotera zdravlja i vršnjačkih edukatora o pitanjima u vezi sa mentalnim, fizičkim, seksualnim/reproduktivnim zdravljem, sanitarnim uslovima i opštom dobrobiti.
- **Podrška participativnim istraživačkim inicijativama** koje predvode adolescenti, a na osnovu kojih se kreiraju usluge i prakse te razvijaju politike u vezi sa pitanjima zdravlja, blagostanja, ishrane, sanitarnih uslova ili HIV-a koja utiču na njih.

PLATFORME ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

- **Podrška participaciji adolescenata u sekcijama, mrežama i forumima** (npr. HIV sekcija, školske zdravstvene sekcije, grupe adolescentkinja, komitete za vodoprivredu itd.) na internetu i van njega, u kojima adolescenti mogu da diskutuju, analiziraju i osmišljavaju planove akcije za probleme zdravstvenog sistema koji utiču na njih.
- **Podrška za uspostavljanje mehanizama povratnih informacija**, kao što su savetodavni odbori za zdravlje adolescenata sa jasnim projektnim zadacima i ulogama/odgovornostima u zdravstvenim ustanovama. Institucionalizovane platforme služe kao mesto gde predstavnici adolescenata mogu da vode redovne dijaloge sa kreatorima politika i stručnjacima kako bi uticali na usluge, zakone i politike prilagođene adolescentima.
- **Uspostavljanje pristupačnih mehanizama za povratne informacije i prigovore prilagođene**

adolescentima u okviru zdravstvenog sistema tako da adolescenti mogu da podele svoje probleme i dobiju povratne informacije o odgovarajućim odlukama.

- **Podrška participaciji adolescenata u procesima osmišljavanja programa**, uključujući analizu, planiranje, sprovođenje, praćenje i evaluaciju.
- **Udruživanje sa organizacijama i mrežama adolescenata i mladih** koje se bave HIV-om, reproduktivnim zdravljem i drugim zdravstvenim problemima u cilju zagovaranja prava na zdravstvenu zaštitu ugroženih grupa. Adolescentima i mladima treba pružiti priliku za razvoj veština u vezi sa organizacionim razvojem, upravljanjem, mobilizacijom resursa i zagovaranjem.

Osmišljavanje programa sa adolescentima mora poštovati devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju koje je izneo Komitet za prava deteta u [Opštem komentaru br. 12](#). U suprotnom, postoji rizik da participacija bude simbolična, manipulativna i nebezbedna.

Okvir sa tekstom A1.1: Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata⁷²

1. **TRANSPARENTNOST I INFORMATIVNOST:** Informacije o pravu da izraze svoje mišljenje te o svrsi i obimu mogućnosti za participaciju moraju biti potpune, pristupačne i moraju uzimati u obzir raznolikost adolescenata i njihov uzrast.
2. **DOBROVOLJNOST:** Adolescente nikada ne treba prisiljavati da iznose mišljenje ako to ne žele i treba im objasniti da učešće mogu da prekinu u svakom trenutku.
3. **POŠTOVANJE:** Odrasli treba da prepoznaju, poštuju i podrže ideje, korake i doprinos adolescenata njihovim porodicama, školama, kulturama i radnim okruženjima.
4. **RELEVANTNOST:** Adolescentima treba dati priliku da se oslone na sopstveno znanje, veštine i sposobnosti i da izraze mišljenje o pitanjima koja su za njih relevantna.
5. **PRILAGOĐENOST DECI/A DOLESCENTIMA:** Okruženje i metode rada moraju uzeti u obzir sposobnosti i interese adolescenata koji stalno evoluiraju.
6. **INKLUZIVNOST:** Prilikama za participaciju moraju se obuhvatiti marginalizovani adolescenti svih uzrasta, rodni identiteta, invaliditeta odnosno sposobnosti i iz svih socijalnih okruženja.
7. **PODRŠKA KROZ OBUKU:** Odrasli i adolescenti moraju proći kroz obuku i mentorstvo na temu participacije adolescenata kako bi igrali ulogu instruktora i edukatora.
8. **BEZBEDNOST I OSETLJIVOST NA RIZIKE:** Izražavanje mišljenja može biti rizično. Adolescenti treba da učestvuju u proceni i ublažavanju rizika te moraju znati kome da se obrate za pomoć ukoliko je to potrebno.
9. **ODGOVORNOST:** Adolescentima se mora dati jasna povratna informacija o uticaju njihove participacije na rezultate i mora im se dati podrška da te povratne informacije podele sa svojim vršnjacima.

Praktični alati za participaciju adolescenata u pružanju usluga vezanih za vodu, sanitarne uslove, higijenu, ishranu, zdravlje i HIV

CATINO, J., BATTISTINI, E., AND BABCHEK, A. (2019). *Mladi ljudi unapređuju seksualno i reproduktivno zdravlje. Ka novoj normalnosti. Ova publikacija sadrži zaključke istraživanja, smernice za naučene lekcije i ohrabrujuće primere participacije mladih u inicijativama za seksualno i reproduktivno zdravlje.*

RESURSI ORGANIZACIJE CHILDREN FOR HEALTH (CFH).

CfH je besplatni digitalni izvor zdravstvene edukacije koje su zajedno kreirali lekari, deca i stručnjaci iz celog sveta. Na primer, **100 zdravstvenih poruka** koje deca mogu da uče i dele može se preuzeti u obliku brošure na 18 jezika. CfH takođe saraduje sa programima zdravstvene edukacije i životnih veština u brojnim zemljama i jača metode za participaciju dece i adolescenata.

FHI (2008). *Vodič za participaciju mladih: Procena, planiranje i sprovođenje. Ovaj vodič sadrži alate za procenu i planiranje te materijale za obuku za sklapanje partnerstava između odraslih i mladih. Plan obuke je osmišljen tako da razvija veštine pojedinaca i organizacija da potpunije uključe mlade i odrasle u osmišljavanje, razvoj, sprovođenje i procenu programa koji se bave reproduktivnim zdravljem mladih i HIV-om/AIDS-om.*

FHI & YOUTHNET (2011). *Uključivanje zajednica u projekte koji se bave reproduktivnim zdravljem mladih i HIV-om: Vodič za participativnu procenu. Resursi za uključivanje mladih u zajednice. Ovaj vodič obuhvata participativne alate za procenu koji uključuju mlade i odrasle. Neki od alata se takođe mogu prilagoditi dodatnim fazama projektnog ciklusa (sprovođenje, praćenje, evaluacija).*

INTERNATIONAL HIV/AIDS ALLIANCE (2004). (2004). *Papagaj na tvom ramenu: Vodič za početnike u radu sa decom bez roditeljskog staranja i decom iz ugroženih grupa. Ovaj vodič je namenjen edukatorima koji rade sa decom pogođenom HIV-om/AIDS-om. Sadrži 30 aktivnosti za uključivanje dece u rad u grupama: uvodne aktivnosti i aktivnosti koje podstiču na akciju,*

posmatranje, veštine aktivnog slušanja i analitičke veštine, kreativna drama i igranje uloga, slikanje i crtanje.

KHAMAL S., ET AL., (2005). *Radost učenja: Planovi participativnih lekcija o higijeni, sanitarnim uslovima, vodi, zdravlju i životnoj sredini. Nudi praktična uputstva za uključivanje adolescenata u probleme obezbeđivanja vode, sanitarnih uslova i higijene.*

SAVE THE CHILDREN (2015). *Kako integrisati participaciju dece u osmišljavanje programa o zdravlju i ishrani. Sadrži praktične smernice i alate za uključivanje adolescenata u programe zdravlja i ishrane, uz informacije o praktičnim načinima kako da se deca i mladi uključuju u svim fazama programskog ciklusa.*

SZO (2017). *Globalna ubrzana akcija za zdravlje adolescenata (AA-HA!): Vodič za podršku implementaciji. Ovaj vodič se fokusira na zdravlje adolescenata i obuhvata korisne informacije o njihovom neurobiološkom razvoju.*

DODATNI RESURSI ZA UKLJUČIVANJE ADOLESCENATA U USLUGE VEZANE ZA VODU, SANITARNE USLOVE, ISHRANU, ZDRAVLJE I HIV

- **GIBBS, S., MANN, G. & MATHERS, N.** (2002). *Detete detetu: Praktični vodič: Osnaživanje dece kao aktivnih građana*, Health Action Zone, Groundwork Southwark, London.
- **UNICEF EAPRO (2005).** *Edukacija o čistoj vodi i higijeni za škole.* Roundtable Meeting, Roundtable Proceedings and Framework for Action.
- **UNICEF ET AL. (2019)** *Tehnička napomena o rodno transformativnim pristupima u okviru globalnog programa za okončanje dečjih brakova, faza 2 – Rezime za stručnjake.*
- **WATER AID** (bez datuma). *Pregled prava deteta i programa WASH.*

PRILOG 2

PARTICIPACIJA ADOLESCENATA U EDUKACIJI I ALTERNATIVNIM NAČINIMA UČENJA

Član 12 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta definiše participaciju kao osnovno ljudsko pravo. Participacija je mnogo više od izražavanje mišljenja. Ona podrazumeva informisanost, uključenost i mogućnost uticanja na odluke i pitanja koja utiču na privatni i javni život pojedinca – kod kuće, u okruženjima alternativnog staranja, u školi, na poslu, u zajednici, na društvenim mrežama i u širim procesima upravljanja. Osoblje se podstiče da prepozna i unapredi participaciju adolescenata kao:

- **Cilj** sam po sebi (*pravo adolescenata na participaciju je ostvareno i adolescenti utiču na odluke i pitanja koja se njih tiču*);
- **Sredstvo** za postizanje rezultata i
- **Princip** programskog delovanja zasnovanog na pravima.

Potrebni su naročiti napori da bi se doprlo do najugroženijih devojčica i dečaka adolescenata, kao i adolescenata drugih rodni identiteta, te da bi se oni osnažili.

ADOLESCENTI IMAJU PRAVO DA UČESTVOJU U POJEDINAČNIM ODLUKAMA KOJE SE TIČU NJIHOVOG OBRAZOVANJA, RAZVOJA VEŠTINA I RADA

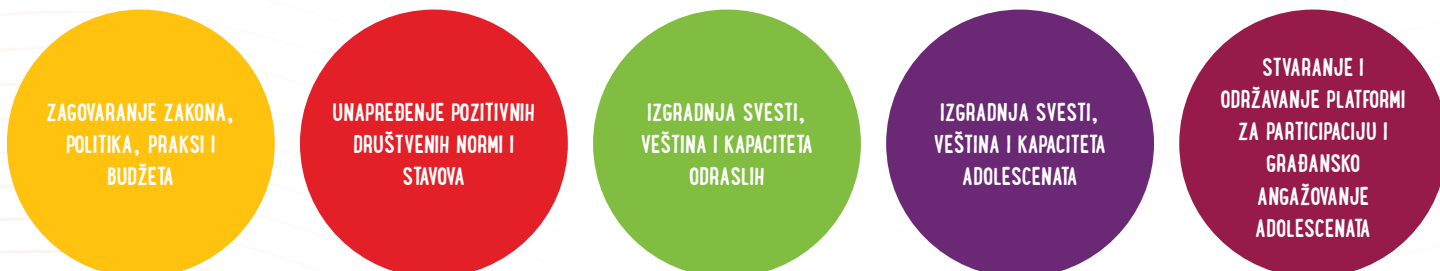

Pravo deteta da utiče na odluke koje se tiču njegovog obrazovanja sastavni je deo kvalitetnog obrazovanja. Adolescenti imaju pravo

na svoje mišljenje u donošenju individualnih odluka koje se tiču obrazovanja, stručnog osposobljavanja i zaposlenja te u donošenju kolektivnih odluka koje se odnose na upravljanje školom, kao i na obrazovne politike i zakone.⁷³ Podrška za inkluziju osoba sa invaliditetom, rodnu ravnopravnost i nenasilje u školama i drugim prostorima za neformalno učenje i osposobljavanje presudna je za stvaranje ravnopravne participacije. U skladu sa Ciljem održivog razvoja 4, zagovaranje ovoga treba da podrži ojačane sisteme obrazovanja i stručnog osposobljavanja koji omogućuju celoživotno učenje svim učenicima.

Uključivanje adolescenata i mladih u osmišljavanje, razvoj i sprovođenje politika i programa zahteva da odrasli promene svoj

Slika A2.1: Pet osnovnih strategija za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

ZAGOVARANJE POLITIKA KOJIMA SE PODRŽAVA RAZVOJ PRENOSIVIH VEŠTINA U OKVIRU FORMALNOG I NEFORMALNOG OBRAZOVANJA POPUT EFIKASNE KOMUNIKACIJE, PREGOVARANJA I ODLUČIVANJA

način razmišljanja te da adolescente vrednuju i prema njima se ophode kao jednakima sebi, kao grupi koja može da ponudi dragocene perspektive i uvide, da pokreće sopstvene inicijative i da saraduje sa roditeljima, starateljima, stručnjacima i kreatorima politika. Redefinisanje uloge adolescenata kao partnera i omogućavanje jednakog pristupa informacijama i participaciji pomaže da se njihova jedinstvena znanja, iskustva i stavovi iskoriste za ostvarivanje efikasnijih, relevantnijih i održivijih usluga, politika i praksi.

Da bi poboljšao ishode za adolescente u obrazovanju i alternativnoj edukaciji, UNICEF bi trebalo da razmotri sledeće (primere) prakse za participaciju i građansko angažovanje adolescenata:

ZAKONI, POLITIKE, PRAKSE I BUDŽETI

- **Zagovaranje zakona, politika i praksi** (uz srazmerne budžete) kojima se podržavaju inkluzivne demokratske strukture, učenje usmereno na decu/adolescente koje integriše prava deteta i građanska edukacija u školama i centrima za obuku.
- **Zagovaranje politika koje podržavaju razvoj prenosivih veština** u okviru obrazovanja i alternativne edukacije (formalne ili neformalne), a koje su vezane za efikasnu komunikaciju, pregovaranje i odlučivanje.
- **Primena obrazovnih pristupa zasnovanih na pravima deteta na nivou školskih ustanova** koji stavljaju pravo na participaciju u središte nastavnih planova i programa obrazovnih ustanova, uključujući metodologije aktivnog učenja i demokratske prakse.
- Podrška **edukaciji o globalnom građanstvu/građanskom vaspitanju**, što će biti obavezan predmet u obrazovnom sistemu za sve mlade ljude, uključujući one koji pohađaju stručne škole, a najranije do kraja obaveznog obrazovanja.⁷⁴

POSITIVE SOCIAL NORMS AND ATTITUDES

- **Saradnja sa „šampionima“** (nastavnicima, školskim osobljem, poslovnim liderima, predstavnicima studenata

i adolescentima preduzetnicima) kako bi se prikazale prednosti rodno ravnopravne i inkluzivne participacije adolescenata u odlučivanju u formalnom i neformalnom obrazovanju i osposobljavanju.

- **Unapređenje međugeneracijskog dijaloga** posredstvom sastanaka adolescenata, roditelja i nastavnika te školskih udruženja u cilju podsticanja međusobnog razumevanja i poštovanja različitih perspektiva i doprinosa aktera u svim starosnim i polnim grupama, bez obzira na njihovo poreklo.

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ODRASLIH

- **Udruživanje sa ustanovama za obuku nastavnika i sindikatima učitelja i razvoj njihovih kapaciteta** za obuku, mentorstvo i podršku nastavnicima u sprovođenju participativnog učenja usmerenog na decu/adolescente, građansku edukaciju, prenosive veštine i pozitivnu disciplinu.
- **Razvoj kapaciteta, tehnička podrška i mentorstvo** za vladine zvaničnike, nastavnike i predavače kako bi se razvili svest i veštine nastavnika i predavača koji rade u ustanovama za formalno i neformalno obrazovanje i osposobljavanje.

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ADOLESCENATA

- **Povećanje pristupa informacijama koje su prilagođene adolescentima, koje su rodno osetljive i uzimaju u obzir invaliditet adolescenata**, a tiču se prava deteta, rodne ravnopravnosti, prenosivih veština i drugih relevantnih tema kroz formalne i neformalne obrazovne ustanove i ustanove za osposobljavanje.
- **Udruživanje sa adolescentima radi razvoja svesti** o pravima deteta i drugim problemima sa kojima se suočavaju.
- **Obezbeđivanje mentorstva i razvoja kapaciteta adolescenata u pogledu prava deteta, prenosivih veština, građanske edukacije, digitalne pismenosti, vršnjačke edukacije, izgradnje mira ili drugih kapaciteta** u cilju rešavanja problema sa kojima se suočavaju u formalnim i neformalnim okruženjima.

Okvir sa tekstom A2.1: Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata⁷⁶

- 1. TRANSPARENTNOST I INFORMATIVNOST:** Informacije o pravu da izraze svoje mišljenje te o svrsi i obimu mogućnosti za participaciju moraju biti potpune, pristupačne i moraju uzimati u obzir raznolikost adolescenata i njihov uzrast.
- 2. DOBROVOLJNOST:** Adolescente nikada ne treba prisiljavati da iznose mišljenje ako to ne žele i treba im objasniti da učešće mogu da prekinu u svakom trenutku.
- 3. POŠTOVANJE:** Odrasli treba da prepoznaju, poštuju i podrže ideje, korake i doprinos adolescenata njihovim porodicama, školama, kulturama i radnim okruženjima.
- 4. RELEVANTNOST:** Adolescentima treba dati priliku da se oslone na sopstveno znanje, veštine i sposobnosti i da izraze mišljenje o pitanjima koja su za njih relevantna.
- 5. PRILAGOĐENOST DECI/A DOLESCENTIMA:** Okruženje i metode rada moraju uzeti u obzir sposobnosti i interese adolescenata koji stalno evoluiraju.
- 6. INKLUZIVNOST:** Prilikama za participaciju moraju se obuhvatiti marginalizovani adolescenti svih uzrasta, rodni identiteta, invaliditeta odnosno sposobnosti i iz svih socijalnih okruženja.
- 7. PODRŠKA KROZ OBUKU:** Odrasli i adolescenti moraju proći kroz obuku i mentorstvo na temu participacije adolescenata kako bi igrali ulogu instruktora i edukatora.
- 8. BEZBEDNOST I OSETLJIVOST NA RIZIKE:** Izražavanje mišljenja može biti rizično. Adolescenti treba da učestvuju u proceni i ublažavanju rizika te moraju znati kome da se obrate za pomoć ukoliko je to potrebno.
- 9. ODGOVORNOST:** Adolescentima se mora dati jasna povratna informacija o uticaju njihove participacije na rezultate i mora im se dati podrška da te povratne informacije podele sa svojim vršnjacima.

- **Integracija aktivnosti koje razvijaju prenosive veštine za participaciju i građansko angažovanje** u formalni i neformalni školski program (npr. kulturne aktivnosti, umetnost, muzika, sport, školske i vanškolske sekcije itd.)
- **Udruživanje sa organizacijama mladih u svrhu mentorstva adolescenata i stvaranja prilika za sticanje veština neophodnih za participaciju i građansko angažovanje** (prenosive veštine, zagovaranje, digitalne tehnologije i umetnost).
- **Podrška vršnjačkoj edukaciji, participativnom istraživanju i inicijativama za preduzimanje aktivnosti** u okviru formalnih i neformalnih ustanova za obrazovanje i osposobljavanje (npr. vršnjačka medijacija, kampanje protiv vršnjačkog nasilja i druge inicijative).
- **Podrška inicijativama koje predvode adolescenti** (npr. društveno preduzetništvo), uključujući mentorstvo, naročito među adolescentima u nepovoljnom položaju.

PLATFORME ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

- **Podrška školskim organizacijama i inicijativama koje predvode adolescenti** usmerenim na unapređenje prava deteta i doprinos boljim uslovima u školi i široj zajednici (npr. sekcije koje se bave pravima deteta, školski sportski timovi, časovi glume i umetnosti, školska fotografska sekcija, sekcije za pisanje blogova itd.).

- **Podrška školskim savetima** u institucionalizaciji platformi za adolescente (uključujući one najmarginalizovanije) radi postizanja ravnopravne participacije u školskom upravljanju, razvoja inkluzivnog, bezbednog i kvalitetnog obrazovnog sistema, iznošenja problema i pronalaženja rešenja za loše prakse.⁷⁵
- **Uspostavljanje pristupačnih mehanizama za davanje povratnih informacija i žalbenih mehanizama prilagođenih deci i adolescentima** u okviru ustanova za obrazovanje i osposobljavanje (formalnih i neformalnih) kako bi adolescenti mogli da govore o svojim problemima i dobiju povratne informacije o odlukama koje utiču na njih.
- **Podrška forumima (uživo i na internetu)** koji omogućuju adolescentima da utiču na politike i zakone koji se tiču njihovog obrazovanja, osposobljavanja i prilika za zaposlenje.
- **Podrška za participaciju adolescenata** u procesima pravljenja programa, uključujući analizu, planiranje, sprovođenje, praćenje i evaluaciju.

Participativno osmišljavanje programa sa adolescentima mora poštovati devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju koje je izneo Komitet za prava deteta u [Opštem komentaru br. 12](#). U suprotnom, postoji rizik da participacija bude simbolična, manipulativna i nebezbedna.

Praktični alati za participaciju adolescenata u edukaciji i alternativnim načinima učenja

UNICEF (2009). *Zalaganje za prava dece: Vodič za nastavnike za istraživanje i delovanje među decom uzrasta od 11 do 16 godina*. Ovaj izvor sadrži smernice i skup alata koji se mogu koristiti sa adolescentima, a koje i oni mogu da koriste kako bi učili svoja prava i prava drugih i zalagali se za njih. Aktivnosti obuhvataju izradu plakata o Konvenciji o pravima deteta, sprovođenje jednostavne ankete o Konvenciji, izradu mape zajednice, lobiranje za promene i još mnogo toga.

UNICEF (2014). *Alati za edukaciju o pravima deteta: Ustanovljavanje prava deteta u ranom detinjstvu, osnovnim i srednjim školama*. Ovaj priručnik pruža mnoštvo smernica koje stručnjacima i donosiocima odluka pomažu u primeni pristupa koji obuhvata sve zaposlene u školi, a sadrži i čitav niz praktičnih pristupa i alata za unapređenje edukacije o pravima deteta i participaciji adolescenata u školama.

UNICEF (2017). *Novi osvrt na životne veštine i građansko vaspitanje na Bliskom Istoku i u Severnoj Africi*. Četvorodimenzionalni i sistemski pristup veštinama 21. veka: Konceptualni i programski okvir.

INTER-AGENCY REGIONAL GROUP ON YOUTH (2018). *Angažovanje adolescenata i mladih*. MENA UN: NGO

Angažovanje adolescenata i mladih. *Sadrži smernice za ekonomsku participaciju i angažovanje, kao i građansko angažovanje.*

WOMEN'S REFUGEE COUNCIL, UNICEF & CPC (2014). *O snažene i bezbedne: Ekonomsko jačanje devojaka u vanrednim situacijama*. Nudi dokaze iz razvojnih, vanrednih i svakodnevnih situacija o ekonomskom jačanju kao efikasnoj strategiji za smanjenje rizika od rodno zasnovanog nasilja kod adolescentkinja.

DODATNI RESURSI ZA PARTICIPACIJU ADOLESCENATA U EDUKACIJI I ALTERNATIVNIM NAČINIMA UČENJA

- **UN** (2016). *Građansko angažovanje mladih*.
- **UNESCO & UN WOMEN** (2016). *Globalne smernice: Rodno zasnovano nasilje u školama*.
- **UNICEF** (2017). *Alati za angažovanje adolescenata i mladih*. UNICEF MENA.
- **UNICEF** (2019). *Tehnička napomena o prelasku mladih iz škole na posao*.
- **UNICEF & SAVE THE CHILDREN** (2012). *Prava deteta i načela poslovanja*.

PRIOLOG 3

PARTICIPACIJA ADOLESCENATA U SISTEMIMA DEČJE ZAŠTITE, STARATELJSTVA I PRAVOSUĐA

Član 12 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta definiše participaciju kao osnovno ljudsko pravo. Participacija je mnogo više od izražavanje mišljenja. Ona podrazumeva informisanost, uključenost i mogućnost uticanja na odluke i pitanja koja utiču na privatni i javni život pojedinca – kod kuće, u okruženjima alternativnog staranja, u školi, na poslu, u zajednici, na društvenim mrežama i u širim procesima upravljanja. Osoblje se podstiče da prepozna i unapredi participaciju adolescenata kao:

- **Cilj** sam po sebi (*pravo adolescenata na participaciju je ostvareno i adolescenti utiču na odluke i pitanja koja se njih tiču*);
- **Sredstvo** za postizanje rezultata i
- **Princip** programskog delovanja zasnovanog na pravima.

Potrebni su naročiti napori da bi se doprlo do najugroženijih devojčica i dečaka adolescenata, kao i adolescenata drugih rodni identiteta, te da bi se oni osnažili.

KADA SE STAVOVI ADOLESCENATA MARGINALIZUJU I IGNORIŠU, ODRASLI MOGU LAKŠE DA IH ZLOSTAVLJAJU I EKSPLOATIŠU NEKAŽNjeno

Uključivanje adolescenata i mladih u osmišljavanje, razvoj i sprovođenje politika i programa zahteva da odrasli promene svoj **način razmišljanja** te da vrednuju adolescente i prema njima se ophode kao jednakima sebi, kao grupi koja može da ponudi dragocene perspektive i uvide, da pokreće sopstvene inicijative i da saraduje sa roditeljima, starateljima, stručnjacima i kreatorima politika. Redefinisanje uloge **adolescenata kao partnera** i omogućavanje jednakog pristupa informacijama i participaciji pomaže da se njihova jedinstvena znanja, iskustva i stavova iskoriste za ostvarivanje efikasnijih, relevantnijih i održivijih usluga, politika i praksi.

Kada se stavovi adolescenata marginalizuju i ignorišu, odrasli mogu lakše da zlostavljaju i eksploatišu adolescente nekažnjeno. Zauzimajući se za sebe, adolescenti mogu da progovore o kršenju prava, a kroz participaciju mogu da poboljšaju pravosudne sisteme. Kada su adolescenti uključeni u krivični postupak, oni

Slika A3.1: Pet osnovnih strategija za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

ZAGOVARANJE ZAKONA,
POLITIKA, PRAKSI I
BUDŽETA

UNAPREĐENJE POZITIVNIH
DRUŠTVENIH NORMI I
STAVOVA

IZGRADNJA SVISTI,
VEŠTINA I KAPACITETA
ODRASLIH

IZGRADNJA SVISTI,
VEŠTINA I KAPACITETA
ADOLESCENATA

STVARANJE I
ODRŽAVANJE PLATFORMI
ZA PARTICIPACIJU I
GRAĐANSKO
ANGAŽOVANJE
ADOLESCENATA

imaju pravo da daju izjave ili da ih zastupa advokat. Svi adolescenti koji su svedoci, žrtve ili počinioci krivičnog dela moraju biti propisno informisani o krivičnom postupku, imati mogućnost da se pripreme i iznesu svoje viđenje (neposredno ili posredno) te moraju biti obavješteni o ishodu predmeta.⁷⁷ Zbog nedostatka resursa i/ili političke volje, mnogi pravosudni sistemi nemaju postupke koji su prilagođeni deci ili adolescentima.

Svi adolescenti, a naročito oni najmarginalizovaniji (npr. adolescenti sa invaliditetom, adolescenti koji su pogođeni sukobima, raseljavanjem ili migracijama, adolescenti koji žive u okruženjima alternativnog staranja, adolescenti koji se identifikuju kao pripadnici LGBTQI zajednice), moraju se ohrabriti da jačaju samopouzdanje, stiču nova znanja i veštine, kao i da koriste platforme na kojima mogu da podele svoje stavove i progovore o svojim pravima. Glavni ishod u teoriji promene koji treba da okonča nasilje nad decom jeste da svi adolescenti budu osposobljeni da ostvaruju svoja prava i zalažu se za njih, da žive život bez nasilja, da zatraže pomoć i da uspostavljaaju rodno ravnopravne, nenasilne veze.⁷⁸

Da bi poboljšao ishode za adolescente u sistemima zaštite, starateljstva i pravosuđa, UNICEF bi trebalo da razmotri sledeće (primere) prakse za participaciju i građansko angažovanje adolescenata:

ZAKONI, POLITIKE, PRAKSE I BUDŽET

- **Zagovaranje boljih zakona, politika i procedura (uz srazmerne budžete) kojima se institucionalizuje participacija adolescenata** u postupcima za starateljstvo, zaštitu i pravnim postupcima koji utiču na adolescente, bilo neposredno, bilo preko nezavisnih zagovarača.
- **Vršenje uticaja da bi se postiglo javno finansiranje participacije adolescenata** (npr. platforme za participaciju adolescenata, nezavisni zagovarači, obuka stručnjaka za prava deteta itd.) u sistemima starateljstva, zaštite i pravosuđa.
- **Zagovaranje pravne pomoći za adolescente** (i njihove porodice) kako bi im se omogućio lakši pristup sistemima starateljstva, zaštite i pravosuđa i kako bi se obezbedilo da se glas adolescenata sasluša u pravnim postupcima koji ih se tiču.
- **Veća prilagođenost sudskih i pravnih postupaka, policijskih službenika i prostorija te postupaka diverzione i restorativne pravde deci i adolescentima** kako bi adolescenti koji su žrtve ili

svedoci krivičnog dela, odnosno izbeglice ili tražioci azila i/ili prestupnici mogli lakše da daju svoje viđenje i utiču na odluke koje ih se tiču.

- **Jačanje nezavisnih institucija za ljudska prava** radi promovisanja participacije adolescenata i pružanja podrške adolescentima da na bezbedan način učestvuju u praćenju ljudskih prava i izveštavanju o njima (npr. Konvencija o pravima deteta ili Univerzalni periodični pregled stanja ljudskih prava).

POZITIVNE DRUŠTVENE NORME I STAVOVI

- **Saradnja sa „šampionima“** (pripadnicima policije, socijalnim radnicima i liderima koji se na prikladan način ophode prema adolescentima) u cilju promovisanja prednosti rodno ravnopravne i inkluzivne participacije.
- **Udruživanje sa adolescentkinjama i adolescentima pri razvoju i sprovođenju strategija za društvene promene i promene ponašanja** o ključnim pitanjima koja ih se tiču. Ovo podrazumeva i rad sa adolescentima na razvoju i sprovođenju strategija za promene ponašanja i društvenih normi koje se tiču starateljstva, zaštite i pravosuđa kako bi se poboljšao način na koji se adolescenti predstavljaju, naročito oni iz marginalizovanih grupa (npr. oni sa invaliditetom, devojčice pripadnice nacionalne manjine, izbeglice i migranti).
- **Unapređenje međugeneracijskog dijaloga** o problemima u vezi sa zaštitom, starateljstvom i pravosuđem koji utiču na adolescente različitih rodnih identiteta i porekla u cilju boljeg razumevanja i vrednovanja stavova i uvida svih zainteresovanih strana.

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ODRASLIH

- **Pružanje tehničke pomoći i podrške vladama i povezanim ustanovama za obuku** u cilju planiranja, budžetiranja i implementacije diplomatskih i postdiplomske kurseva i/ili obuke pre početka odnosno tokom rada na temu participacije adolescenata u pravosuđu, starateljstvu i zaštiti za socijalne radnike, omladinske radnike, nadzornike uslovne slobode, advokate, sudije i policiju.
- **Podizanje svesti i obučavanje tradicionalnih i/ili verskih lidera** kako bi se stavovi adolescenata čuli u tradicionalnim ili običajnim mehanizmima pravde i zaštite.
- **Podrška inicijativama za pozitivno roditeljstvo** za očeve, majke, bake i deke te druge staratelje radi poboljšanja komunikacije i rešavanja problema unutar porodica na nenasilan, međugeneracijski način koji poštuje stavove adolescenata, bez obzira na uzrast, rodni identitet ili seksualno opredeljenje.

PODRŠKA INICIJATIVAMA ZA POZITIVNO RODITELJSTVO ZA OČEVE, MAJKE, BAKE I DEKE TE DRUGE STARATELJE RADI POBOLJŠANJA KOMUNIKACIJE I REŠAVANJA PROBLEMA U PORODICAMA

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ADOLESCENATA

- **Povećanje pristupa informacijama za adolescente** (na internetu i van njega) o zakonima, politikama, programima i pitanjima koja utiču na njih u formatima koji su prilagođeni adolescentima i dostupni osobama sa invaliditetom, osobama različitog uzrasta, rodnog identiteta i nivoa pismenosti.
- **Mentorstvo i razvoj kapaciteta adolescenata** na temu prava deteta, veština za građansko angažovanje, rodne ravnopravnosti, lične zaštite, vršnjačke edukacije, participativnog istraživanja i zagovaranja prava kako bi oni efikasnije branili svoja prava, preispitali različite vidove diskriminacije i nepravde, poboljšali rodnu ravnopravnost i sprečili nasilje.
- **Podrška vršnjačkoj edukaciji, participativnim istraživanjima i inicijativama** na temu sprečavanja nasilja, starateljstva, pravosuđa, sprečavanja dečjih brakova, rodne ravnopravnosti, inkluzije, izgradnje mira itd.
- **Konsultacije sa adolescentima o vidu podrške koji im je najpotrebniji**, poput jačanja kapaciteta, mentorstva, razmene informacija, korišćenja resursa ili pristupa donosiocima odluka.
- **Jačanje partnerstava** sa omladinskim grupama, stupanje u kontakt sa omladinskim radnicima ili nezavisnim zagovaračima radi ostvarivanja saradnje sa najmarginalizovanim adolescentima na terenu, razmene informacija i mentorstva.

PLATFORME ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

- **Podrška za volontiranje i mobilizaciju** devojčica, dečaka te rodno fluidnih osoba u cilju sprečavanja rodno zasnovanog nasilja i drugih vidova nepravde.
- **Podrška organizacijama i inicijativama kojima rukovode adolescenti** kao što su:
 - **dečiji klubovi**, omladinske grupe, saveti itd. u

zajednici, u okviru kampova ili škola;

- **dečja udruženja**, uključujući udruženja dece-radnika i šire forume u okviru kojih adolescenti mogu da utiču na politike i prakse koje ih se tiču;
- **adolescenti aktivisti** koji mobilišu druge da spreče i reaguju na dečji brak, rodno zasnovano nasilje i druge vidove nasilja i nepravde;
- **adolescentske i omladinske inicijative i partnerstva za zajedničko kreiranje, realizaciju i nadzor nad inkluzivnim, rodno senzitivnim prostorima prilagođenih adolescentima** u humanitarnom kontekstu;
- **umrežavanje adolescenata i mladih** koji su uključeni u prevenciju nasilja, izgradnju mira, unapređenje prava deteta i pravde;
- **forumi (na internetu i uživo)** za participaciju adolescenata u osmišljavanju zakona, politika i praksi u vezi sa njihovom zaštitom, starateljstvom i pravdom.
- **Jačanje institucionalnih platformi za participaciju adolescenata u sistemima pravosuđa, starateljstva i zaštite** – uključujući veze između postojećih adolescentskih grupa/sekcija, mehanizama zaštite dece u zajednici ili kampovima i sistema zaštite dece na okružnom/nacionalnom nivou – kako bi se adolescentima omogućilo da pristupe informacijama i da izraze mišljenje direktno i/ili posredstvom nezavisnih zagovarača.
- **Uspostavljanje bezbednih žalbenih mehanizama koji su prilagođeni deci/adolescentima kao i mehanizama upućivanja** u zajednicama, školama, kontekstima alternativnog staranja i na radnim mestima u skladu sa postojećim [smernicama](#).

Participativno osmišljavanje programa sa adolescentima mora poštovati devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju koje je izneo Komitet za prava deteta u [Opštem komentaru br. 12](#). U suprotnom, postoji rizik da participacija bude simbolična, manipulativna i nebezbedna.

© UNICEF / BOLIVIA / 2018

Okvir sa tekstom A3.1: Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata⁷⁹

- 1. TRANSPARENTNOST I INFORMATIVNOST:** Informacije o pravu da izraze svoje mišljenje te o svrsi i obimu mogućnosti za participaciju moraju biti potpune, pristupačne i moraju uzimati u obzir raznolikost adolescenata i njihov uzrast.
- 2. DOBROVOLJNOST:** Adolescente nikada ne treba prisiljavati da iznose mišljenje ako to ne žele i treba im objasniti da učešće mogu da prekinu u svakom trenutku.
- 3. POŠTOVANJE:** Odrasli treba da prepoznaju, poštuju i podrže ideje, korake i doprinos adolescenata njihovim porodicama, školama, kulturama i radnim okruženjima.
- 4. RELEVANTNOST:** Adolescentima treba dati priliku da se oslone na sopstveno znanje, veštine i sposobnosti i da izraze mišljenje o pitanjima koja su za njih relevantna.
- 5. PRILAGODENOST DECI/ADOLESCENTIMA:** Okruženje i metode rada moraju uzeti u obzir sposobnosti i interese adolescenata koji stalno evoluiraju.
- 6. INKLUZIVNOST:** Prilikama za participaciju moraju se obuhvatiti marginalizovani adolescenti svih uzrasta, rodnih identiteta, invaliditeta odnosno sposobnosti i iz svih socijalnih okruženja.
- 7. PODRŠKA KROZ OBUKU:** Odrasli i adolescenti moraju proći kroz obuku i mentorstvo na temu participacije adolescenata kako bi igrali ulogu instruktora i edukatora.
- 8. BEZBEDNOST I OSETLJIVOST NA RIZIKE:** Izražavanje mišljenja može biti rizično. Adolescenti treba da učestvuju u proceni i ublažavanju rizika te moraju znati kome da se obrate za pomoć ukoliko je to potrebno.
- 9. ODGOVORNOST:** Adolescentima se mora dati jasna povratna informacija o uticaju njihove participacije na rezultate i mora im se dati podrška da te povratne informacije podele sa svojim vršnjacima.

Praktični alati za participaciju adolescenata u sistemima dečje zaštite, starateljstva i pravosuđa

ACTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD (2009). ARC paket resursa: Alat za izgradnju kapaciteta za zaštitu dece u vanrednim situacijama i nakon njih. **Modul 4: Participacija i inkluzija.** *Smernice i alati za podršku razvoju efikasne i etički prihvatljive participacije dece različitog uzrasta i porekla u projektnim, programskim i političkim odgovorima i pružanju usluga tokom različitih faza vanrednih situacija, od pripremljenosti, odgovora tokom i nakon vanredne situacije do dugoročnog razvoja.*

COLUMBIA UNIVERSITY, edX kurs na temu **Zaštite dece u humanitarnim kontekstima.** *Ovaj 12-nedeljni onlajn kurs se fokusira na sposobnost dece i načine za podršku participaciji adolescenata u cilju poboljšanja njihove zaštite i blagostanja u humanitarnim kontekstima.*

LAW, S. & MANN, G. (2004). **Želite da uključite decu u istraživanje?** London: Organizacija Save the Children. *Ovaj priručnik koji podržava svrsishodnu i etički prihvatljivu participaciju dece u istraživanjima koja se odnose na nasilje nad decom promovise istraživanja koja decu vide kao aktivne učesnike u sopstvenom životu, a ne kao pasivne žrtve ili „subjekte“ istraživanja. Brošura sadrži tehnike istraživanja i uputstva za uključivanje dece u sekundarno i primarno istraživanje.*

PLAN INTERNATIONAL (2010). **Bambusovi izdanci (Bamboo Shots):** Priručnik za obuku edukatora koji rade sa decom i omladinskim grupama o razvoju zajednice usmerene na dete, odnosno o aktivnostima u zajednici koje predvode deca. *Fokus obuke je na praktičnom delovanju koje će deca osmisliti nakon utvrđivanja kršenja prava deteta, stvarajući tako platformu u okviru koje prepoznaju pitanja koja ih se tiču i direktno se bave rešavanjem tih pitanja.*

PLAN INTERNATIONAL (2013). **Reči me ne mogu povrediti (Sticks and Stones):** Priručnik za obuku edukatora o tome kako povećati uključenost dece u sopstvenu zaštitu. *Ovaj priručnik je nastavak priručnika Bambusovi izdanci. Obuhvata smernice i 23 aktivnosti koje se mogu koristiti sa decom/adolescentima kako bi se povećala njihova participacija u sopstvenoj zaštiti. Aktivnosti se mogu prilagoditi u zavisnosti od uzrasta i sposobnosti učesnika te kulturnog konteksta.*

UNHCR ET AL. (2018). **Sport kao vid zaštite.** *Osmišljavanje programa sa mladima u naseljima gde žive prinudno raseljena lica. Ovaj priručnik nudi praktične smernice i alate pomoću kojih se sport može iskoristiti u svrhu jačanja zaštite mladih.*

UNICEF (2018). Serijal NHRI: **UNICEF (2018). Serijal NHRI: Alati za podršku praksi prilagođenih deci. Žalbeni mehanizmi prilagođeni deci.** *Daje praktična uputstva o uspostavljanju žalbenih mehanizama prilagođenih deci.*

DODATNI RESURSI ZA PARTICIPACIJU ADOLESCENATA U SISTEMIMA DEČJE ZAŠTITE, STARATELJSTVA I PRAVOSUĐA

- **AFRICAN MOVEMENT OF WORKING CHILDREN AND YOUTH** (2014). **Priručnik za zaštitu dece Udruženja dece-radnika i mladih radnika.**
- **FEINSTEIN, C. & O’KANE, C.** (2009). **Participacija dece i adolescenata i zaštita od seksualnog zlostavljanja i eksploatacije.** UNICEF Innocenti Research Centre, IWP 2009-09.
- **O’KANE, C., MESLAOUI, N. AND BARROS, O.** (2016). **Priručnik za istraživanje: Vodič za edukatore o organizovanju konsultacija sa decom kao podrške međunarodnoj kampanji „Vreme je za razgovor – Dečji pogledi na dečji rad“.** Kindernothilfe, terre des hommes, Help for Children in Need.
- **PROMUNDO, INSTITUTO PAPAÍ, SALUD Y GÉNERO AND ECOS** (2013). **Program H|M|D: Priručnik za delovanje. Angažovanje mladih radi postizanja rodne ravnopravnosti.**
- **SAVE THE CHILDREN** (2008). **Unapređenje svrsishodne participacije dece i adolescenata izloženih nasilju.**
- **UNICEF EAPRO** (2017). **VASPITNI NALOG, NE PRITVOR: Studija vaspitnih i drugih alternativnih mera za decu u sukobu sa zakonom u Istočnoj Aziji i regionu Pacifika.**
- **UNICEF** (2017). **Sprečavanje nasilja nad decom i adolescentima i reagovanje na njega. Teorija promene.**
- **UNICEF** (2018). **RADNI DOKUMENT: Žalbeni mehanizmi na operativnom nivou prilagođeni deci.**
- **UNICEF** (2018). **Programi za razvoj životnih veština za okončanje dečjih brakova: da li su svrsishodni? Rezime regionalnih programa iz Istočne i Južne Afrike.**
- **UNICEF** (2018). **Obezbeđivanje delotvornosti programa za okončanje dečjih brakova. Standardi i smernice.**
- **UNICEF ET AL.** (2019). **Tehnička napomena o rodno transformativnim pristupima u globalnom programu za okončanje dečjih brakova, faza 2: Rezime za stručnjake.**

PRILOG 4

PARTICIPACIJA ADOLESCENATA U SMANJENJU RIZIKA OD KATASTROFA, KLIMATSKIH PROMENA I ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE

Član 12 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta definiše participaciju kao osnovno ljudsko pravo. Participacija je mnogo više od izražavanje mišljenja. Ona podrazumeva informisanost, uključenost i mogućnost uticanja na odluke i pitanja koja utiču na privatni i javni život pojedinca – kod kuće, u okruženjima alternativnog staranja, u školi, na poslu, u zajednici, na društvenim mrežama i u širim procesima upravljanja. Osoblje se podstiče da prepozna i unapredi participaciju adolescenata kao:

- **Cilj** sam po sebi (*pravo adolescenata na participaciju je ostvareno i adolescenti utiču na odluke i pitanja koja se njih tiču*);
- **Sredstvo** za postizanje rezultata i
- **Princip** programskog delovanja zasnovanog na pravima.

POSMATRANJE ADOLESCENATA KAO PARTNERA ĆE POMOĆI DA SE ISKORISTE NJIHOVA JEDINSTVENA ZNANJA, ISKUSTVA I STAVOVI

Potrebni su naročiti napori da bi se doprlo do najugroženijih devojčica i dečaka adolescenata, kao i adolescenata drugih rodni identiteta, te da bi se oni osnažili.

Angažovanje adolescenata i mladih u dizajniranju, razvoju i sprovođenju politika i programa zahteva da odrasli promene način razmišljanja i počnu da vrednuju adolescente kao ravnopravne te da im tako i pristupaju, kao grupi koja može da ponudi dragocenu perspektivu i uvide, da pokreće sopstvene inicijative i radi zajedno sa roditeljima, starateljima, radnicima u praksi, istraživačima i kreatorima politika. Redefinisanje uloge adolescenata kao partnera i omogućavanje jednakog pristupa informacijama i participaciji pomaže da se njihova jedinstvena znanja, iskustva i stavova iskoriste za ostvarivanje efikasnijih, relevantnijih i održivijih usluga, politika i praksi.

Slika A4.1: Pet osnovnih strategija za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

ZAGOVARANJE ZAKONA,
POLITIKA, PRAKSI I
BUDŽETA

UNAPREĐENJE POZITIVNIH
DRUŠTVENIH NORMI I
STAVOVA

IZGRADNJA SVESTI,
VEŠTINA I KAPACITETA
ODRASLIH

IZGRADNJA SVESTI,
VEŠTINA I KAPACITETA
ADOLESCENATA

STVARANJE I
ODRŽAVANJE PLATFORMI
ZA PARTICIPACIJU I
GRAĐANSKO
ANGAŽOVANJE
ADOLESCENATA

MENTORSTVO
I IZGRADNJA
KAPACITETA
ADOLESCENATA U
POGLEDU ZAŠTITE
ŽIVOTNE SREDINE,
KLIMATSKIH AKCIJA,
SMANJENA RIZIKA
OD KATASTROFA I
VEŠTINA ZA ŽIVOT
U SVETU KOJI
JE OTPORAN NA
KLIMATSKE PROMENE
I KOJI ODLIKUJE
NIZAK NIVO
UGLJENIKA

Podrška participaciji adolescenata obuhvata podršku i odgovor na aktivizam adolescenata usmeren na životnu sredinu i klimatsku pravdu, kao i na ljudska prava. Svedoci smo sve ekstremnijih klimatskih promena, suša, poplava, zagađenja, odlaganja toksičnog otpada itd. Premda su deca i adolescenti u zemljama u razvoju najmanje doprineli uzrocima klimatskih promena, ipak su najviše pogođeni posledicama.⁸⁰ Aktivizam adolescenata zasnovan na činjenicama⁸¹ ukazuje na hitnost i obim neophodnih reakcija država na lokalnom i globalnom nivou, ali i privatnih organizacija i pojedinaca. Angažovanje sa adolescentima kao aktivnim akterima jača njihovu otpornost i podstiče relevantnije odgovore politika i praksi.⁸²

Kako bi se povećala participacija adolescenata u smanjenju rizika od katastrofa (DRR) i zaštiti klime i životne sredine, UNICEF treba da razmotri sledeće (primere) prakse za participaciju i građansko angažovanje adolescenata:

ZAKONI, POLITIKE, PRAKSE I BUDŽETI

- **Zalaganje za unapređene zakone, politike i procedure** (uz srazmerne budžete) koje prepoznaju i podržavaju participaciju adolescenata u lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj zaštiti životne sredine, u smanjenju rizika od katastrofa i u aktivnostima vezanim za klimatske promene (npr. jačanje sopstvene otpornosti i otpornosti lokalnih zajednica na klimatske šokove i stres, promovisanje i usvajanje održivijih životnih stilova koji podrazumevaju nizak sadržaj ugljenika itd.).
- **Zalaganje kod relevantnih vladinih zvaničnika da se planovi i budžeti** za participaciju adolescenata unesu u šire strategije i planove za smanjenje rizika od katastrofa te za prilagođavanje na klimatske promene i aktivnosti u vezi s tim i spremnost za vanredne situacije, uz usmeravanje svih napora na jačanje rodne ravnopravnosti, inkluziju osoba sa invaliditetom i otpornost onih koji

su najmarginalizovaniji i istovremeno smanjivanje njihove ranjivosti.

POZITIVNE DRUŠTVENE NORME I STAVOVI

- **Saradnja sa „šampionima“** koji promovišu i podržavaju participaciju adolescenata u zaštiti klime i životne sredine.
- **Upotreba kampanja na društvenim mrežama** kojima će se ukazati na **značaj doprinosa adolescenata te na prioritete i perspektive aktivizma usmerenog na zaštitu životne sredine i klime.**
- **Promovisanje međugeneracijskog dijaloga** o DRR, klimatskoj krizi i zaštiti životne sredine unutar porodica, u zajednicama i širem javnom okruženju kako bi se povećalo uzajamno razumevanje i poštovanje perspektiva i doprinosa svih aktera između starosnih, rodnih i pozadinskih grupa.

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ODRASLIH

- **Zalaganje i pružanje tehničke pomoći** za obuku edukatora (formalnih i neformalnih), vladinih zvaničnika i humanitarnih aktera tokom sprovođenja inicijativa za smanjenje rizika od katastrofa usmerenih na decu/adolescente, zaštitu životne sredine i prilagođavanje na klimatske promene.
- **Jačanje partnerstava sa institucijama za obuku nastavnika** kako bi se u škole (formalne i neformalne) integrisala obuka za smanjenje rizika od katastrofa usmerena na decu/adolescente).

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ADOLESCENATA

- **Rad sa adolescentima i povezanim informativnim centrima** kako bi se razvijale i širile informacije prilagođene osobama sa invaliditetom i adolescentima, a koje se odnose na ekološka pitanja, klimatske promene i smanjenje rizika od katastrofa.
- **Mentorstvo i izgradnja kapaciteta adolescenata** u pogledu zaštite životne sredine, klimatskih akcija, smanjenja rizika

od katastrofa i veština za život u svetu koji je otporan na klimatske promene i koji karakteriše nizak nivo ugljenik (npr. kroz iskustveno učenje, inicijative za planiranje akcija, mapiranje rizika zajednice i resursa, planove za spremnost u vanrednim situacijama itd.).

- **Partnerstva sa omladinskim organizacijama** i drugim agencijama za zaštitu životne sredine koje već poseduju veštine i stručnost za podršku i mentorstvo za participaciju adolescenata u inicijativama usmerenim na zaštitu životne sredine.
- **Podrška vršnjačkoj edukaciji**, participativnim istraživanjima i inicijativama za akcije usmerene na zaštitu životne sredine, klimatske promene i smanjenje rizika od katastrofa.

PLATFORME ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

- **Podrška volontiranju i angažovanju adolescenata** u organizacijama građanskog društva koje se fokusiraju na ekološka pitanja.
- **Podrška participaciji i zastupljenosti adolescenata** (uključujući interese, perspektive i potrebe najugroženijih) u telima za ublažavanje katastrofa i upravljanje klimom

i životnom sredinom te politikama na lokalnom i nacionalnom nivou (npr. nacionalna politika za suočavanje sa klimatskim promenama, politika za smanjenje rizika od katastrofa, nacionalni planovi za adaptaciju na klimatske promene, doprinosi utvrđeni na nacionalnom nivou itd.).

- **Jačanje mreža** među adolescentima i drugim akterima u aktivizmu usmerenom na zaštitu životne sredine i klimatske promene.
- **Podrška participaciji i zastupljenosti adolescenata u nacionalnim, regionalnim i globalnim forumima o klimatskim promenama** putem internet platformi i drugih platformi koje prikupljaju, sintetišu i dele stavove i sugestije adolescenata iz različitih zemalja u vezi sa životnom sredinom i klimom.⁸³
- **Podrška participaciji adolescenata u procesima osmišljavanja i realizacije programa**, uključujući analizu, planiranje, implementaciju, praćenje i evaluaciju.

U osmišljavanju programa sa adolescentima mora se poštovati devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju koje je izneo Komitet za prava deteta u [Opštem komentaru br. 12](#). U suprotnom, postoji rizik da participacija bude simbolična, manipulativna i nebezbedna.

Okvir sa tekstom A4.1: Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata⁸⁴

1. **TRANSPARENTNOST I INFORMATIVNOST:** Informacije o pravu da izraze svoje mišljenje te o svrsi i obimu mogućnosti za participaciju moraju biti potpune, pristupačne i moraju uzimati u obzir raznolikost adolescenata i njihov uzrast.
2. **DOBROVOLJNOST:** Adolescente nikada ne treba prisiljavati da iznose mišljenje ako to ne žele i treba im objasniti da učešće mogu da prekinu u svakom trenutku.
3. **POŠTOVANJE:** Odrasli treba da prepoznaju, poštuju i podrže ideje, korake i doprinos adolescenata njihovim porodicama, školama, kulturama i radnim okruženjima.
4. **RELEVANTNOST:** Adolescentima treba dati priliku da se oslone na sopstveno znanje, veštine i sposobnosti i da izraze mišljenje o pitanjima koja su za njih relevantna.
5. **PRILAGOĐENOST DECI/ADOLESCENTIMA:** Okruženje i metode rada moraju uzeti u obzir sposobnosti i interese adolescenata koji stalno evoluiraju.
6. **INKLUZIVNOST:** Prilikama za participaciju moraju se obuhvatiti marginalizovani adolescenti svih uzrasta, rodni identiteta, invaliditeta odnosno sposobnosti i iz svih socijalnih okruženja.
7. **PODRŠKA KROZ OBUKU:** Odrasli i adolescenti moraju proći kroz obuku i mentorstvo na temu participacije adolescenata kako bi igrali ulogu instruktora i edukatora.
8. **BEZBEDNOST I OSETLJIVOST NA RIZIKE:** Izražavanje mišljenja može biti rizično. Adolescenti treba da učestvuju u proceni i ublažavanju rizika te moraju znati kome da se obrate za pomoć ukoliko je to potrebno.
9. **ODGOVORNOST:** Adolescentima se mora dati jasna povratna informacija o uticaju njihove participacije na rezultate i mora im se dati podrška da te povratne informacije podele sa svojim vršnjacima.

Praktični alati za uvođenje participacije adolescenata u smanjenju rizika od katastrofa, klimatskih promena i zaštiti životne sredine

ACLU (2015). *Ustani i izjasni se: vodič za mlade aktiviste*. SAD. Daje smernice mladima koji žele da unesu promene u svoje škole i zajednice. Sadrži savete o regrutovanju članova, istraživanju problema, planiranju kampanja, identifikovanju saveznika, protivnika i donosilaca odluka, stvaranju koalicije, korišćenju medija i obradi rezultata.

SAVE THE CHILDREN SWEDEN (2007). *Smanjenje rizika od katastrofa koje vode deca: Praktični vodič*. Ovaj vodič – namenjen rukovodiocima obuke, nastavnicima, edukatorima i deci – ilustruje korake koje treba preduzeti da bi se replicirao uspešan program smanjenja rizika od katastrofa koji vode deca.

UNICEF (2016). *Smanjenje rizika od katastrofa usmereno na decu: Doprinos razvoju otpornosti*. Nudi glavne konceptualne i tehničke pristupe za podršku programu smanjenja rizika od katastrofa usmerenom na decu.

UNDRR (2019). *Sa reči na delo: U prvim redovima borbe za smanjenja rizika od katastrofa i izgradnju otpornosti: Vodič za angažovanje dece i mladih*. Ovaj vodič pruža bogatstvo znanja i ideja za praktičnu primenu kako bi se podržala inkluzivna i smisljena participacija adolescenata i dece u smanjenju rizika od katastrofa.

DODATNI RESURSI ZA UVOĐENJE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA U PROGRAME SMANJENJA RIZIKA OD KATASTROFA, KLIMATSKIH PROMENA I ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

- **ADVOCATES FOR YOUTH** (2013). *Set alata za mlade aktiviste*.
- **CHILDREN IN A CHANGING CLIMATE** (2009). *Pravo na participaciju: uključivanje dece u programe prilagodavanja na klimatske promene*.
- **GADRRRES**, Globalna alijansa za smanjenje rizika od katastrofa i otpornost u obrazovnom sektoru.
- **HART, R.** (1997). *Participacija dece: Teorija i praksa uključivanja mladih građana u razvoj zajednice i brigu o životnoj sredini*.
- **MADGE, N. & WILLMOT, N.** (2004). *Participacija dece i mladih u donošenju odluka o životnoj sredini, održivom razvoju i selu*. National Children's Bureau, UK.
- **OHCHR** (2018). *Okvirni principi o ljudskim pravima i životnoj sredini*.
- **UN CC**: [internet stranica Learn](#).
- **UNICEF INNOCENTI** (2014). *Izazovi klimatskih promena: Deca u prvim redovima*.
- **UNICEF** (2019). *Beleška sa savetovanja o izradi obrazovnih programa za otpornost uz poznavanje rizika*.
- **UNICEF** (2019). *Vodič za zastupanje mladih, radna sveska uz Vodič za zastupanje mladih*.
- **UNICEF** (2019). *Set za adolescente za izražavanje stavova i inovacije*.
- **UNITAR** (2013). *Integrisanje klimatskih promena u obrazovanje na osnovnom i srednjem nivou*.

PRILOG 5

PARTICIPACIJA ADOLESCENATA U IZGRADNJI MIRA I HUMANITARNIM AKCIJAMA

Član 12 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta definiše participaciju kao osnovno ljudsko pravo. Participacija je mnogo više od izražavanje mišljenja. Ona podrazumeva informisanost, uključenost i mogućnost uticanja na odluke i pitanja koja utiču na privatni i javni život pojedinca – kod kuće, u okruženjima alternativnog staranja, u školi, na poslu, u zajednici, na društvenim mrežama i u širim procesima upravljanja. Osoblje se podstiče da prepozna i unapredi participaciju adolescenata kao:

- **Cilj** sam po sebi (*pravo adolescenata na participaciju je ostvareno i adolescenti utiču na odluke i pitanja koja se njih tiču*);
- **Sredstvo** za postizanje rezultata i
- **Princip** programskog delovanja zasnovanog na pravima.

Potrebni su naročiti napori da bi se doprlo do najugroženijih devojčica i dečaka adolescenata, kao i adolescenata drugih rodni identiteta, te da bi oni osnažili.

PRIHVATANJE ULOGE ADOLESCENATA KAO NOSILACA PRAVA MOŽE DOPRINETI OČUVANJU MIRA I DRUŠTVENOG JEDINSTVA

Adolescenti zahtevaju da razmišljamo drugačije o izgradnji mira i humanitarnim odgovorima. Svako dete, uključujući adolescente, ima pravo na participaciju i ta prava se moraju obezbediti u osetljivim, konfliktnim i vanrednim okolnostima. Upravo je u takvim okruženjima treba ulagati u potencijal participacije adolescenata i koristiti ga priznajući njihovu ulogu kao nosilaca prava, jer to može doprineti očuvanju mira i društvenog jedinstva, kao i unapređenju kvaliteta i uticaja odgovora u vanrednim situacijama.

Od ukupno 1,8 milijarde mladih u svetu, jedno od četvoro njih žive u okruženju pogođenom oružanim sukobima i organizovanim nasiljem, pri čemu sukobi crpu preko 80 procenata humanitarnih potreba.⁸⁵ Predviđa se da će do 2030. godine dve trećine siromašnih na svetu živeti u nestabilnim zemljama, pri čemu je procenat mladih koji žive u ovim uslovima skoro dvostruko veći nego u stabilnim

Slika A5.1: Pet osnovnih strategija za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

ZAGOVARANJE ZAKONA,
POLITIKA, PRAKSI I
BUDŽETA

UNAPREĐENJE POZITIVNIH
DRUŠTVENIH NORMI I
STAVOVA

IZGRADNJA SVESTI,
VEŠTINA I KAPACITETA
ODRASLIH

IZGRADNJA SVESTI,
VEŠTINA I KAPACITETA
ADOLESCENATA

STVARANJE I
ODRŽAVANJE PLATFORMI
ZA PARTICIPACIJU I
GRAĐANSKO
ANGAŽOVANJE
ADOLESCENATA

Na koji način adolescenti mogu da doprinesu izgradnji mira i humanitarnim akcijama

IZGRADNJA MIRA: U Maliju je zabeleženo naglo povećanje političkih tenzija, mladi se regrutuju u oružane grupe i sve su učestalije epizode kolektivnog nasilja. UNICEF obučava adolescente da preuzmu ulogu „ambasadora mira“ – oko 2.500 adolescenata bavi se zagovaranjem na internetu i van njega, vodi dijalog između zajednica, emisije na radiju i sprovodi sportske i kulturne aktivnosti sa temom mira. Njihova participacija putem virtuelnih događaja na platformi U-Report predstavljaće njihov doprinos memorandumu upućenom vladi koji naglašava stavove mladih po pitanju nacionalnog pomirenja.

HUMANITARIAN ACTION: Nakon dvostrukog zemljotresa u Nepal 2015. godine, UNICEF je direktnu pomoć zajednicama podržao putem niza strategija komunikacije usmerenih na promene društva i ponašanja. Da bi se dopremila pomoć do stanovništva koje živi u udaljenim oblastima, UNICEF se udružio sa organizacijom koju vode mladi, a koja je već imala jake veze sa lokalnim mrežama. Stotine mladih volontera išlo je od vrata do vrata u selima i kampovima kako bi razmenjivali informacije, distribuirali letke i demonstrirali korišćenje dopremljene pomoći.

državama.⁸⁶ U velikom broju ovih okruženja pristupi miru i bezbednosti još uvek posmatraju adolescente i mlade kao potencijalnu pretnju i zanemaruju njihove potrebe ili trivijalizuju njihov doprinos.⁸⁷ Slično tome, smisljeno angažovanje takođe predstavlja izazov u humanitarnim akcijama u kojima participacija adolescenata nije sistematski uneta u programe pripreme, reagovanja i oporavka u različitim sektorima.

Važna uloga adolescenata i mladih u očuvanju mira i podršci humanitarnim akcijama prepoznata je i potvrđena na globalnom nivou. Rezolucije UNSCR 2250 i 2419 (iz 2015. i 2018. godine) prepoznaju važnu ulogu mladih u očuvanju mira i bezbednosti i pozivaju sve aktere da promovišu njihovo angažovanje i participaciju u izgradnji mira. Na Svetskom humanitarnom samitu 2016. godine naglašena je hitna potreba za zaštitom prava mladih i njihovim angažovanjem u humanitarnim odgovorima, kako je definisano u dokumentu Pakt za mlade u humanitarnim akcijama.

Analiza sukoba je važan prvi korak u osmišljavanju svakog programa za izgradnju mira. Analizom se stvara slika o dinamici u samoj osnovi sukoba i identifikuju se prioritete oblasti za odgovor. Stoga uključivanje adolescenata u analize sukoba može samo po sebi biti važno polazište za participaciju i obezbediti da se programi izgradnje mira bave suštinskim uzrocima sukoba, pri čemu se prioritet daje njihovoj perspektivi, potrebama i participaciji.

Kako bi se obezbedili povoljniji ishodi za adolescente u kontekstima konfliktnih i nebezbednih situacija te katastrofa, zadatak UNICEF-a je da, nakon analize sukoba, razmotri sledeće (primere) prakse participacije adolescenata i građanskog angažovanja u izgradnji mira i/ili humanitarnoj akciji:

ZAKONI, POLITIKE, PRAKSE I BUDŽETI

- **Zalaganje za unapređenje zakona, politika i procedura sa fokusom na izgradnju mira i humanitarnim akcijama**, koje će prepoznati i podržati participaciju adolescenata, naročito onih iz marginalizovanih grupa, u donošenju odluka, izgradnji mira i postizanju sporazuma o pomirenju, kao i planova za hitne odgovore koji pokrivaju različite oblasti, kao što su obrazovanje, zaštita, voda, sanitarije i higijena, sredstva za život i sl.
- **Vršenje uticaja da bi se postiglo javno finansiranje participacije adolescenata i njihove zastupljenosti** u izgradnji mira i humanitarnim akcijama, na svim nivoima i u svim procesima. Investiranje u kvalitetne i dostupne usluge namenjene adolescentima u vanrednim i nestabilnim okruženjima te okruženjima pogođenim sukobima, uključujući obrazovanje i životne veštine za najmarginalizovanije grupe. Zalaganje da postoje dostupna finansijska sredstva za potrebe izgradnje mira i humanitarne inicijative koje vode adolescenti i mladi.
- **Promena institucionalne kulture u smislu vrednovanja mišljenja i stavova adolescenata u cilju jačanja društvenog jedinstva i otpornosti** i ohrabivanje da oni preuzmu uloge u procesu donošenja odluka. Promovisanje nacionalnih mehanizama odgovornosti i transparentnosti na svim nivoima, koji će se baviti isključenošću adolescenata i koji će odgovoriti na njihove potrebe.
- **Jačanje participacije adolescenata u nezavisnim institucijama za zaštitu ljudskih prava te praćenje i izveštavanje o ljudskim pravima** putem izveštavanja po Konvenciji o pravima deteta ili putem mehanizma za izveštavanje u okviru univerzalnih periodičnih pregleda. Ovim se obezbeđuju polazne tačke za jačanje mehanizama zaštite i odgovora na strukturne i kolektivne dimenzije viktimizacije, ranjivosti i probleme mladih.

PROMOTE QUALITY CONFLICT-SENSITIVE EDUCATION AS THE FOUNDATION FOR ADOLESCENTS TO CONTRIBUTE TO SOCIAL COHESION AND PEACE

POZITIVNE DRUŠTVENE NORME I STAVOVI

- **Podrška intervencijama putem medija** i programa koji koriste različite medijske platforme kao što su radijski i novinarski programi koje vode adolescenti, umetnički događaji i kampanje na društvenim mrežama kojima se promoviše širenje svesti među adolescentima o izgradnji mira, društvenom jedinstvu i pitanjima koegzistiranja. Upotreba interaktivnih platformi, društvenih mreža i kampanja, poput platforme U-Report, za povezivanje adolescenata u dijalog o izgradnji mira i hitnim odgovorima, i na lokalnom i na nacionalnom nivou.
- **Angažovanje uticajnih glumaca i sportskih zvezda** za podizanje svesti o značaju participacije, naročito kod devojčica, u izgradnji mira i humanitarnim akcijama, sa osvrtom na probleme stereotipa i isticanjem priča o njihovim ličnim doprinosima.
- **Promovisanje redovnih međugeneracijskih dijaloga** između adolescenata, mladih i odraslih iz različitih društvenih miljea kako bi se premostile razlike i unapredila društvena kohezija.

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ODRASLIH

- **Podrška razvoju kapaciteta državnih i lokalnih zvaničnika i humanitarnih aktera** kako bi se ojačala participacija u svim sektorima i u svim fazama humanitarnog programskog ciklusa.
- **Institucionalizacija izgradnje kapaciteta stručnih lica** (nastavnika, socijalnih radnika, zdravstvenih radnika) koja rade sa adolescentima, kroz redovnu obuku o participaciji adolescenata u izgradnji mira i humanitarnim akcijama. Uvođenje obuke u politike, budžete i planove rada relevantnih institucija i organizacija kao dela šire strategije za angažovanje adolescenata i mladih, što omogućava da se adolescenti i mladi uključe u izradu i sprovođenje pomenutih strategija.

SVEST, VEŠTINE I KAPACITETI ADOLESCENATA

- **Unapređenje pristupa informacijama za adolescente koje se odnose na izgradnju mira i humanitarna pitanja** na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Identifikovanje lokacija za adolescente na internetu i izvan njega koje su prilagođene adolescentima i gde se informacije mogu širiti i komentarisati na bezbedan

način. Uključivanje adolescenata u kreiranje i širenje pristupačnih informacija radi angažovanja njihovih vršnjaka (sa svim različitostima).

- **Promovisanje kvalitetnog obrazovanja osetljivog na sukobe kao osnove za doprinos adolescenata društvenoj koheziji i miru.** Investiranje u obuku o izgradnji mira i humanitarnim akcijama za adolescente u formalnim i neformalnim okruženjima (u školama, prostorijama pogodnim za adolescente, klubovima za mlade, klubovima za očuvanje mira i sl.).
- **Partnerstva sa organizacijama mladih ili drugim specijalizovanim agencijama za izgradnju mira i humanitarne aktivnosti** radi obezbeđivanja kvalitetnog i kontekstualno relevantnog znanja i veština za adolescente. Podrška organizacijama mladih za vršnjačku edukaciju i preuzimanje uloge „konektora“ između adolescenata, politika i procesa donošenja odluka.

PLATFORME ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

- **Podrška volonterskim aktivnostima adolescenata i njihovoj participaciji u organizacijama i inicijativama koje vode mladi** kroz fleksibilno finansiranje te materijalnu ili tehničku podršku novim ili postojećim inicijativama adolescenata usmerenim na izgradnju mira i humanitarne aktivnosti.
- **Institucionalizacija platformi za participaciju adolescenata u upravljanju**, npr. u donošenju odluka o miru, bezbednosti i humanitarnim akcijama na svim nivoima, uključujući mirovne procese te procese pomirenja i rekonstrukcije. Omogućavanje da se politike oblikuju prema stavovima adolescenata iz najmarginalizovanih grupa i zajednica izloženih riziku ili tradicionalno isključenih zajednica.
- **Jačanje povezivanja među adolescentima i mladima uključenim u izgradnju mira i odbranu ljudskih prava** na platformama na internetu i izvan njega koje omogućavaju adolescentima da zajedno formiraju, artikulišu i sublimiraju svoje stavove, što doprinosi političkim procesima na visokom nivou i pružanju usluga socijalne pomoći, kao i povezivanju sa vršnjacima iz relevantnih organizacija i mreža mladih.

- **Podrška konsultacijama na višim nivoima kroz pravičnu i reprezentativnu participaciju adolescenata** u mirovnim procesima i sporazumima i humanitarnim planovima u osjetljivim, konfliktnim i kriznim okruženjima. Konsultacije odražavaju stavove i perspektive marginalizovanih adolescenata i onih adolescenata do koji se teže dopire.
- **Podrška participaciji adolescenata u izgradnji mira**

i programima humanitarnih akcija: analiza, planiranje, sprovođenje, praćenje i evaluacija.

U osmišljavanju programa sa adolescentima mora se poštovati devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju koje je izneo Komitet za prava deteta u [Opštem komentaru br. 12](#). U suprotnom, postoji rizik da participacija bude simbolična, manipulativna i nebezbedna.

Okvir sa tekstem A 5.1: Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata⁸⁸

1. **TRANSPARENTNOST I INFORMATIVNOST:** Informacije o pravu da izraze svoje mišljenje te o svrsi i obimu mogućnosti za participaciju moraju biti potpune, pristupačne i moraju uzimati u obzir raznolikost adolescenata i njihov uzrast.
2. **DOBOVOLJNOST:** Adolescente nikada ne treba prisiljavati da iznose mišljenje ako to ne žele i treba im objasniti da učešće mogu da prekinu u svakom trenutku.
3. **POŠTOVANJE:** Odrasli treba da prepoznaju, poštuju i podrže ideje, korake i doprinos adolescenata njihovim porodicama, školama, kulturama i radnim okruženjima.
4. **RELEVANTNOST:** Adolescentima treba dati priliku da se oslone na sopstveno znanje, veštine i sposobnosti i da izraze mišljenje o pitanjima koja su za njih relevantna.
5. **PRILAGOĐENOST DECI/ADOLESCENTIMA:** Okruženje i metode rada moraju uzeti u obzir sposobnosti i interese adolescenata koji stalno evoluiraju.
6. **INKLUZIVNOST:** Prilikama za participaciju moraju se obuhvatiti marginalizovani adolescenti svih uzrasta, rodni identiteta, invaliditeta odnosno sposobnosti i iz svih socijalnih okruženja.
7. **PODRŠKA KROZ OBUKU:** Odrasli i adolescenti moraju proći kroz obuku i mentorstvo na temu participacije adolescenata kako bi igrali ulogu instruktora i edukatora.
8. **BEZBEDNOST I OSETLJIVOST NA RIZIKE:** Izražavanje mišljenja može biti rizično. Adolescenti treba da učestvuju u proceni i ublažavanju rizika te moraju znati kome da se obrate za pomoć ukoliko je to potrebno.
9. **ODGOVORNOST:** Adolescentima se mora dati jasna povratna informacija o uticaju njihove participacije na rezultate i mora im se dati podrška da te povratne informacije podele sa svojim vršnjaci.

Praktični alati za standardizaciju participacije adolescenata u izgradnji mira i humanitarnim akcijama:

IASC (2020). *Rad sa mladima i za mlade u vanrednim situacijama i dugoročnim krizama. – Nudi principe, savete i primere za planiranje, osmišljavanje, sprovođenje i praćenje intervencija tokom ciklusa humanitarnog programa sa mladima i za mlade.*

UNICEF (2016). *Toolkit on adolescents as peacebuilders – praktični okvir za razvoj veština i kompetencija adolescenata za izgradnju mira i društvenu koheziju.*

UNICEF (2016). *Osetljivost na sukobe i vođenje programa za izgradnju mira i Vodič za analizu sukoba. Nudi osnovne organizacione resurse za izgradnju mira i osetljivost na sukobe sa posebnim poglavljima o adolescentima i mladima.*

UNICEF (2017). *Paket za adolescente za izražavanje mišljenja i inovacije. Paket smernica, alata i opreme za podršku državnim programima da dopru do adolescenata koji su pogođeni sukobima i drugim humanitarnim krizama i angažuju ih.*

PARTICIPACIJA MLADIH U IZGRADNJI MIRA:

NAPOMENA ZA PRAKSU (2016). *Ovo je jednostavan vodič za sprovođenje analize sukoba sa primerima i naglaskom na promociji participacije adolescenata i mladih.*

UNOY (2018). *Priručnik – Mladi za mir.* UNOY Peacebuilders, Hag. *Nudi alate za obuku i alate za iskustveno učenje prilagođene adolescentima za obuku adolescenata i mladih u izgradnji mira.*

DODATNI RESURSI ZA UVOĐENJE U PRAKSU PARTICIPACIJE ADOLESCENATA U IZGRADNJU MIRA I HUMANITARNIM AKCIJAMA

- **NOVI NAČIN RADA** (2017). *Okvir za povezivanje humanitarnog odgovora i dugoročnog razvojnog rada. Poseban naglašava potrebu da se radi sa mladim ljudima.*
- **UNFPA & PBSO** (2018). *Mir koji nedostaje: Nezavisna studija o napretka u pogledu mira i bezbednosti za mlade. Glavni izveštaj o zajedničkim izazovima i potrebama mladih u pogledu mira i bezbednosti. Izveštaj sadrži preporuke za napredak u podršci ulozi mladih u izgradnji mira..*
- **SAVET BEZBEDNOSTI UN** (2015). *Rezolucija 2250 o mladima, miru i bezbednosti – važna rezolucija koja poziva na veću participaciju mladih u izgradnji mira.*
- **UNICEF** (2013). *Vodič za angažovanje adolescenata u analizi konflikata.*
- **SAVE THE CHILDREN** (2015). *Upravljanje konfliktima i izgradnja mira u svakodnevnom životu: Resursi za decu i mlade.*
- **PAKT ZA MLADE U HUMANITARNIM AKCIJAMA.** *Struktura za koordinaciju i vođenje omladinske politike i izradu programa na terenu.*
- **WOMEN'S REFUGEE COMMISSION** (2015) *Uključivanje adolescentkinja sa invaliditetom u humanitarne programe: Principi i smernice.*

REČNIK POJMOVA

Ovaj rečnik pojmova se u velikoj meri zasniva na sledećem rečniku: UNICEF (2019). **Konceptualni okvir za merenje ishoda participacije adolescenata.**

Odgovornost: Sistem u kome postoje efikasne mere koje garantuju da su države ili drugi nosioci dužnosti odgovorni za zaštitu prava adolescenata i mogu odgovarati ukoliko se ta prava ne ispunjavaju.

Adolescencija: Adolescencija je prelazni period koji obuhvata brzi fizički rast i polno sazrevanje u kombinaciji sa emocionalnim, socijalnim i kognitivnim razvojem. *Iako UNICEF prepoznaje da individualna različitost otežava definisanje univerzalnog doba za početak ili kraj ovog kritičnog perioda, definisanje određenog starosnog raspona je od suštinskog značaja za praćenje napretka u različitim kontekstima i u različitim periodima. Stoga UNICEF sledi definiciju „adolescenata“ Svetske zdravstvene organizacije, a to su osobe od 10 do 19 godina starosti.*

Operativnost: Lična sposobnost ili samopouzdanje adolescenta u sopstvenu sposobnost da deluje i napravi slobodne izbore ili da ima kontrolu nad svojim postupcima.

Autonomija: Sloboda ili pravo adolescenata da sami donose odluke o tome šta će raditi, umesto da na njih utiče neko drugi, govori im šta treba da rade ili da u njihovo ime donosi odluke.

Saglasnost: Saglasnost je spremnost lica da učestvuju u istraživanjima, evaluacijama ili prikupljanju podataka, a koja su prema zakonskoj definiciji premlada da daju informisani pristanak u skladu sa važećim lokalnim zakonima, ali istovremeno dovoljno stara da načelno shvate predloženo istraživanje, očekivane povezane rizike i moguće koristi i aktivnosti koje se od njih kao subjekata očekuju. U većini zemalja, ako je data saglasnost, informisani pristanak se i dalje mora dobiti od roditelja, staratelja ili odgovornog odraslog lica. *(UNICEF-ov postupak za etičke standarde u istraživanju, dokazivanju, prikupljanju podataka i analizi).*

Građansko angažovanje: Individualni i kolektivni postupci u kojima građani učestvuju sa ciljem da unaprede dobrobit zajednica ili društva uopšte.

Delotvornost: Moć adolescenta da utiče na željeni rezultat ili da ga postigne.

Osnaživanje: Proces tokom kog adolescenti postaju jači i samopouzdaniji, posebno u preuzimanju kontrole nad sopstvenim životom i ostvarivanjem svojih prava. Takođe se odnosi na mere osmišljene da povećaju stepen autonomije.

Povoljno okruženje: Faktori u okruženju adolescenata koji služe za podršku, jačanje i očuvanje smislene participacije.

Angažovanje: Angažovanje u dijalogu, odlukama, mehanizmima, procesima, događajima, kampanjama, akcijama i programima.

Sposobnosti koje evoluiraju: Proces sazrevanja i učenja kroz koji adolescenti (i mlađa deca) progresivno stiču kompetencije.

Informisani pristanak: Dobrovoljni sporazum pojedinca (ili njegovog ovlašćenog predstavnika) koji ima pravnu sposobnost da dâ pristanak i koji uživa slobodu izbora, bez nepotrebnog podsticanja ili nekog drugog ograničenja ili prinude da učestvuje.

Ishodi: Trajna ili značajna promena, pozitivna ili negativna, u životu adolescenta prouzrokovana radnjom ili nizom radnji.

Participacija: Adolescenti (pojedinačno i/ili kolektivno) formiraju i izražavaju svoje stavove i utiču na pitanja koja ih se direktno ili indirektno tiču.

Društvene norme: Obrazac ponašanja u određenoj grupi, zajednici ili kulturi, prepoznat kao prikladan i prihvatljiv, kome adolescent treba da se prilagodi i čije kršenje nosi društvene posledice. Snaga ovih normi može varirati od očekivanja do nepisanih pravila.

Socijalna ekologija: Model koji prepoznaje da na ponašanje adolescenata utiče više faktora, od njihove uže porodice i vršnjačke grupe do lokalnog, nacionalnog i međunarodnog nivoa.

AKCIJE ZA PODRŠKU RODNO RAVNOPRAVNOJ PARTICIPACIJI ADOLESCENATA, INKLUZIJI OSOBA SA INVALIDITETOM I PARTICIPACIJI OSETLJIVOJ NA SUKOB

1. RODNA PITANJA: S obzirom na specifični društveni položaj, ranjivosti i rodno iskustvo, adolescentkinje se mogu suočiti sa različitim preprekama i mogu reagovati drugačije na mogućnost participacije i imati drugačije koristi od nje nego njihovi vršnjaci.⁸⁹ Na primer, u nekim kulturnim kontekstima, devojčice se smatraju manje vrednim od dečaka, zbog čega često imaju manjak samopouzdanja kada se radi o izražavanju stavova. Devojčice adolescentskog uzrasta se takođe suočavaju sa pojačanim ograničenjima kretanja pa im roditelji/staratelji mogu braniti da se angažuju u okruženju gde mogu slobodno kontaktirati sa dečacima. I devojčice i dečaci se često suočavaju sa vremenskim ograničenjima u pogledu participacije; međutim, takva ograničenja mogu se pogoršati obrascima plaćenih i neplaćenih radnih obaveza, na koje utiče rodna pripadnost. U zavisnosti od kulturnog konteksta, može se desiti da devojčice nerado govore o nekim temama vezanim za nasilje, seksualnost ili zdravlje ako su u grupi prisutni dečaci, a dečaci mogu izbegavati neke teme u prisustvu devojčica.⁹⁰

AKCIJE ZA PROMOVISANJE RODNO RAVNOPRAVNE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA:

- ✓ **Izbegavajte stereotipne pretpostavke** o ulogama i aspiracijama devojčica, dečaka, mladih žena i muškaraca, kao i osoba drugih rodni identiteta.⁹¹
- ✓ Ohrabrite adolescente da **razmišljaju o odnosima moći, privilegijama i rodnoj podeli** uloga i odgovornosti kako bi identifikovali i eliminisali obrasce isključivanja ili nejednakosti.
- ✓ Omogućite devojčicama pristup bezbednim okruženjima gde mogu deliti svoja iskustva i ideje sa drugim devojčicama sličnog uzrasta, pohađati obuku i gde imaju pristup mentorima i odraslim saveznicima.⁹²
- ✓ Informišite osobe koje imaju kontrolu (roditelja, staratelja, starešina, muževa) i zatražite podršku od njih kako bi se proširila participacija adolescentkinja.
- ✓ Kada se aktivnosti organizuju tako da budu rodno

odvojene, važno je biti osetljiv i reagovati na osećanja, stavove i sugestije transrodnih osoba.

- ✓ Promovišite nediskriminaciju i jednake prilike za participaciju adolescenata pripadnika LGBTQI, uključujući rodno fluidne osobe.

2. DODATNA RAZMATRANJA ZA INKLUZIJU OSOBA SA INVALIDITETOM:

Adolescenti sa invaliditetom se često suočavaju sa dodatnim preprekama za participaciju u procesima donošenja odluka koje se tiču njih. Neke od tih prepreka su stigma i diskriminacija, ograničen pristup obrazovanju, različit stepen podrške od roditelja/staratelja, onemogućen pristup pojedinim prostorima, nedostatak informacija u odgovarajućem formatu (npr. na znakovnom jeziku), neadekvatna obuka edukatora te manje prilika za decu sa invaliditetom da razviju veštine i samopouzdanje neophodno za participaciju.

AKCIJE ZA PROMOVISANJE INKLUZIVNE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA:

- ✓ **Analizirajte, planirajte i odredite budžet** za podršku kako biste obezbedili ravnopravnu participaciju adolescenata sa invaliditetom. Angažovanje adolescenata sa invaliditetom zahteva adekvatnu pripremu, posvećenost, resurse, fleksibilnost i kvalifikovane, obučene edukatore.⁹³
- ✓ **Izgradite kapacitete osoblja i partnera za inkluzivnu komunikaciju** uz primenu [modula o inkluzivnoj komunikaciji](#) radi boljeg razumevanja terminologije u vezi sa invaliditetima i povezanih normi ponašanja i saveta za komunikaciju.
- ✓ Adolescenti sa invaliditetom mogu imati fizički, mentalni, intelektualni ili čulni hendikep. Komunicirajte i konsultujte se sa njima kako biste identifikovali i razvijali njihove sposobnosti i željene oblike komunikacije.
- ✓ Obezbedite da **prostorije** koje se koriste tokom procesa budu **pristupačne** i da informacije/materijali koji se dele budu u **adekvatnim formatima**.

- ✓ Omogućite adolescentima sa invaliditetom **da izaberu hoće li će doći u pratnji** (ili ne) roditelja, staratelja ili prijatelja koji će im olakšati komunikaciju i participaciju.⁹⁴
- ✓ **Primenite smernice UNICEF (2013) Shvatite nas ozbiljno! Angažovanje dece sa invaliditetom u odlukama koje utiču na njih**, koje pružaju dodatne praktične savete. Na primer, stvaranje inkluzivnog okruženja u kome se adolescenti sa invaliditetom osećaju prihvaćeno, uključeno i bezbedno može se omogućiti kroz:
 - prijem koji pokazuje da su dobrodošli: proverite da li svi adolescent mogu da učestvuju;
 - obezbeđivanje jednakih uslova za participaciju: uz pravilnu podršku svaki adolescent može dati svoj doprinos;
 - korišćenje njihovih snaga: ojačajte njihove sposobnosti i snage umesto da se fokusirate na ograničenja;
 - prilagođavanje razlikama: dajte im vremena da razmisle i uobličite svoje odgovore i da učestvuju u skladu sa svojim mogućnostima.

3. DODATNA PITANJA ZA RAD SA GRUPAMA

RAZLIČITOG UZRASTA: Adolescenti mogu naići na različite prepreke i prilike u zavisnosti od godina, pola i drugih faktora. Mlađi adolescenti mogu biti podložniji uticajima starijih vršnjaka i suočavati se sa većim ograničenjima u pogledu slobode kretanja i izražavanja nego starije grupe. Međutim, rodna diskriminacija može povećati prepreke sa kojima se suočavaju starije adolescentkinje u pojedinim socio-kulturnim kontekstima. Mlađi adolescenti mogu imati ograničen pristup internetu i mobilnim telefonima, a samim tim i manje mogućnosti za korišćenje digitalnih tehnologija od starijih adolescenata. Ipak, motivacija da se pristupi internetu i da se poboljšaju veštine i samopouzdanje u korišćenju digitalnih tehnologija može biti slična u različitim starosnim grupama.

AKCIJE ZA PROMOVISANJE RAVNOPRAVNE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA RAZLIČITIH UZRASTA:

- ✓ Pre nego što se adolescenti okupe radi saradnje, obezbedite **odvojene prostorije za mlade adolescente** (na primer, za one između 10 i 14 godina) i starije adolescente (15–19 godina) gde mogu da se sastaju.
- ✓ Ovim ćete omogućiti da problemi i prioriteti mlađih grupa ne ostanu u senci starijih učesnika, jer im se dnevni red može razlikovati.⁹⁵
- ✓ Ohrabrite odvojene starosne grupe da **razmišljaju i razgovaraju o odnosima moći i privilegijama** koje mogu imati različite starosne grupe, kao i o načinima

na koje se može obezbediti ravnopravna participacija.

- ✓ Pristupi prilagođeni adolescentima zahtevaju da se razmotre **specifična interesovanja i sposobnosti različitih starosnih grupa**, kao i da se uzmu u obzir politika za zaštitu dece i rodno osetljivi pristupi.
- ✓ Konsultujte se sa adolescentima različitih starosnih grupa kako biste bolje razumeli **najprikladnije oblike komunikacije i participacije**. Na primer, u nekim kontekstima, mlađi adolescenti mogu artikulirati svoj interes da se izraze kroz igru, sport, ples, dramu, poeziju, vizuelne alate za participaciju (npr. mapiranje zajednice) ili druge oblike kreativnog kulturnog izražavanja, odnosno druge digitalne platforme.
- ✓ **Ojačajte partnerstvo sa mladima** (18–24 godine) koji mogu da daju doprinos u postizanju rezultata sa adolescentima, jer su mladi glavni „influenseri“ za adolescentes.

4. OSETLJIVOST NA SUKUBE I PRINCIP „NE ČINI ŠTETU“

su veoma važni prilikom promovisanja participacije adolescenata, posebno u kontekstima u kojima je bilo skorijih ili istorijskih sukoba, odnosno političke nesigurnosti zasnovane na etničkoj pripadnosti, veri, prihodima ili drugim faktorima. Participacija i angažovanje adolescenata posebno su važni u kontekstima koje karakterišu nestabilnost, nesigurnost i konflikt, jer takvi konteksti mogu povećati ranjivost adolescenata u pogledu različitih kršenja prava i poteškoća, uključujući lošiji kvalitet obrazovanja, pogoršano zdravlje, zaštitu, sanitarne i higijenske prostorije, povećani rizik od razdvajanja porodice, seksualnog nasilja, zlostavljanja i eksploatacije. U takvim kontekstima jačanje kapaciteta adolescenata za izjašnjavanje protiv kršenja prava i uspostavljanje mehanizama kojima bi se stvari popravile nenasilnim metodama postaje još važnije. U dokumentu UNICEF (2017: 4) Strateški okvir za angažovanje adolescenata i mladih, rizici participacije adolescenata su identifikovani na sledeći način: *„Čak i kada pitanja izgradnje kapaciteta i platformi uključuju adolescente iz marginalizovanih grupa, proces angažovanja ne mora nužno biti linearan i može podrazumevati brojne rizike. Mladi ljudi sami mogu da odluče da koriste veštine i platforme na nepredviđen ili nestandardni način, npr. za otvorene političke akcije. Iste platforme mogu koristiti i oni koji imaju moć da vrše nekonstruktivno 'angažovanje', poput regrutovanja maloletnika u oružane snage, bande, političke partije i frakcije. Svaki plan angažovanja treba u potpunosti da uzme u obzir takve rizike u fazi izrade i da ih pažljivo nadgleda tokom sprovođenja“.*

AKCIJE KOJIM SE OBEZBEĐUJE OSETLJIVOST NA SUKOB I PRIMENA PRINCIPA „NE ČINI ŠTETU“ TOKOM UNAPREĐENJA PARTICIPACIJE ADOLESCENATA:

- ✓ **Analizirajte društveno-kulturne, političke i ekonomske faktore** koji utiču na participaciju adolescenata i **koristite nalaze** u izradi, primeni i praćenju strategija participacije i intervencija koje ne **nanose štetu**.⁹⁶
- ✓ **Primenite principe sfere** da biste razmotrili da li predložene intervencije stvarno ili potencijalno diskriminišu bilo koju grupu, da li štite prava osoba koje su u prošlosti bile marginalizovane ili diskriminisanе i, ako toga ima, da li se uzimaju u obzir

mogući uticaji na odnose unutar i između zajednica.⁹⁷

- ✓ **Primenite Vodeće principe** na participaciju mladih u izgradnji mira.
- ✓ **Pridružite se u Paktu za mlade** u humanitarnim akcijama.
- ✓ **Primenite IASC smernice (2020)** za rad sa mladima i za mlade u humanitarnim i dugoročnim krizama.
- ✓ **Promovišite primenu i poznavanje Rezolucije 2250 (2015)** Saveta bezbednosti, koja prepoznaje participaciju mladih ljudi kao ključnu za izgradnju održivog mira nakon sukoba, u najvažnijim aspektima kao što su repatrijacija, preseljenje i obnova.

FAZE U RAZVOJU ADOLESCENATA I PRILIKE ZA PARTICIPACIJU⁹⁸

Slika 8: Faze u razvoju adolescenata i prilike za participaciju

	PREDAOLESCENCIJA	RANA ADOLESCENCIJA	KASNA ADOLESCENCIJA	MLADI
<p>Razvoj mozga i povezane promene u ponašanju</p> <p>Na neurorazvoj adolescenata utiču društvena sredina i ishrana</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prelazak na sociocentrične obrasce mišljenja • Konkretnije logičko razmišljanje • Žudnja za novim informacijama • Manji razvoj prefrontalnog režnja i izvršnih funkcija 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj prefrontalnog režnja i izvršnih funkcija • Više apstraktno, manje logičko razmišljanje • Razvijena sposobnost komutacije (sposobnost prebacivanja između dva koncepta) • Pojačana osetljivost na nagrade (pod većim uticajem uzbudljivih, uznemirujućih i stresnih situacija u odnosu na odrasle) 	<ul style="list-style-type: none"> • Značajno otvaranje za apstraktno razmišljanje i potpune metakognitivne funkcije • Brzo povećanje sposobnosti za rešavanje problema, učenje i planiranje unapred • Potreba za senzacijama počinje da se smanjuje, a osećaj zadovoljstva usled vršnjačke afirmacije opada 	<ul style="list-style-type: none"> • Postignute su više faze kognitivnog i moralnog razvoja, ali kognitivni rast se nastavlja tokom dvadesetih
<p>Društveni i emotivni razvoj</p> <p>Na socijalni i emotivni razvoj adolescenata utiču neurorazvoj, kao i pol i socijalne norme (uključujući vaspitanje i interakcije sa vršnjacima i zajednicom)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje samopouzdanja • Promene u viđenju sebe, pojačan osećaj sramote • Novonastala potreba za privatnošću i povećanje emotivne autonomije u odnosu na roditelje • Sposobnost prepoznavanja kompleksnih ideja i nijansi osećanja • Postepeni pomak u poimanju morala koji je prethodno bio određen nagradama i kaznama prema društvenim pravilima 	<ul style="list-style-type: none"> • Jačanje samopouzdanja • Promene u viđenju sebe, pojačan osećaj sramote • Novonastala potreba za privatnošću i povećanje emotivne autonomije u odnosu na roditelje • Sposobnost prepoznavanja kompleksnih ideja i nijansi osećanja • Postepeni pomak u poimanju morala koji je prethodno bio određen nagradama i kaznama prema društvenim pravilima • Veći društveni zahtevi i očekivanja i potencijalne veće razlike zasnovane na polu (rodna ograničenja za devojke se često javljaju u ovom uzrastu) 	<ul style="list-style-type: none"> • Veće samopouzdanje, emocionalna samoregulacija i promene u shvatanju sebe • Bliskost sa roditeljima se ponovo postepeno povećava (ukoliko je raniji odnos pozitivan) • Intimni odnosi dobijaju na značaju • Postepeni pomak u poimanju morala ka tome da društvena pravila podržavaju i služe ljudskim ciljevima • Pad u težnji za usklađivanjem sa vršnjacima, ali je društvena podrška izgrađena na poverenju sve važnija • Sposobnosti donošenja odluka približavaju se sposobnostima odraslih, naročito u okruženjima koja nisu emocionalno intenzivna 	<ul style="list-style-type: none"> • Sticanje većine zakonskih privilegija i odgovornosti • Otpor prema pritisku vršnjaka do 18. godine uporediv je sa pritiskom odraslih bilo kog uzrasta (jači kod devojčica nego kod dečaka) • Poboljšana kontrola impulsa, emocionalna regulacija, smanjen uticaj umora i stresa • Istaknuta je zabrinutost zbog ekonomske nezavisnosti • Emocionalna autonomija nastavlja da se uvećava • Jača stabilizacija odnosa sa roditeljima • Izraženije interesovanje i zabrinutost za buduće planove
<p>Prilike za participaciju u razmatranju kapaciteta koji evoluiraju (za ilustrativne svrhe)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Biranje sopstvenog stila oblačenja i načina da se izrazi svoje „ja“ • Biranje sopstvenih prijatelja • Učestvovanje u porodičnim odlukama • Učestvovanje u odlukama koje se donose u školi • Interesovanje za pitanja zajednice • Pristup informacijama o pitanjima koja utiču na njih ili ih zanimaju 	<ul style="list-style-type: none"> • Izbor slobodnih aktivnosti • Izbor sa kim će se zabavljati • Učestvovanje u porodičnim odlukama • Samostalno traženje medicinskog saveta • Kandidovanje za savet učenika • Volontiranje u zajednici • Formiranje i izražavanje mišljenja o politikama i programima koji utiču na njih i šire društvo 	<ul style="list-style-type: none"> • Donošenje odluka o načinu na koji se provodi slobodno vreme, uključujući obrazovanje • Samostalno traženje medicinskog saveta i usluga, uključujući usluge iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja • Osmišljavanje i vođenje sopstvenih projekata • Organizovanje sa drugim adolescentima radi uobličavanja zajedničkih stavova i zahteva o politikama koje utiču na njih i na šire društvo 	<ul style="list-style-type: none"> • U potpunosti izvršavaju građansku ulogu u društvu, uključujući glasanje i kandidovanje (uzrast varira) • Ispoljavaju potpunu autonomiju u svim sferama života

DEVET OSNOVNIH ZAHTEVA KAO ALAT ZA PLANIRANJE KVALITETNOG PROCESA PARTICIPACIJE

Slika 9: Devet osnovnih zahteva kao alat za planiranje kvalitetnog procesa participacije

ALAT ZA PLANIRANJE: KLJUČNA PITANJA KAO PODRŠKA PLANIRANJU PRIMENE DEVET OSNOVNIH ZAHTEVA

1. PARTICIPACIJA JE TRANSPARENTNA I INFORMATIVNA

- Da li adolescenti imaju dovoljno informacija o procesu (svrha, obim, potencijalni rizici i koristi) za donošenje informisane odluke o tome da li i na koji način mogu da učestvuju?
- Da li adolescenti mogu da podele informacije o svojim inicijativama sa vršnjacima i drugim potencijalnim saveznicima?
- Da li se informacije dele u formatima koji su pristupačni, prilagođeni uzrastu i osetljivi na različitosti, odnosno na jeziku koji oni i njihovi vršnjaci razumeju?
- Da li su relevantne informacije o procesu podeljene sa roditeljima/starateljima adolescenata kako bi se pribavio informisani pristanak i podsticaj za participaciju adolescenata bez obzira na pol?

2. PARTICIPACIJA JE DOBROVOLJNA

- Da li adolescent učestvuje dobrovoljno?
- Da li adolescenti razumeju da mogu da se povuku (prekinu učešće) u svakom trenutku?
- Da li su adolescenti koji su već angažovani i aktivni u sopstvenim inicijativama zainteresovani da se pridruže drugim relevantnim procesima participacije?

3. PARTICIPACIJA SE ZASNIVA NA POŠTOVANJU

- Da li se poštuju i uzimaju li u obzir obaveze adolescenta (vreme za učenje, rad, igranje itd.) u kreiranju projekata i rasporeda aktivnosti?
- Da li organizacija ima fleksibilne politike koje dozvoljavaju osoblju da radi u vreme koje odgovara adolescentima kako bi podržala konsultativna i saradnička participacija, odnosno participacija koju vode adolescenti (npr. vikendom, uveče)?
- Da li postoji podrška ključnih odraslih osoba u životu adolescenta (npr. roditelja, staratelja, nastavnika) kako bi se obezbedilo poštovanje participacije adolescenta?
- Da li se strategije i aktivnosti planiraju i sprovode na način koji a) prepoznaje i poštuje postojeće veštine, kompetencije, interesovanja i inicijative adolescenata, b) počiva na pozitivnim kulturnim praksama i c) obezbeđuje poštovanje razlika u mišljenjima među učesnicima?

4. PARTICIPACIJA JE RELEVANTNA

- Da li je postoji prostor da adolescenti istaknu probleme koje sami prepoznaju kao relevantne i važne i da bave se tim problemima?
- Da li su ciljevi projekta i pitanja koja se rešavaju od stvarnog značaja za život adolescenta?
- Da li adolescenti osećaju bilo kakav pritisak odraslih da učestvuju u aktivnostima koje za njih nisu relevantne?
- Da li UNICEF i njegovi partneri reaguju u odgovarajućoj meri na predloge i inicijative adolescenata?
- Da li su umrežavanje, razmena i učenje podržani među adolescentima i mladima?

5. PARTICIPACIJA JE PRILAGOĐENA DECI

- Da li se koriste mesta za sastanke koja su prilagođena adolescentima i koja su dostupna adolescentima različitih sposobnosti, uzrasta i pola?
- Da li procesi omogućavaju dovoljno vremena za izgradnju poverenja kod adolescenata i odraslih?
- Da li način rada gradi samopouzdanje i samopoštovanje adolescenata različitog pola, uzrasta, sposobnosti i porekla?
- Da li se adolescenti podstiču da istražuju probleme koristeći oblik komunikacije koji im najviše odgovara i/ili pristupe prilagođene adolescentima, uključujući kreativne alate za participaciju?
- Da li se adolescenti podstiču da rade zajedno u vršnjačkim grupama kako bi se međusobno podržavali i dalje razvijali ideje i inicijative?

ALAT ZA PLANIRANJE: KLJUČNA PITANJA KAO PODRŠKA PLANIRANJU PRIMENE DEVET OSNOVNIH ZAHTEVA

6. PARTICIPACIJA JE INKLUZIVNA

- Da li adolescenti različitog pola, starosti, sposobnosti i porekla imaju mogućnost da učestvuju i utiču na donošenje odluka?
- Da li se ulažu napor da se analiziraju i prevaziđu prepreke za inkluzivnu participaciju (kroz konsultativno i saradničko planiranje, odnosno planiranje koje vode adolescenti sa marginalizovanim adolescentima)?
- Da li se preduzimaju proaktivni napor da se dopre do devojčica, dečaka, transrodnih osoba, adolescenata sa invaliditetom, etničkih manjinskih grupa, adolescenata van obrazovnog sistema, adolescenata bez državljanstva, izbeglica ili migranata, adolescenata u sistemu alternativnog staranja, adolescenata koji žive u udaljenim, ruralnim i urbanim zajednicama i sl.?
- Da li su ojačana partnerstva sa organizacijama za prava osoba sa invaliditetom, udruženjima za zaštitu dece u radu, organizacijama etničkih manjina, feminističkim grupama itd. kako bi se podržala ravnopravna participacija?
- Da li su aktivnosti (prostor, tempo, uloge) prilagođene adolescentima tako da odgovaraju različitim sposobnostima i da svi mogu da se uključe?
- Da li se adolescenti podstiču da razmišljaju o postojećim oblicima diskriminacije i da se svojim učešćem bore protiv nje?

7. PARTICIPACIJA JE PODRŽANA OBUKAMA

- Da li postoje planovi i budžet za podršku u izgradnji kapaciteta adolescenata u smislu prava deteta, participacije, prenosivih veština, posredovanja/koordinacije, rodne ravnopravnosti i drugih identifikovanih pitanja?
- Da li je osoblje (UNICEF i partneri, uključujući mlade) prošlo kroz obuku o pravima deteta, participaciji, zaštiti dece, posredovanju/koordinaciji i alatima za participaciju prilagođenim adolescentima?
- Da li osoblje i volonteri poseduju dovoljno znanja, samopouzdanja i veština da olakšaju etički prihvatljivu i delotvornu participaciju adolescenata?
- Da li su odrasli nosioci dužnosti završili obuku o dečijim pravima i participaciji adolescenata kako bi se povećala verovatnoća da će se stavovi adolescenata shvatiti ozbiljno?

8. PARTICIPACIJA JE BEZBEDNA I OSETLJIVA NA RIZIK

- Da li su primenjene procedure za **zaštitu dece**?⁹⁹
- Da li su identifikovani rizici povezani sa participacijom adolescenata i preduzeti napor da se oni smanje kroz konsultacije i saradnju sa adolescentima, odnosno na inicijativu samih adolescenata? (*vidi Prilog 10*)
- Da li su procene rizika osetljive na aktuelne i istorijske sukobe?
- Da li su principi „ne čini štetu“ i „najbolji interes deteta“ uzeti u obzir prilikom izrade, sprovođenja i praćenja projekta/programa?
- Da li su osoblje, volonteri i partneri završili obuku o zaštiti dece i prevenciji seksualne eksploatacije i zlostavljanja?
- Da li osoblje, volonteri i partneri znaju koje su radnje i ponašanja zabranjeni, koje su sankcije i kako i kome mogu da prijave eventualne zabrinutosti?
- Da li su osoblje, stručna lica i nosioci dužnosti dovoljno obučeni da odgovore na delikatne situacije sa adolescentima u nevolji i/ili na potencijalno obelodanjivanje slučajeva zlostavljanja?
- Da li je u programu/projektu određena kontakt osoba za zaštitu dece?
- Da li su jasno definisane uloge i odgovornosti pratilaca, koordinatora i da li je jasno definisan fokus na zaštitu deteta?
- Da li su uspostavljeni mehanizmi za upućivanja na psihosocijalnu podršku i druge oblike podrške za adolescentima kojima je potrebno?
- Da li su jasni mehanizmi za upućivanje u hitnim slučajevima (npr. u slučaju bolesti ili nezgode)?
- U slučaju da participacija podrazumeva putovanje, da li postoje procedure koje će omogućiti bezbedan prevoz, smeštaj i druge potrebne usluge? (*vidi Prilog 10*)
- Da li su adolescenti dali informisani pristanak/saglasnost za participaciju? (*vidi Prilog 6, Rečnik pojmova*)
- Da li su roditelji ili zakonski staratelji adolescenata dali informisan pristanak?
- Da li su adolescenti informisani i upoznati sa pravilima ponašanja za zaštitu dece i da li znaju kako i kome mogu prijaviti sve što ih brine?

9. PARTICIPACIJA JE ODGOVORNA

- Da li odrasli ozbiljno shvataju stavove i sugestije adolescenta i da li postupaju u skladu sa njihovim predlozima?
- Da li agencije imaju indikatore, planove i budžet za praćenje i procenu kvaliteta i ishoda procesa participacije?
- Da li se adolescentima pruža podrška da aktivno učestvuju u daljim procesima istraživanja, praćenja i evaluacije?
- Da li UNICEF i partneri uzimaju u obzir stavove adolescenata prilikom izrade programskih intervencija u kontekstima razvoja i humanitarnog delovanja?
- Da li je obezbeđeno dovoljno vremena, podrške za izgradnju kapaciteta i resursa za podršku participaciji adolescenata u procesima praćenja i evaluacije?
- Da li se adolescentima daju povratne informacije o meri u kojoj su njihovi stavovi uzeti u obzir?
- Da li izabrani predstavnici adolescenata obezbeđuju blagovremenu razmenu informacija i povratnih informacija sa većinom adolescenata koje predstavljaju?
- Da li postoje plan i budžet za izradu i distribuciju izveštaja o svim planiranim evaluacijama, a koji su prilagođeni adolescentima?

ALAT ZA PROCENU RIZIKA I DODATNE SMERNICE ZA UNAPREĐENJE ZAŠTITE

Zaštite dece odnosi se na proaktivne mere kojima se ograničavaju direktni i indirektni kolateralni rizici od povređivanja dece, a koji se javljaju tokom rada UNICEF-a, njegovih zaposlenih i saradnika. Rizici se mogu odnositi na fizičko nasilje (uključujući telesno kažnjavanje), seksualno nasilje, eksploataciju ili zlostavljanje, emocionalno i verbalno zlostavljanje, ekonomsku eksploataciju, propust da se obezbedi fizička ili psihološka sigurnost, zanemarivanje fizičkih, emocionalnih ili psiholoških potreba, štetne kulturne prakse i kršenje privatnosti.

Smislena participacija adolescenata zahteva sistematsko usmeravanje pažnje na zaštitu dece, obezbeđivanje pravilne primene **UNICEF-ove politike ponašanja kojom se unapređuje zaštite dece** i poštovanje **postupaka zaštite**, kao i UNICEF-ovih standarda za zaposlene.¹⁰⁰ Ako adolescenti učestvuju u istraživanju, evaluaciji ili prikupljanju podataka, takođe treba primeniti UNICEF-ov postupak za etičke standarde u istraživanju, proceni, prikupljanju podataka i analizi.

Procenu rizika i strategije za umanjeње rizika

treba sprovoditi u saradnji sa adolescentima i drugim zainteresovanim stranama kako adolescent ne bi bili dovedeni u opasnost zbog participacije. Procena rizika zahteva svest o postojanju rizika i njihovu analizu, ali i analizu prilika za adolescente u specifičnom lokalnom i nacionalnom društveno-kulturnom, verskom i političkom kontekstu. Takođe treba razmotriti osetljiva rodna pitanja i pitanja sukoba (*vidi Prilog 8*) sa fokusom na način na koji moć utiče na odnose i reakcije.

Rizici postoje bilo da se participacija adolescenata realizuje digitalnim putem ili licem u lice. Važno je i poželjno razumeti da adolescenti često prvi usvajaju nove tehnologije i imaju pristup velikoj količini informacija te da komuniciraju i povezuju se na inovativne načine putem digitalnih tehnologija.¹⁰¹ Međutim, pristup internetu podrazumeva rizike koji obuhvataju: preopterećenost informacijama, prekomernu upotrebu interneta (što može ograničiti vreme provedeno u alternativnim konstruktivnim aktivnostima), nasilje na mreži

i širenje diskriminatornih poruka, izlaganje seksualnom zlostavljanju i eksploataciji dece, nebezbednu razmenu informacija koja negativno utiče na privatnost pojedinca i rizike od kažnjavanja zbog izražavanja stavova na mreži. Pogledajte UNICEF-ove Standarde za zaštitu dece u internet i digitalnom okruženju.

- ✓ Sprovedite procene rizika i redovno pratite, procenjujte i smanjujte rizike u saradnji sa adolescentima.
- ✓ Procenite rizike povezane sa participacijom, ali analizirajte i rizike od nekonsultovanja i neslušanja adolescenata (npr. povećani rizici da odrasli zlostavljaju adolescente AKO ne postoje kanali preko kojih adolescenti mogu da podele svoju zabrinutost i da se požale).
- ✓ U okviru inicijativa koje vode adolescenti, adolescenti takođe treba aktivno da se uključe u procene rizika i strategije za smanjenje rizika i da donose odluke o tome kada i na koji način participacija možda nije bezbedna ili prikladna; adolescentima treba dati podršku da prilagode svoje planove ako predložene aktivnosti nisu u skladu sa njihovim najboljim interesima.

MINIMALNI PROCESNI ZAHTEVI I PITANJA ZA PROCENU I SMANJENJE RIZIKA:

- Procenite društveno-politički, geografski, društveno-kulturni i religijski kontekst, kao i trenutne reakcije i odgovore adolescenata i porodica, posebno u uslovima humanitarne krize. Uzmite u obzir sve scenarije:
 1. Bez participacije adolescenata i bez konsultacija s njima
 2. Konsultacije sa adolescentima (kroz neformalne razgovore, diskusije u okviru fokus grupa ili preko alata za participaciju)
 3. Participacija uz saradnju pri čemu adolescenti saraduju sa odraslima i sposobni su da utiču na planiranje, donošenje odluka i/ili njihovo sprovođenje
 4. Participacija koju vode adolescenti – aktivnosti koje pokreću i/ili vode adolescenti
- Popunite tabelu u nastavku teksta o potencijalnim koristima i rizicima/pretnjama u vezi sa podrškom različitim načinima participacije adolescenata i o radnjama

koje su bile ili bi mogle biti preduzete radi smanjenja rizika i donošenja odluka o tome da li je u najboljem interesu adolescenata da budu uključeni. *Uključite adolescente da pomognu u identifikovanju koristi i rizika/pretnji koje nosi njihova participacija.*

Napomena: Daje se po jedan primer identifikovane koristi i jedan primer identifikovanih rizika i strategija ublažavanja rizika.

Slika 10: Alat za procenu rizika od participacije adolescenata

OBLIK PARTICIPACIJE ADOLESCENATA	KLJUČNE IDENTIFIKOVANE KORISTI <i>povezane sa neučestvovanjem ili različitim oblicima participacije</i>	KLJUČNI IDENTIFIKOVANI RIZICI/ PRETNJE <i>povezane sa neučestvovanjem ili različitim oblicima participacije</i>	VEROVATNOĆA NASTANKA RIZIKA <i>(velika, srednja, mala)</i>	OZBILJNOST RIZIKA <i>(velika, srednja, mala)</i>	UBLAŽAVANJE RIZIKA <i>Koje su radnje preduzete za smanjenje rizika?</i>	POTREBNE DODATNE MERE <i>kako bi se obezbedio najbolji interes i poštovanje načela „ne čini štetu“</i>	
1. Adolescenti nisu uključeni							
2. Konsultacije	Na primer, konsultacije o pravima deteta na državnom nivou	Na primer, 1) Adolescenti će se prevoziti sa različitih lokacija za koje postoje loši podaci o bezbednosti i uslovima na putevima, što povećava verovatnoću da dođe do saobraćajnih nezgoda i potencijalnih povreda	Srednja	Velika	1a) Vozila ispunjavaju sve bezbednosne zahteve i imaju sve neophodne dozvole	1a) Obavezno upišite putovanje u evidenciju službenih putovanja, zajedno sa spiskom putnika 1b) Vozači uvek moraju proveriti da li su adolescenti vezali sigurnosni pojas kako bi bili bezbedni 1c) Uručite roditeljima/starateljima plan putovanja	
		2)			2a)...		2a)...
		3)....			3a)...		3a)...
3. Participacija uz saradnju							
4. Participacija koju vode adolescenti							

Obezbeđivanje smanjenja rizika i odgovora na potencijalnu i identifikovanu opasnost tokom procesa participacije:

- ✓ Obezbedite da **organizacione procedure angažovanja** i povezane prakse sadrže sveobuhvatnu proveru prošlosti osoblja i volontera prilikom njihovog angažovanja.
- ✓ Sve osoblje treba da **potpiše kodeks ponašanja**.
- ✓ Obezbedite obuku iz oblasti zaštite dece za sve osoblje i volontere.

- ✓ Prilikom izrade, sprovođenja i praćenja programa/projekta, slušajte stavove adolescenata i obezbedite da se uzmu u obzir princip „ne čini štetu“ i najbolji interes deteta.
- ✓ Obezbedite da programi koji podržavaju participaciju i građansko angažovanje adolescenata imaju **kontakt osobe zadužene za zaštitu dece** tako što ćete angažovati osobe sa veštinama i iskustvom osetljivog reagovanja na otkriveno zlostavljanje.
- ✓ Obezbedite da **uloge i odgovornosti** pratilaca, koordinatora i kontakt osobe za zaštitu dece budu jasno definisane. Vidi UNICEF (2010). [Deca kao zastupnici](#)

ili primere jasno definisanih uloga i odgovornosti pratilaca i koordinatora.

- ✓ Obezbedite da **bezbedni, poverljivi i etički mehanizmi za upućivanje na usluge budu jasni** kada su u pitanju medicinska pomoć, psihosocijalna podrška, alternativno staranje, pravna podrška, podrška u obrazovanju itd., a posebno u okolnostima kada su hitna medicinska pomoć i/ili alternativno staranje neophodni. Hitna (i bezbednosna) potreba za negom deteta/mlade osobe moraju se utvrditi kao prioritet i rešiti pre preduzimanja bilo kog drugog koraka.

Što se tiče prilika za participaciju, obezbedite da adolescenti imaju pristup dovoljnom broju informacija i prostorije na raspolaganju kako bi mogli da daju **informisani pristanak ili saglasnost** (vidi Prilog 6, Rečnik pojmova; Santelli et al., 2017¹⁰²) te da je za adolescente mlade od 18 godina pribavljen informisani pristanak roditelja ili staratelja. Vidi UNICEF (2010). *Deca kao zastupnici* za primere obrazaca za informisani pristanak i pristanak za medije.

- ✓ Obezbedite da adolescenti budu informisani i upoznati sa kodeksom ponašanja za zaštitu dece i da znaju kako i kome mogu prijaviti bilo kakve incidente. Ozbiljne incidente treba prijaviti, posebno one u kojima je učestvovalo osoblje UNICEF-a, i to na integrity1@unicef.org.
- ✓ Ako prilike za participaciju adolescenata podrazumevaju **događaje ili putovanje na teren, pridržavajte se propisa** kako biste obavili sve pripreme za bezbednu participaciju pre, tokom i nakon događaja. Ovi propisi zahtevaju da se obrati pažnja na:

- **Planiranje događaja i putovanja:** obezbeđivanje transparentnih i fer procesa za izbor učesnika; razmena informacija sa adolescentima/roditeljima/starateljima; vođenje pisane evidencije za informisani pristanak/saglasnost; procene rizika i planiranje smanjenja rizika; pripreme radionice sa adolescentima.
- **Uloge pratilaca, kontakt osoba i koordinatora:** jasno definisane uloge i odgovornosti; ulaganje napora da se za te uloge odaberu kvalifikovane osobe.
- **Logistiku za bezbedno putovanje:** pobrinite se da adolescenti putuju i dođu

bezbedno do lokacija na kojima će se odvijati aktivnosti. Ako koristite privatne automobile ili autobuse, zatražite pisanu saglasnost roditelja/staratelja. Obavite sve pripreme za putovanje i obezbedite zdravstveno osiguranje, putna dokumenta i vize (po potrebi).

- **Obezbeđivanje prikladnog i bezbednog smeštaja:** praćenje procena rizika i poštovanje zakona o zdravlju i bezbednosti; dovoljno prostorija za učesnike.
- Razmatranje bezbednih i **etičkih interakcija sa medijima**, uključujući obrasce za informisani pristanak za komunikaciju sa medijima (ako je potrebno); pripreme i brifinzi sa novinarima.
- **Uspostavljeni hitni protokoli i postupci za odgovor na** hitne medicinske slučajeve, nesreće ili povrede i preventivne mere, uključujući evidenciju o postojećim medicinskim stanjima/alergijama/ režimima ishrane. Osoblje treba da nosi komplet za prvu pomoć.
- Komunikacija sa roditeljima ili starateljima, uključujući evidentiranje kontakt informacija u hitnim slučajevima.
- Kodeksi ponašanja koje su razvila deca/mladi kako bi se definisalo prikladno i neprikladno ponašanje; obezbeđene kartice sa kontaktima za hitne slučajeve.
- Informativni razgovor sa adolescentima, roditeljima i pratiocima.

- ✓ Pristupite konsultacijama o **osetljivim pitanjima** (npr. seksualno uznemiravanje) na **pažljiv i kulturološki primeren** način i obezbedite da osoblje ili volonteri imaju prikladnu obuku i stručnost za rad sa adolescentima i da umeju pravilno da reaguju na njihove stavove i nedoumice.
- ✓ Pažljivo razmotrite etičke implikacije u vezi sa naknadama, podsticajima i nagradama koje se odnose na volontiranje ili participaciju adolescenta; vidi UNICEF-ove smernice: Participacija adolescenata u UNICEF-ovom praćenju i evaluaciji (str. 36–37).
- ✓ Zaštitite privatnost adolescenata odgovornim čuvanjem podataka. Uverite se da su podaci zaštićeni lozinkom.
- ✓ Pomozite adolescentima u digitalnom opismenjanju kako bi bili **informisani, angažovani i bezbedni na internetu**.

MLADIMA TREBA OMOGUĆITI DA SAMOSTALNO DAJU PRISTANAK ZA UČESTVOVANJE U ISTRAŽIVANJU UKOLIKO SU SPOSOBNI DA RAZUMEJU PRIRODU I POSLEDICE ISTRAŽIVANJA, SPOSOBNI DA PROCENE SOPSTVENE NAJBOLJE INTERESE I DA NAPRAVE IZBOR DOBROVOLJNO

POSTUPANJE PO UOBIČAJENIM PRIGOVORIMA ¹⁰³

Prigovore mogu da podnesu roditelji, staratelji, adolescenti, nastavnici, starešine u zajednicama, državni službenici ili osoblje, posebno u uslovima humanitarne krize ili u kontekstima političkih previranja. Podnosioci prigovora možda ne znaju ili ne uzimaju u obzir prednosti participacije, a prigovori se obično zasnivaju na stavovima da su deca i adolescenti zavisni od odraslih i nedovoljno sposobni. Prepreke se javljaju kao posledica spoljnih prepreka, kao što su raspoloživo vreme i sposobnost odraslih da olakšaju participaciju adolescenata i odgovore na njihove potrebe.

„Adolescentima nedostaje sposobnost.“ U različitim kontekstima, uključujući scenarije humanitarne krize, adolescenti su pokazali sposobnost da se ponašaju odgovorno i efikasno kako bi zaštitili sebe, članove porodice, vršnjake i zajednicu. Mnoge devojčice i dečaci konstantno daju važan doprinos porodičnom životu, brinući o braći i sestrama, roditeljima i domaćinstvu, tako što se bave poljoprivredom ili drugim poslovima koji donose prihod. Sposobnost adolescenta varira na nivou pojedinca (baš kao i kod odraslih) i u skladu sa različitim aspektima života adolescenata. Međutim, odrasli moraju da ih posmatraju pažljivo kako bi prepoznali i cenili sposobnosti koje devojčice i dečaci pokazuju.

„Adolescenti moraju prvo da prihvate odgovornost.“ Participacija je efikasno sredstvo za adolescente da preuzmu, prihvate, nauče i shvate odgovornost. Participacija nije u suprotnosti sa odgovornošću, već predstavlja njen osnovni segment. Slušati adolescente i shvatati ih ozbiljno predstavlja važan aspekt prepuštanja odgovornosti i stvaranja pogodnog okruženja za učenje o poštovanju i razumevanju drugih. Adolescenti koji zajednički donose odluke i preduzimaju akcije razvijaju odgovornost jedni prema drugima. Učenje o odgovornosti u periodu adolescencije pomaže im da se pripreme za zrelo doba; mnogi odrasli u detinjstvu nisu imali iskustva koja su ih pripremala za kasniju ulogu odraslih građana.

„Participacija adolescenata je isuviše komplikovana i skupa.“ Pre svega, koordinacija i podrška participaciji adolescenata zahtevaju otvorenost UNICEF-a i partnera iz čitavog niza socio-kulturnih, ekonomskih i političkih konteksta, uključujući humanitarne krize. Oni zahtevaju

kompetentnost i odraslih i uključenih organizacija, što važi i za druge sektorske odgovore. Participacija adolescenata se ponekad smatra „opcionim dodatkom“ zbog postojećih ograničenja i barijera koje su rezultat složenosti i troškova participacije. Suština je da participacija koristi adolescentima, porodicama i zajednicama, pa ideja da je u pitanju „opciona dodatak“ ili dodatni teret predstavlja još jedan otežavajući faktor, nerealna je i ne daje adekvatan odgovor na okolnosti, zaštitu i razvoj adolescenata, posebno u uslovima humanitarnih kriza.

„Deca i adolescent će izgubiti detinjstvo i neće poštovati roditelje.“ Participacija je dobrovoljan postupak i ne treba da predstavlja opterećenje. Zabrinutost da će deca i adolescenti „izgubiti detinjstvo“ zasnovana je na percepciji da su oni potpuno zavisni. Međutim, adolescenti svakodnevno donose odluke i preduzimaju akcije; na primer, u komunikaciji i odnosima sa porodicom, vršnjacima, nastavnicima i drugim odraslim osobama u zajednici. Pojedini adolescenti koji se brinu o roditeljima ili koji su zaposleni svakodnevno donose životne odluke koje se ne tiču samo njih. Procesi participacije samo poboljšavaju i unapređuju kvalitete i sposobnosti koje adolescenti već poseduju.

„Participacija nije deo tradicionalne kulture.“ Iako se adolescenti u velikom broju tradicionalnih kultura ne prepoznaju kao aktivni donosioci odluka, mnogi adolescenti aktivno utiču na sopstveni život i daju doprinos svojim porodicama i zajednicama. Osim toga, društvo, kultura i okruženje nisu statični nego veoma dinamični konteksti koji se vremenom menjaju. Promena položaja žena u mnogim društvima pokazala je koliko je korisna promena vrednosti, verovanja i prakse, na primer, priznanje prava žena na zaštitu od nasilja u porodici. Takođe, sve se više priznaju dečja prava na zaštitu i participaciju, kao i korist koja iz toga proizilazi..

„Nema dovoljno vremena da se razvije participacija adolescenata u hitnim slučajevima.“ Pretpostavka da „nema vremena“ zapravo je prigovor i povezana je sa idejom da participacija nije deo tradicije, odnosno sa idejom da participacija adolescenata nije deo tradicionalne forme pomoći. Mnogi adolescenti učestvuju u akcijama tokom vanrednih situacija i u fazi pružanja neposredne pomoći, pa bi u tom smislu njihove napore trebalo aktivno podržati

kako bi se podstakla bezbedna i efikasna participacija tokom čitavog ciklusa humanitarnog programa i u inicijativama za izgradnju mira. U kasnijim fazama, kako se potreba za hitnom reakcijom smanjuje i kada ima više vremena na raspolaganju, ostaje još više prostora za planiranje i realizaciju participacije adolescenata. Takođe, obuku i podršku za participaciju adolescenata treba integrisati u mere pripravnosti za vanredne situacije

„Participacija izlaže adolescente riziku.“ Uopšteno govoreći, participacija adolescenata služi za jačanje njihove zaštite, kroz bolje razumevanje okolnosti u kojima žive, za stvaranje okruženja u kom mogu da govore o svojim problemima i, konačno, za jačanje otpornosti. Postoje prilike, medijski događaji ili javne konferencije gde se zbog eventualnih posledica najbolji interes dece ne realizuje kroz njihovo izjašnjavanje ili identifikaciju. Međutim, sistematična procena rizika i njegovo smanjenje, koje uključuje adolescente

(vidi Prilog 10), može pomoći u zaštiti dece i sprečavanju participacije kada se utvrdi da ona nije u njihovom najboljem interesu. Sistematična primena devet osnovnih zahteva za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju podrazumeva planiranje, sprovođenje i praćenje participacije adolescenata uz pažljivu zaštitu njihovih najboljih interesa.

„Odrasli mogu da manipulišu adolescentima.“ Odrasli mogu da kontrolišu procese participacije i da manipulišu adolescentima kroz nekvalitetne i neetičke procese kako bi ostvarili ličnu korist. Ako na prvi pogled deluje da je participacija jedan od takvih procesa, to je zato što ona iziskuje veće iskustvo i kritičko shvatanje definicija, procesa i ishoda participacije. Manipulacija se mora sprečiti kroz zajedničko razumevanje participacije adolescenata, različitih načina participacije i devet osnovnih zahteva. Osnovni zahtevi za kvalitetnu participaciju, transparentnost unutar i između agencija i procesi odgovornosti rade protiv manipulacije.

PRENOSIVE VEŠTINE

Prenosive veštine, poznate i kao životne veštine, meke veštine ili socio-emocionalne veštine, omogućavaju mladim ljudima da postanu agilni, dobri učenici i građani, koji su osposobljeni za suočavanje sa ličnim, akademskim, društvenim i ekonomskim izazovima. Pomenute veštine obuhvataju rešavanje problema, pregovaranje, samoupravljanje, empatiju i komunikaciju. One pomažu

mladim ljudima u kriznim situacijama da prevaziđu traume i izgrade otpornost na opasnost. Prenosive veštine, znanja i vrednosti povezuju, jačaju i razvijaju druge veštine i grade osnovu za dalja znanja. Mnogi državni sistemi obrazovanja i programi za razvoj veština razvili su okvire koji identifikuju, favorizuju i konceptualizuju skup prenosivih veština koje se razvijaju kroz te programe.

Slika 11: Primer prenosivih veština, Državna kancelarija Egipta

PPRENOSIVE VEŠTINE	POVEZANE ŽIVOTNE VEŠTINE
GRAĐANSKI AKTIVIZAM	
Participacija	• Dijalog, aktivno slušanje, analitičko i kritičko razmišljanje, samopouzdanje, zastupanje
Empatija	• Razumevanje drugih, briga za druge, identifikovanje nasilnog i nenasilnog ponašanja, altruizam, upravljanje sukobima, rešavanje sukoba, razumevanje emocija i upravljanje njima
Poštovanje različitosti	• Radoznalost, pažljivost, analitičko razmišljanje, aktivno angažovanje
U ENJE	
Kreativnost	• Inovativno razmišljanje, divergentno razmišljanje, artikulisanje ideja, analiza i sinteza; zastupanje
Kritičko razmišljanje	• Preispitivanje, tumačenje informacija, sintetizovanje, slušanje; samozaštita, društvena odgovornost
Rešavanje problema	• Vršenje uticaja i vođstvo, saradnja, odnos sa kupcima, planiranje karijere, efikasna komunikacija
MOGUĆNOSTI ZA ZAPOŠLJAVANJE	
Produktivnost	• Marljiv rad i rezultati
Saradnja	• Timski rad za postizanje zajedničkih ciljeva, saradnja na radnom mestu, poštovanje drugih
Pregovaranje	• Vršenje uticaja i vođstvo, saradnja, odnos sa kupcima, planiranje karijere, efikasna komunikacija
Donošenje odluka	• Planiranje akcije, postavljanje ciljeva, leaderske veštine, preuzimanje rizika, bezbednosne veštine, etičko rasuđivanje
LIČNO OSNAŽIVANJE	
Odgovornost	• Obezbeđuje razmenu informacija i davanje povratne informacije
Samoupravljanje	• Samoefikasnost, postavljanje ciljeva, planiranje života, autonomija, zastupanje, samopomoć, motivacija
Otpornost	• Odlučnost, postojanost, kontrola stresa, prilagodljivost, samoefikasnost, samorazvoj, zastupanje, emocionalna i biheioralna regulacija, prilagođavanje kriznim situacijama, spremnost za vanredne situacije
Komunikacija	• Upravljanje odnosima, samoostvarenje, samopredstavljanje, aktivno slušanje, dvosmerna empatična komunikacija, primerena asertivnost

Izvor: UNICEF, 2019, Global Framework for Transferable Skills

PRIMERI INDIKATORA REZULTATA KLJUČNIH STRATEGIJA ZA PARTICIPACIJU ADOLESCENATA

Slika 12: Primeri indikatora rezultata ključnih strategija za participaciju adolescenata

KLJUČNI INDIKATORI NAPRETKA	METOD VERIFIKACIJE
REZULTAT A: Zakoni, politike, prakse i budžet kojim se institucionalizuje participacija adolescenata	
A.1 Pravna zaštita prava adolescenata na participaciju ogleda se u nacionalnom ustavu i/ili drugim relevantnim zakonima i politikama.	Ustav i analiza zakona i politika.
A.2 Mehanizmi koji omogućavaju adolescentima da ostvare svoje pravo na bezbednu participaciju u upravnim i sudskim postupcima.	Operativni dokumenti (sudski, administrativni).
A.3 Strateški plan vlade ili lokalnih vlasti koji podrazumeva participaciju adolescenata.	Analiza dokumenata.
A.4 Odgovarajući državni budžet za sprovođenje politika i planova za participaciju adolescenata.	Budžet i analiza dokumenata.
A.5 Pojedini prioriteti koje su adolescenti zvanično iskazali odražavaju se u planovima, npr. u planovima i budžetima za razvoj lokalne samouprave, planovima i budžetima za unapređenje škola, planovima za obnovu itd.	Analiza dokumenata i budžeta.
A.6 „Procenat nacionalnih UNICEF-ovih kancelarija koje redovno uključuju adolescente u planiranje, sprovođenje, praćenje i evaluaciju državnih programa“	UNICEF-ovi nacionalni planovi i predlozi.
REZULTAT B: Unapređeni međugeneracijski odnosi i norme koji podstiču adolescente da izraze svoje stavove i osećanja	
B.1 Procenat odraslih koji veruju da adolescentima treba dati priliku da učestvuju u rešavanju problema koji utiču na društvo (potvrda društvene norme).	Anketiranje nastavnika/ službenika/javnosti.
B.2 Planovi o pravima dece i participaciji adolescenata za obuku stručnih lica koja rade sa adolescentima i za njih, sa troškovima.	Anketiranje adolescenata.
B.3 Broj (procenat) pružalaca usluga (nastavnici, advokati, policija, socijalni radnici, pružaoci zdravstvenih usluga itd.) obučanih u oblasti prava dece i participacije adolescenata.	Mapiranje izveštaja.
REZULTAT C: Unapređeno znanje, veštine i stavovi odraslih da slušaju i prihvate stavove adolescenata	
C.1 Programi obuke o pravima dece i participaciji adolescenata koji su inkorporirani u programe obuke za stručna lica koja rade sa adolescentima i za adolescente (naročito nastavnike, lekare, zdravstvene radnike, socijalne radnike, sudije, advokate, pripadnike policije).	Revizija nastavnog plana i programa za profesionalnu obuku.
C.2 Planovi o pravima dece i participaciji adolescenata za obuku stručnih lica koja rade sa adolescentima i za njih, sa troškovima.	Analiza budžeta.
C.3 Broj (procenat) pružalaca usluga (nastavnici, advokati, policija, socijalni radnici, pružaoci zdravstvenih usluga itd.) obučanih u oblasti prava dece i participacije adolescenata.	Evidencija dolazaka (institucije za obuku).
C.4 Broj (procenat) roditelja/staratelja adolescenata koji učestvuju u pozitivnim roditeljskim inicijativama.	Evidencija za praćenje roditeljske inicijative.
C.5 Broj (procenat) stručnjaka koji rade sa adolescentima i za njih (naročito nastavnika, lekara, zdravstvenih radnika, socijalnih radnika, sudija, advokata, pripadnika policije) sa poboljšanim veštinama za koordinisanje participacije adolescenata.	Procena pre i nakon obuke.

KLJUČNI INDIKATORI NAPRETKA	METOD VERIFIKACIJE
REZULTAT D: Veće samopouzdanje, veštine i znanje adolescenata da izraze svoje mišljenje i osećanja	
D.1 Prilagođene informacije o glavnim zakonima, politikama i budžetima koji se odnose na adolescente.	Revizija dostupnih informacija o zakonima, politikama i budžetima.
D.2 Materijali o glavnim zakonima, politikama i budžetima prilagođeni adolescentima i dostupni na Brajevoj azbuci i u drugim formatima pogodnim za osobe sa invaliditetom.	Revizija formalnih nastavnih planova i programa.
D.3 Moduli o pravima deteta i građanskom angažovanju i/ili prenosivim veštinama ugrađeni u školski nastavni plan i program.	Revizija materijala za neformalnu obuku.
D.4 Moduli o pravima deteta i građanskom angažovanju i/ili prenosivim veštinama namenjeni za neformalno obrazovanje.	Analiza budžeta i dokumenata.
D.5 Planovi za obuku adolescenata o dečijim pravima i prenosivim veštinama u formalnom i neformalnom obrazovanju.	Formalni i neformalni podaci.
D.6 Broj (procenat) adolescenata obučeni o pravima deteta i prenosivim veštinama (u formalnom ili neformalnom obrazovnom okruženju).	Informacije iz anketa.
D.7 Procenat adolescenata koji su svesni prilika za participaciju na školskom, lokalnom, opštinskom ili nacionalnom nivou.	UNICEF-ovi predlozi i planovi.
D.8 Broj (procenat) humanitarnih programa koje podržava UNICEF, a koji se zasnivaju na stavovima i idejama adolescenata.	UNICEF-ovi predlozi i planovi.
D.9 Broj (procenat) razvojnih programa koje podržava UNICEF, a koji se zasnivaju na stavovima i idejama adolescenata.	
REZULTAT E: Proširene prilike i platforme za ravnopravnu participaciju adolescenata u različitim sferama	
E.1 Broj (procenat) adolescenata koji su: a) učestvovali na javnom sastanku, demonstracijama ili protestima, b) stupili u kontakt sa lokalnim odbornikom ili članom skupštine ili c) potpisali peticiju.	Rezultati anketa/podaci UNICEF-a i drugih agencija.
E.2 Procenat škola koje su osnovale školska veća ili učenička udruženja koja održavaju redovne sastanke (najmanje tri puta godišnje).	Ministarstvo obrazovanja.
E.3 Procenat škola koje su osnovale školska veća ili učenička udruženja koja uključuju adolescente sa invaliditetom i druge identifikovane marginalizovane grupe.	Ministarstvo obrazovanja.
E.4 Broj i raznovrsnost organizacija koje vode deca/adolescenti, registrovanih na lokalnom, podnacionalnom i nacionalnom nivou.	Mapiranje izveštaja.
E.5 Procenat lokalnih vlada koje se redovno sastaju (npr. najmanje tri puta godišnje) i vode dijalog sa predstavnicima/grupama adolescenata.	Lokalni nacionalni podaci.
E.6 Udeo devojčica i dečaka, dece sa invaliditetom i drugih osetljivih grupa koje učestvuju u platformama lokalne uprave.	Izveštaji sa sastanaka.
E.7 Mehanizmi za podnošenje žalbi, prilagođeni adolescentima tako da se preko njih procesuiraju komentari adolescenata.	Izveštaji nezavisne institucije za ljudska prava, izveštaji humanitarnih agencija.
E.8 Udeo mehanizama za žalbe prilagođenih adolescentima preko kojih adolescenti dobijaju povratne informacije o podnetim žalbama.	Izveštaji nezavisne institucije za ljudska prava, izveštaji humanitarnih agencija.
E.9 Broj adolescenata koji učestvuju u konsultacijama na visokom nivou (na mreži ili van nje).	Onlajn praćenje podataka i obrasci za registraciju oflajn konsultacija.

PRIMERI ULAZNIH VREDNOSTI U KLJUČNIM STRATEGIJAMA ZA PARTICIPACIJU ADOLESCENATA

Slika 13: Primeri ulaznih vrednosti u ključnim strategijama za participaciju adolescenata

ULAZNE VREDNOSTI ZA STRATEGIJU 1) Zagovaranje zakona, politika, praksi i budžeta koji omogućuju institucionalizaciju participacije adolescenata

- Plan za reviziju/analizu zakona, politika, praksi i budžeta koji podržavaju participaciju adolescenata.
- Budžet za reviziju/analizu zakona, politika, praksi i budžeta.
- Tehnička podrška pravnika i analitičara budžeta.
- Plan participacije adolescenata u procesima zagovaranja.
- Budžetska izdvajanja za participaciju adolescenata u procesima zagovaranja (sa budžetom za pripreme i praćenje rezultata procesa).
- Plan za uspostavljanje novih praksi u institucionalnim okruženjima (npr. sudski postupci prilagođeni adolescentima kako bi se njihovi stavovi izneli pred sudom).
- Budžet za uspostavljanje novih praksi u institucionalnim okvirima.
- Partnerstvo/memorandum o razumevanju uspostavljeni sa nezavisnom institucijom za ljudska prava (sa posebnim fokusom na jačanju mehanizma za promociju participacije adolescenata).

ULAZNE VREDNOSTI ZA STRATEGIJU 2) Jačanje pozitivnih društvenih normi i stavova

- Sporazum o partnerstvu sa medijskim agencijama, uključujući strateška partnerstva koja podržavaju inicijative adolescenata u društvenim medijima.
- Sporazumi o partnerstvu sa uticajnim osobama iz zajednice (kao što su verske i tradicionalne starešine, omladinske grupe i udruženja žena) neguju se kroz program.
- Planiranje podrške međugeneracijskom dijalogu u različitim okruženjima.
- Budžet za podršku međugeneracijskom dijalogu u različitim okruženjima.
- Plan za podršku pilotiranju programa dodela nagrada (npr. nagrada za mehanizam lokalne uprave prilagođen deci koji podržava inkluzivne platforme za participaciju).
- Budžet za pilotiranje programa nagrađivanja.

ULAZNE VREDNOSTI ZA STRATEGIJU 3) Podizanje svesti, veština i kapaciteta odraslih

- Planovi za podršku inicijativama za izgradnju kapaciteta kod odraslih nosilaca dužnosti i koordinatora o participaciji adolescenata (uključujući obuku osoblja UNICEF-a i partnera u razvojnom i humanitarnom kontekstu).
- Programi obuke za podršku inicijativama za izgradnju kapaciteta kod odraslih nosilaca dužnosti i koordinatora o participaciji adolescenata.
- Budžet za podršku inicijativama za izgradnju kapaciteta kod odraslih nosilaca dužnosti i koordinatora o participaciji adolescenata.
- Budžet za zagovaranje kod institucija za stručno usavršavanje kako bi se u stručnu obuku integrisala izgradnja kapaciteta za prava deteta i prava dece i adolescenata da izraze svoje stavove (npr. za nastavnike, lekare, zdravstvene radnike, socijalne radnike, advokate, sudije, pripadnike policije itd.).
- Partnerstvo sa lokalnim univerzitetima ili institutima za obuku radi institucionalizacije obuke za profesionalno osoblje o participaciji adolescenata.
- Plan za organizovanje pozitivnih roditeljskih intervencija sa adolescentima.
- Budžet za organizovanje pozitivnih roditeljskih intervencije sa adolescentima.
- Plan za mentorstvo, nadzor i umrežavanje koordinatora kako bi se poboljšali podela moći, razmišljanje i učenje.

ULAZNE VREDNOSTI ZA STRATEGIJU 4) Podizanje svesti i izgradnja veština i kapaciteta kod adolescenata

- Plan za podršku inicijativama za izgradnju kapaciteta kod adolescenata i od strane adolescenata.
- Programi obuke za podršku inicijativama za izgradnju kapaciteta kod adolescenata i od strane adolescenata.
- Budžet za podršku inicijativama za izgradnju kapaciteta kod adolescenata i od strane adolescenata.
- Razvoj dostupnih informacija o zakonima/politikama/pitanjima koja utiču na adolescente, u rodno osetljivim formatima koji su prilagođenim uzrastu i uključuju osobe sa invaliditetom.
- Ugovor o partnerstvu sa organizacijama mladih ili agencijama specijalizovanim za izgradnju kapaciteta za digitalne tehnologije.
- Sporazumi o partnerstvu sa organizacijama za osobe sa invaliditetom za podršku u izgradnji kapaciteta za inkluziju osoba sa invaliditetom.
- Plan zagovaranja pred Ministarstvom prosvete kako bi se povećali vladini planovi i budžeti za uvođenje prava dece, građanske edukacije i prenosivih veština u školski program.
- Planovi za integraciju participacije adolescenata u strateške planove zemlje, godišnje planove, tematske planove programa i/ili sektorske programe u svim razvojnim i kriznim okruženjima.
- Budžeti za integraciju participacije adolescenata u strateške planove, godišnje planove, tematske planove programa i/ili sektorske programe u svim razvojnim i kriznim okruženjima.

ULAZNE VREDNOSTI ZA STRATEGIJU 5) Stvoriti i održavati platforme za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

- Izveštaj o mapiranju postojećih omladinskih organizacija i inicijativa, kao i organizacija za prava osoba sa invaliditetom i rodna prava.
- Plan podrške različitim vrstama platformi za participaciju i građansko angažovanje adolescenata.
- Budžet za podršku različitim vrstama platformi za participaciju i građansko angažovanje adolescenata.
- Budžet/male subvencije za akcije/zagovaranje koje vode adolescenti.
- Budžet za redovno planiranje, praćenje i evaluaciju sastanaka adolescenata, odnosno adolescenata i ključnih nosilaca dužnosti (npr. u školama, zajednicama/kampovima, lokalnoj samoupravi, nacionalnoj vladi) kroz participaciju adolescenata u upravljanju školom ili u lokalnoj upravi (npr. inicijative lokalne uprave prilagođene deci).
- Budžet za pripremu, sprovođenje i praćenje konsultacija na višim nivoima (na internetu i izvan njega).
- Tehnička podrška za digitalne platforme za konsultacije na višim nivoima.

UNAKRSNA STRATEGIJA: Devet osnovnih zahteva za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju koriste se kao sredstvo za planiranje i praćenje kvaliteta participacije adolescenata.

PRAKTIČNI ALATI I KORISNI RESURSI ZA POJEDINAČNE ODELJKE SMERNICA

Odeljci 1 i 2: Praktični alati i resursi za konceptualno razumevanje participacije adolescenata

PRAKTIČNI ALATI I RESURSI ZA KONCEPTUALNO RAZUMEVANJE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA

AKCIJA ZA PRAVA DECE (2009). ARC paket resursa: Alat za jačanje kapaciteta za zaštitu dece tokom i nakon vanrednih situacija. *Osnovni Modul 4 o participaciji i inkluziji*. Sadrži alate za istraživanje koncepta i prakse participacije adolescenata sa adolescentima i/ili odraslima (npr. „balon participacije“ [odeljak 1, vežba 2]) i vežbe za istraživanje prava na participaciju (odeljak 2, vežba 2).

DODATNI RESURSI ZA KONCEPTUALNO RAZUMEVANJE PARTICIPACIJE ADOLESCENATA

- **BILL AND MELINDA GATES FOUNDATION AND KIT** (2017). *OSNAŽIVANJE ŽENA I DEVOJAKA: konceptualno razumevanje (Empowerment of women and girls: a conceptual understanding)*.
- **KOMITET ZA PRAVA DETETA** (2016). *CRC/C/GC/20*. Opšti komentar br. 20 (2016) o implementaciji prava deteta tokom perioda adolescencije.
- **INNOVATIONS IN CIVIC PARTICIPATION** (2010). *Razvoj mladih kroz građansko angažovanje: Mapiranje sredstava u južnoj Aziji (Youth development through civic engagement: Mapping assets in South Asia)*.
- **INTER-AGENCY REGIONAL GROUP ON YOUTH** (2018). *Angažovanje adolescenata i mladih (Adolescent and youth engagement)*. MENA UN: Set alata nevladinih organizacija za adolescente i grupe mladih (*NGO Adolescent and Youth Group toolkit*).
- **INTER-AGENCY WORKING GROUP ON CHILDREN'S PARTICIPATION** (2007). *Deca kao aktivni građani: posvećenost i obaveza poštovanja dečjih građanskih prava i njihovo građansko angažovanje u istočnoj Aziji i na Pacifiku (Children as active citizens: commitments and obligations for children's civil rights and civic engagement in East Asia and the Pacific)*.
- **LUNDY, L.** (2007). *Glas nije dovoljan: Konceptualizacija člana 12 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta (Voice is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child)*.
- **UNESCO** (2012). *Shvatanje građanskog angažovanja mladih (Understanding Youth Civic Engagement)*.
- **UNICEF** (2010). *Šta funkcioniše: Pronalaženje njihovog glasa – uključivanje adolescenata u značajne strategije participacije. Participacija adolescenata u Latinskoj Americi i Karibima (What works: Finding their voice – engaging adolescents in meaningful participation strategies. Adolescent participation in Latin America and the Caribbean)*.
- **UNICEF ET AL.** (2017). *LSCE: Preoblikovanje životnih veština i građanske edukacije na Bliskom Istoku i Severu Afrike: Četvorodimenzionalni i sistemski pristup veštinama 21. veka (LSCE: Reimagining Life Skills and Citizenship Education in the Middle East and North Africa: A Four-dimensional and systems approach to 21st Century Skills)*.
- **UNICEF** (2019). *Konceptualni okvir za merenje ishoda participacije adolescenata (Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation)*.
- **UNICEF – ISTRAŽIVAČKI CENTAR INNOCENTI** (2018). *Od kolveke sa sukobima: deca u oružanim grupama u savremenim konfliktima (Cradled by Conflict: child involvement with armed groups in contemporary conflict)*.
- **UNICEF & SAVE THE CHILDREN** (2011). *Pravo svakog deteta da se njegov glas čuje (Every Child's Right to be Heard): Referentni priručnik o Opštem komentaru br. 12 Komiteta za prava deteta UN*.

Odeljak 3: Praktični alati za situacionu analizu prava adolescenata na participaciju

PRAKTIČNI ALATI ZA SITUACIONU ANALIZU PRAVA ADOLESCENATA NA PARTICIPACIJU

SAVE THE CHILDREN, UNICEF ET AL. (2014). Priručnik za praćenje i procenu participacije dece: Merenje kreiranja participativnog okruženja u kom se deca poštuju. Brošura 2 (*A Toolkit for Monitoring and Evaluating Children's Participation: Measuring the creation of a participatory and respectful environment for children. Booklet 2*) pruža matrice i indikatore za merenje obima u kom vlade podržavaju participativno okruženje i okruženje u kom se deca poštuju. Nudi 25 indikatora koji pokrivaju tri kategorije: i) zaštita prava na participaciju, ii) promovisanje svesti o pravu na participaciju i iii) stvaranje prostora za participaciju.

UNICEF (2017). *Participacija dece u lokalnoj upravi (Child participation in local governance)*. Napomena uz smernice UNICEF-a. Ova publikacija sadrži detaljne smernice za potrebe situacione analize, sa posebnim fokusom na participaciju dece/adolescenata u lokalnoj upravi. Naglašava potrebu za analizom podataka o okviru politike za decu, okvir decentralizacije, institucionalni pejzaž te socijalni, kulturni i politički kontekst.

3.1 Praktični alati i resursi za zalaganje za donošenje zakona, politika, praksi i budžeta koji omogućavaju institucionalizaciju participacije adolescenata

PRAKTIČNI ALATI ZA ZALAGANJE ZA DONOŠENJE ZAKONA, POLITIKA, PRAKSI I BUDŽETA KOJI OMOGUĆAVAJU INSTITUCIONALIZACIJU PARTICIPACIJE ADOLESCENATA

CHILD RIGHTS CONNECT (2013). *Borite se za svoja prava (Speak up for your rights)*. OP3 CRC. Kratki vodič za decu, tinejdžere i organizacije koje vode deca o novom Ugovoru Ujedinjenih nacija koji vam omogućava da govorite o kršenju prava deteta.

NGO GROUP FOR THE CRC (2011). *Zajedno sa decom – za decu*. Vodič za nevladine organizacije koje prate decu u izveštavanju o KPD. (*Together with children – for children. A guide for non-governmental organizations accompanying children in CRC reporting*). Daje praktične smernice za podršku participaciji dece i adolescenata u procesu izveštavanja o KPD, uključujući pripremu i podnošenje izveštaja, podršku delegatima dece/adolescenata u predavljanju njihovih stavova Komitetu za

prava deteta i naknadni rad na osnovu zaključnih zapažanja.

SAVE THE CHILDREN, UNICEF, ZIMBABWE YOUTH COUNCIL AND NANGO (2015). *Državno budžetiranje po meri dece (Child Friendly) National Budgeting Initiative, Facilitators Manual*. Nudi materijale za obuku u cilju podrške novim idejama i veštinama u budžetiranju i analizi budžeta, uključujući mogućnosti za participaciju adolescenata u analizi budžeta i procesima upravljanja.

SAVE THE CHILDREN (2011). *Upravljanje pravima deteta: Univerzalni periodični priručnik (Universal Periodic Toolkit)*. Vodič za državne programe. Nudi praktične smernice i alate za podršku angažovanju građanskog društva i participaciji adolescenata u izveštavanju o UPR.

UNICEF & SAVE THE CHILDREN (2011). *Pravo svakog deteta da se njegov glas čuje (Every Child's Right to be Heard)*: Referentni priručnik o Opštem komentaru br. 12 Komiteta za prava deteta UN. Ovaj referentni vodič pruža sveobuhvatno objašnjenje o tome kako treba razumeti obavezu da se mišljenje dece čuje i shvati ozbiljno. Vodič daje ilustrativne primere zakona, propisa i politika koje su pojedine vlade usvojile kako bi sprovele u delo pravo garantovano u članu 12, studije slučaja i rezultate istraživanja o prednostima slušanja stavova dece.

UNICEF (2017). *Participacija dece u radu nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava (Children's participation in the work of NHRIs)*. Ovaj alat daje detaljne smernice nacionalnim institucijama za ljudska prava o tome šta participacija dece podrazumeva, kako angažovati decu na više načina i u različitim aspektima rada institucije i kako obezbediti da ovaj rad u svakom trenutku bude etički prihvatljiv i delotvoran.

UNICEF (2017). *Angažovanje UNICEF-a u vršenju uticaja na lokalne javne finansije za decu (PF4C) (UNICEF's Engagement in Influencing Domestic Public Finance for Children (PF4C))*: Globalni programski okvir. Ovaj dokument uključuje praktične smernice za vršenje uticaja na finansijsko planiranje i ulaganja za decu. Sadrži smernice za poboljšanje kapaciteta adolescenata i grupa građanskog društva za pregled i analizu budžeta i za njihovo uključivanje u donošenje budžetskih odluka na lokalnom i centralnom nivou.

3.2 Praktični alati i resursi za unapređenje pozitivnih društvenih normi i stavova

PRAKTIČNI ALATI I RESURSI ZA UNAPREĐENJE POZITIVNIH DRUŠTVENIH NORMI I STAVOVA

UNICEF (2020). *Komunikacija za vođenje razvojnog programa (Communication for development programme guidance)*. Smernice za program C4D pružaju okvir za čitavu organizaciju, relevantnu terminologiju i tehnička uputstva, kao i platforme za realizaciju i strategije primene za kvalitetne programe C4D zasnovane na dokazima i strategije u različitim programskim kontekstima povezanim sa ciljevima održivog razvoja i strateškim planom 2018–2021.

UNICEF, PETIT V. AND ZALK T.N. (2019). *Svi žele da negde pripadaju (Everybody wants to belong): praktični vodič za rešavanje i upotrebu društvenih normi u programiranju promena ponašanja*.

UNICEF ET AL. (2019) *Tehnička napomena o rodno transformativnim pristupima u globalnom programu za okončanje dečjih brakova, faza II: Sažetak za praktičare (Technical note on gender transformative approaches in the global programme to end child marriage phase II: A summary for practitioners)*. Ova tehnička napomena daje smernice o tome kako posvećenost rodnoj ravnopravnosti i polnoj transformaciji prevesti u praktičnu akciju. U njoj se naglašava važnost stavljanja devojčica u središte programiranja, nadogradnje njihovih veština i zastupanje otvaranja alternativnih životnih izbora mimo dečjih brakova; takođe, ona nudi smernice za podršku dečjem zastupanju i participaciji.

DODATNI RESURSI ZA UNAPREĐENJE POZITIVNIH DRUŠTVENIH NORMI I STAVOVA

- **CISLAGHI, B. & HEISE, L.** (2018). Teorija i praksa intervencija fokusiranih na društvene norme (*Theory and practice of social norms interventions*): osam uobičajenih zamki. *Global Health*, 14 (1), 83.
- **CISLAGHI, B. ET AL.** (2019). *Promena društvenih normi (Changing Social Norms)*: Značaj organizovane difuzije za veću promociju zdravlja u zajednici i intervencija za osnaživanje žena. *Prevention Science*, 20 (6), 936–946.
- **IFRC** (2013). *Mladi u pokretu. Mladi kao pobornici promene ponašanja. Uraditi više. Uraditi bolje. Stići dalje. YABC. (Youth on the move: Youth as agents of behavioural change. Doing more. Doing better. Reaching further. YABC)*.
- **UNFPA-UNICEF** (2016). *Priručnik o društvenim normama i promeni (Manual on social norms and change)*.
- **UPENN MOOC** onlajn obuka o društvenim normama

3.3 Praktični alati i resursi za podizanje svesti te jačanje veština i kapaciteta odraslih za promovisanje i podršku participaciji adolescenata

PRAKTIČNI ALATI ZA PODIZANJE SVESTI TE JAČANJE VEŠTINA I KAPACITETA ODRASLIH ZA PROMOVISANJE I PODRŠKU PARTICIPACIJI ADOLESCENATA

UNICEF (2014). *Alati za edukaciju o pravima deteta: Ukorenjivanje dečjih prava u rano, osnovno i sekundarno obrazovanje (Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools)*. Sadrži smernice za pomoć praktičarima i donosiocima odluka u ukorenjivanju odredbi i principa Konvencije o pravima deteta i pristupu pravima deteta u školama.

VAN BEERS, H. & TRIMMER, C. (2004). *Prvo odrasli! (Adults First!)* Organizaciona obuka za odrasle o participaciji dece. Save the Children – Švedska. *Knjiga je namenjena osoblju i menadžerima organizacija usmerenih na decu i deli koncepte i vežbe o participaciji dece koje se mogu koristiti u radu sa odraslima i mladima*.

DODATNI RESURSI ZA PODIZANJE SVESTI TE JAČANJE VEŠTINA I KAPACITETA ODRASLIH

- Akcija za prava deteta (2009). ARC paket resursa: Alat za izgradnju kapaciteta za zaštitu dece u vanrednim situacijama i nakon njih. *Osnovni Modul 4: Participacija i inkluzija (Foundation Module 4: Participation and Inclusion)*.
- **EU & UNICEF** (2014). *Priručnik o pravima deteta EU-UNICEF (EU-UNICEF Child rights toolkit)*: integrisanje dečjih prava u saradnju za razvoj.
- **UNICEF i Save the Children** (2011). *Pravo svakog deteta da se njegov glas čuje (Every Child's Right to be Heard)*: Referentni priručnik o Opštem komentaru br. 12 Komiteta za prava deteta UN.
- **UNICEF** (2017). *Priručnik za angažovanje adolescenata i mladih (Toolkit for adolescent and youth engagement)*. UNICEF MENA.
- **WHO i UNICEF** (2018). *Priručnik INSPIRE: Akcija za implementaciju sedam strategija za okončanje nasilja nad decom (INSPIRE Handbook: Action for implementing the seven strategies for ending violence against children)*. Obuhvata i strategije za roditeljstvo.

Praktični alati i resursi za podizanje svesti te jačanje veština i kapaciteta adolescenata

PRAKTIČNI ALATI I RESURSI ZA PODIZANJE SVESTI TE JAČANJE VEŠTINA I KAPACITETA ADOLESCENATA

ACLU (2015). *Ustani/Izjasni se: Vodič za mlade (Stand Up/ Speak Up: A Guide for Youth)*. Aktivisti. SAD. Pruža smernice mladim ljudima koji žele da unesu promene u svoje škole i zajednice. Sadrži savete o regrutovanju članova, pitanjima istraživanja, planiranju kampanja, identifikovanju saveznika, protivnika i donosilaca odluka, stvaranju koalicije, korišćenju medija i postupanju sa rezultatima.

ADVOCATES FOR YOUTH (2013). *Alati za mlade aktiviste (Youth activist's toolkit)*. Sadrži alate za mapiranje snaga, planiranje i sprovođenje strateškog aktivizma. Obuhvata 198 metoda nenasilnog aktivizma.

SAVET EVROPE (2013). *Pasoš za tvoja prava (Passport to your rights)* namenjen je deci i adolescentima kako bi na zanimljiv način ušli u svet svojih prava, sa objašnjenjima njihovih osnovnih prava, kao i odnosa sa državom ili uloga međunarodnih organizacija. *Može se preuzeti na 20 jezika.*

CUNY ET AL. *Skup resursa za član 15 (The Article 15 Resource Kit)*. Ovaj priručnik sadrži 10 modula i 20 alata koji podržavaju pravo dece na slobodu udruživanja i slobodu mirnog okupljanja.

EUROCHILD & LEARNING FOR WELL-BEING (2019). *Mi smo tu: Alati za participaciju dece (We are here: A child participation toolbox)*. Daje smernice za stvaranje povoljnog, bezbednog okruženja za prelazak sa participacije na partnerstvo među odraslima, adolescentima i decom. Sadrži kreativne i praktične alate za unapređenje veština i uloga adolescenata kao učesnika, predstavnika i koordinatora.

THE YEP4EUROPE CONSORTIUM (2017). *Upotreba digitalnih medija u angažovanju mladih i formiranju aktivnih građana (Using digital media for youth engagement and active citizenship)*. Ova publikacija sadrži detalje o metodologiji obuke „pronadi – reci – postupi“ iz projekta koji je osnažio mlade migrante. Ta metodologija za neformalnu obuku zasniva se na kombinovanom učenju, koje se uglavnom primenjuje preko aktivnosti koje se odvijaju „licem u lice“. Sastoji se od četiri međusobno povezana modula/radionice o digitalnim medijima: i) digitalno novinarstvo, ii) digitalna fotografija, iii) digitalno pripovedanje i iv) onlajn platforme.

UNICEF (2014). *Alati za edukaciju o pravima deteta:*

Ukorenjivanje dečjih prava u rano, osnovno i sekundarno obrazovanje (*Child Rights Education Toolkit: Rooting Child Rights in Early Childhood Education, Primary and Secondary Schools*). Ovaj priručnik pruža bogatstvo smernica koje pomažu praktičarima i donosiocima odluka u ukorenjivanju odredbi i principa Konvencije o pravima deteta i pristupa pravima deteta u obrazovanju u ranom detinjstvu, osnovne i srednje škole. Vodič podržava potpune školske pristupe.

UNICEF (2018). *Vodič za politiku o deci i digitalnom povezivanju (Policy guide on children and digital connectivity)*. Vodič daje smernice o načinu korišćenja digitalnog povezivanja za unapređenje veština adolescenata, kao i smernice o jačanju zaštite od opasnosti korišćenja interneta i digitalnih tehnologija.

UNICEF (2019). *Globalni okvir za prenosive veštine (Global framework on transferable skills)*. Nudi strateške i praktične savete o prenosivim veštinama.

UNICEF (2019). *Vodič za zagovaranje mladih, radna sveska za Vodič za zagovaranje mladih (Youth Advocacy Guide, Youth Advocacy Guide Workbook)*. Daje smernice prilagođene adolescentima za podršku inicijativama zagovaranja koje vode mladi.

DODATNI RESURSI ZA PODIZANJE SVESTI TE JAČANJE VEŠTINA I KAPACITETA ADOLESCENATA:

- **CHILD RIGHTS CONNECT** (2010). *Zajedno sa decom – za decu (Together With Children For Children)* – Vodič za nevladine organizacije koje prate decu u izveštavanju za CRC.
- **INTER-AGENCY REGIONAL GROUP ON YOUTH** (2018). *Angažovanje adolescenata i mladih. MENA UN: Priručnik za nevladine organizacije za adolescente i grupe mladih (Adolescent and youth engagement. MENA UN: NGO Adolescent and Youth Group toolkit)*.
- **ITU** (2018). *Alati za digitalne veštine (Digital skills toolkit)*.
- **UNICEF ET AL.** (2017). *LSCE: Preoblikovanje životnih veština i građanske edukacije na Bliskom Istoku i Severu Afriku: (LSCE: Reimagining Life Skills and Citizenship Education in the Middle East and North Africa)*. Četvorodimenzionalni i sistemski pristup veštinama za 21. vek.
- **UNICEF** (2019). *Ulazak u igru: Razumevanje dokaza za sport usmeren na dete za razvoj. (Getting into the game:*

Understanding the evidence for child-focused sport for development).

- **USAID** (2014). *Razvoj angažovanja mladih (Youth engagement in development):* efektivni pristupi i preporuke sa fokusom na akcije predviđene za rad na terenu.

3.5 Praktični alati za kreiranje i održavanje platformi za participaciju i građansko angažovanje adolescenata

PRAKTIČNI ALATI ZA KREIRANJE I ODRŽAVANJE PLATFORMI ZA PARTICIPACIJU I GRAĐANSKO ANGAŽOVANJE ADOLESCENATA

UNICEF (2018). *Inicijativa „Gradovi prilagođeni deci“: Participacija dece i mladih – opcije za akciju (Child Friendly Cities Initiative: Child and Youth Participation – Options for Action).* Ovaj dokument nudi smernice i konkretne sugestije o tome kako deca i mladi mogu da učestvuju u odlukama koje se tiču njihovog života kroz inicijativu „Gradovi prilagođeni deci“ i šire, u svojim lokalnim zajednicama.

UNICEF (2017). *Participacija dece u lokalnom upravljanju (Child participation in local governance).* Napomena uz smernice UNICEF- a. Istražuje ključna razmatranja za osoblje UNICEF-ove kancelarije u zemlji prilikom pružanja podrške participaciji dece u lokalnoj upravi, sa fokusom na participaciji u strukturama i procesima lokalne uprave. Napomena se temelji na opsežnom pregledu literature i četiri studije slučaja (iz Belizea, Etiopije, Nepala i Turske).

UNICEF (2010). *Deca kao zastupnici (Children as Advocates):* Jačanje participacije dece i mladih u zagovaračkim forumima. *Priručnik sadrži smernice i dokumenta sa resursima za podršku značajnoj participaciji adolescenata u globalnom zastupništvu. Pruža smernice i standarde za organizovanje globalnih sastanaka sa decom i mladima, sa akcentom na praktičnim savetima i standardima kvaliteta koje treba razmotriti pre sastanka, tokom sastanka i nakon sastanka. Sadrži smernice za pribavljanje informisanog pristanka, putničku logistiku, uloge i odgovornosti pratilaca i koordinatora i kodekse ponašanja za decu i mlade.*

UNICEF (2017). *Priručnik za angažovanje adolescenata i mladih (Toolkit for adolescent and youth engagement).* UNICEF MENA. *Priručnik pruža zaposlenima u humanitarnom i razvojnom sektoru kolekciju ključnih alata za podršku participaciji i angažovanju mladih. Sadrži smernice za*

podršku participaciji adolescenata u programiranju i smernice za jačanje građanskog, socijalnog i ekonomskog angažovanja koje predvode adolescenti i mladi.

UNOY (2018). *Mladi za mir: priručnik za obuku (Youth4Peace: Training toolkit).* Ovaj priručnik je razvijen za trenere i edukatore u oblasti izgradnje mira na početnom i srednjem nivou. Objašnjava osnovne koncepte i praktične metode neformalnog obrazovanja za promociju stvaranja povoljnog okruženja za mir. Obuhvata širok spektar participativnih alata za procenu sukoba, upravljanje sukobima i izgradnju mira u radu sa mladima i za njih.

UNICEF *Set za adolescente, za izražavanje mišljenja i inovacije (Adolescent Kit for expression and innovation).* U pitanju je skup smernica, alata i pomagala za podršku nacionalnim programima za kontaktiranje i uključivanje adolescenata uzrasta od 10 do 18 godina, koji su pogođeni sukobima i drugim krizama, kroz inicijative za obrazovanje, zaštitu dece, razvoj mladih i/ili izgradnju mira.

WORLD VISION INTERNATIONAL (2017). (2017). *Pokažite nam put (Leading the way):* Smernice za participaciju dece i mladih u globalnim angažmanima.

Odeljak 4: Praktični alati i resursi za organizacionu posvećenost i procese za participaciju adolescenatan

PRAKTIČNI ALATI ZA PODRŠKU PARTICIPACIJE ADOLESCENATA U ISTRAŽIVANJU I PROGRAMIRANJU

AKCIJA ZA PRAVA DETETA (2009). *resursi: Alat za izgradnju kapaciteta za zaštitu dece tokom i nakon vanrednih situacija (A capacity-building tool for child protection in and after emergencies).* *Osnovni modul 4: Participacija (Foundation Module 4: Participation and Inclusion).* Ovaj modul sadrži pojedine smernice i niz participativnih alata, uključujući alate:

- **za identifikaciju problema koji utiču na njih** (npr. vremenske linije, mapiranje rizika, mapiranje tela, hodanje transektom, crteži, poezija i/ili drama);
- **za prioritizaciju problema** (npr. strategija rangiranja „dijamant“, rangiranje pomoću matrice);
- **za analizu problema sa njima** (npr. balon za participaciju dece, analiza stabla problema, krug uticaja i analiza kapaciteta);

- **za akcione planove** (vizija i koraci za realizaciju vizije i vizuelno mapiranje: partnerstva odraslih i dece);
- **za praćenje i evaluaciju** (npr. korišćenje „H“ procene, hronološki prikaz inicijative koju vodi dete, mapa tela (pre i posle) i alat SPIDER).

BOYDEN, J. & ENNEW, J. (1997). *Deca u fokusu: Priručnik za participativno istraživanje sa decom (Children in focus: A manual for participatory research with children)*. Save the Children – Švedska. Ovaj priručnik daje praktična i etička uputstva o sprovođenju istraživanja sa decom. Obuhvata poglavlja o participaciji, konvencionalne metode istraživanja usmerene na dete i alate za istraživanje usmerene na dete.

GRAHAM, A., POWELL, M., TAYLOR, N., ANDERSON, D. & FITZGERALD, R. (2013). *Etičko istraživanje koje uključuje decu (Ethical research involving children)*. Firenca: UNICEF – Istraživačka kancelarija Innocenti. Daje osnovne smernice, kodeks ponašanja, alate i primere dobre prakse za etička istraživanja koja uključuju decu i adolescente. Može se koristiti kao alat za kreiranje kritičkog mišljenja, reflektivnog dijaloga i etičkog odlučivanja.

O’KANE, C. (2013). *Participacija dece u analizi, planiranju i dizajniranju programa (Children’s Participation in the analysis, planning and design of programmes): vodič za osoblje organizacije Save the Children*. London: Save the Children. Ova publikacija sadrži praktične smernice i alate za podršku osoblju da izgradi svoje kapacitete i obezbedi da se stavovi i percepcije dece uključe u procese analize, planiranja i dizajniranja. Ovo je primer alata prilagođenog adolescentima koji se može koristiti za strateško planiranje:

- **Drvo vizije (Visioning tree)** koristi sliku drveta za istraživanje strateških i praktičnih načina na koje se efikasnije mogu ispuniti prava adolescenata. Voće predstavlja njihovu viziju/san (individualni i kolektivni), koren predstavlja njihove individualne i kolektivne snage kao dece/adolescenata, kao zajednice itd., a stablo njihove preporuke i planiranje akcija koje vode do ostvarivanja vizije.

SAVE THE CHILDREN NORWAY (2008). *Set alata za participativno istraživanje i evaluaciju sa decom, mladima i odraslima (A kit of tools for participatory research and evaluation with children, young people and adults)*. Ova publikacija sadrži više od 35 participativnih alata koje adolescenti mogu da koriste kako bi prilagodili, istražili i analizirali svoja iskustva, odredili prioritete i planirali akciju te

ojačali individualne i kolektivne kapacitete za sprovođenje akcija, zagovaranje i praćenje svojih inicijativa.

PAKT ZA MLADE U HUMANITARNIM AKCIJAMA. (2019). Ovo je struktura za koordinaciju i vođenje omladinske politike i programiranja na terenu.

IASC GUIDELINES (2020) za Rad sa mladima i za mlade u humanitarnim i dugoročnim kriznim situacijama (*Working with and for Young People in Humanitarian and Protracted Crises*). Sadrži smernice, savete i resurse za podršku participaciji u različitim fazama programiranja sa mladima u uslovima humanitarne krize.

UNICEF Dizajn usmeren na čoveka: Dizajn kojim se postižu brži rezultati kod svakog deteta (*UNICEF Human-Centred Design: Accelerating results for every child by design*). Daje uvodna uputstva o dizajnu usmerenom na čoveka.

UNICEF (2015). *UNICEF-ov postupak za etičke standarde u istraživanju, proceni, prikupljanju podataka i analizi (UNICEF procedure for ethical standards in research, evaluation, data collection and analysis)*. Jasni postupci koji se primenjuju kako bi se obezbedili etički standardi u istraživanju, proceni i prikupljanju podataka; procesi za obezbeđivanje odgovornosti.

UNICEF (2017). *Uključivanje dece sa invaliditetom u humanitarne akcije (Including children with disabilities in humanitarian action)*. Sveobuhvatno uputstvo za uključivanje dece sa invaliditetom u sektorski i međusektorski rad u uslovima humanitarnih kriza.

UNICEF (2018). *UNICEF-ove smernice: Participacija adolescenata u praćenju i evaluaciji programa UNICEF-a (UNICEF Guidance Note: Adolescent Participation in UNICEF Programme Monitoring and Evaluation)*. Ova uputstva treba koristiti tokom faze planiranja. Ona nude detaljna uputstva o tome kako podržati značajnu participaciju adolescenata u aktivnostima praćenja i evaluacije. Uputstva treba da pomognu zaposlenima i partnerima UNICEF-a da razumeju i istraže:

- šta predstavlja participacija adolescenata u praćenju i evaluaciji i na koji način njihova participacija može doprineti procesima praćenja i evaluacije;
- da li se, zašto i kako adolescenti mogu uključiti u aktivnosti praćenja i/ili evaluacije u različitim kontekstima;
- najvažnija pitanja koja treba uzeti u obzir prilikom dizajniranja, planiranja i sprovođenja aktivnosti praćenja i evaluacije;

- postojeće alate i resurse koji se mogu koristiti kao podrška realizaciji značajnih postupaka praćenja i evaluacije
- Existing tools and resources that can be used to support the realization of meaningful APM&E.

WOMEN'S REFUGEE COUNCIL. Ja sam tu: Devojčice adolescenti u vanrednim situacijama (*I'm Here: Adolescent Girls in Emergencies*). „Ja sam tu“ predstavlja operativni pristup akterima u humanitarnim akcijama pomoću koga mogu da dođu do najranjivijih devojčica adolescentskog uzrasta i da preuzmu odgovornost za njihovu bezbednost, zdravlje i blagostanje od početka odgovora na krizu. Od početka vanredne situacije, pristup „Ja sam tu“ omogućava humanitarnim radnicima da uključe devojčice u sprovođenje njihovih sopstvenih rešenja, obezbeđujući efikasne programe i zaštitu prava.

DODATNI RESURSI ZA PODRŠKU PARTICIPACIJI ADOLESCENATA U ISTRAŽIVANJU I PROGRAMIRANJU

- Boyden, J. & Ennew, J. (1997). Deca u fokusu: Priručnik za participativno istraživanje sa decom (*Children in Focus: A manual for participatory research with children*).
- **SAVE THE CHILDREN** (2002). Dete detetu: Praktični vodič – Osnaživanje dece kao aktivnih građana (*Child to Child: A practical guide – Empowering Children As Active Citizens*).
- **SEKRETARIJAT KOMONVELTA** (2005). Brošura 1: Participacija u drugoj deceniji života – šta i zašto? (*Participation in the Second Decade of Life What and Why?*); Brošura 2: Participacija adolescenata i mladih – odrasli, pripremite se! (*Adolescent and Youth Participation Adults Get Ready!*); Brošura 3: Participacija adolescenata i projektni ciklus (*Adolescent Participation and the Project Cycle*); Brošura 4: Alati za participaciju adolescenata i mladih (*Tools for Adolescent and Youth Participation*).
- **DYNAMIX LTD & UNICEF** (2006). Set participativnih alata (*Toolbox of Participative Tools*): Adaptirano na osnovu UNICEF-ove radionice o participativnim pristupima za rad sa decom i mladima u planiranju programa,

implementaciji i studijama i evaluaciji, 3–8. aprila 2006., Dar el Salam, Tanzanija.

- **OZER, E.J. & PLATT, A.A.** (2017). Participacija adolescenata u istraživanju: inovacija, obrazloženje i sledeći koraci (*Adolescent participation in research: innovation, rationale and next steps*). UNICEF Innocenti Research Brief, 2017-07.
- **UNICEF** (2006). Vodič za resurse za participaciju dece i mladih (*Child and Youth Participation Resource Guide*). (Drugi deo: Deca uključena u istraživanje, analizu, planiranje, implementaciju i evaluaciju).
- **UNICEF** (2016). Naša saznanja o etičkim istraživanjima koja uključuju decu u uslovima humanitarnih kriza: pregled principa, literature i studija slučaja (*What we know about ethical research involving children in humanitarian settings: an overview of principles, the literature and case studies*).
- **UNICEF** (2017). Set alata za angažovanje adolescenata i mladih (*Toolkit for adolescent and youth engagement*). UNICEF MENA.
- **UNICEF** (2018). Programske smernice za drugu dekadu: Programiranje sa adolescentima i za adolescente (*Programme Guidance for the Second Decade: Programming with and for Adolescents*).

Odeljak 5. Praktični alati i resursi za praćenje i evaluaciju participacije adolescenata

PRAKTIČNI ALATI ZA PRAĆENJE I EVALUACIJU PARTICIPACIJE ADOLESCENATA

UNICEF (2019). Konceptualni okvir za merenje rezultata participacije adolescenata (*Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation*).

SAVE THE CHILDREN, UNICEF ET AL. (2014). Set alata za praćenje i evaluaciju participacije dece (*A Toolkit for Monitoring and Evaluating Children's Participation*).

Niz od šest brošura o praćenju i evaluaciji participacije dece.

REFERENCE

- 1 CRC Article 12, para. 1: “States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child” (UN General Assembly, 1989).
- 2 The term ‘UNICEF’ is understood to mean Headquarters, Regional Offices, Country Offices and National Committees.
- 3 ‘Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation’, UNICEF, 2019, <www.unicef.org/media/59006/file>; Pritzker, Suzanne, Alicia La Chapelle and Jeremy Tatum, “‘We need their help’”: Encouraging and discouraging adolescent civic engagement through photovoice’, *Children and Youth Services Review*, vol. 34, 2012, pp. 2247–2254; The Coalition for Adolescent Girls, ‘Partners and allies toolkit: Toolkit for meaningful adolescent girl engagement’, December 2015, <https://coalitionforadolescentgirls.org/wp-content/uploads/2015/12/CAGPartnersandAlliesToolKit_10.compressed.pdf>; The Compact for Young People in Humanitarian Action, ‘Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings’, 2019; Committee on the Rights of the Child, ‘Day of General Discussion: The right of the child to be heard’, 29 September 2006, <www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/DiscussionDays.aspx?>.
- 4 See, for example: Unicef Innocenti Research Centre, ‘Children’s and adolescents’ participation and protection from sexual abuse and exploitation’, 2009, <www.unicef-irc.org/publications/556-childrens-and-adolescents-participation-and-protection-from-sexual-abuse-and-exploitation.html>; O’Kane, Claire, ‘Children and young people as citizens: Partners for social change’, Save the Children, 2003, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1248/pdf/1248.pdf>>; Committee on the Rights of the Child, ‘Day of General Discussion: The right of the child to be heard’, 29 September 2006, <www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/DiscussionDays.aspx?>.
- 5 Dahl, Ronald E., Nicholas B. Allen, Linda Wilbrecht and Ahna Ballonoff Suleiman, ‘Importance of investing in adolescence from a development science perspective’, *Nature*, vol. 554, 2018, pp. 441–450.
- 6 Martin, Shirley, Catherine Forde, Audrey Dunn Galvin and Angela O’Connell. *An examination of children and young people’s views on the impact of their participation in decision-making*. Ministry for Children and Youth Affairs, Dublin, Ireland, 2015; The Coalition for Adolescent Girls, ‘Partners and allies toolkit: Toolkit for meaningful adolescent girl engagement’, December 2015, <https://coalitionforadolescentgirls.org/wp-content/uploads/2015/12/CAGPartnersandAlliesToolKit_10.compressed.pdf>; Carnegie United Kingdom Trust, ‘Empowering young people: The final report of the Carnegie Young People Initiative’, 2008, <<https://www.carnegieuktrust.org.uk/publications/empowering-young-people/>>.
- 7 The Compact for Young People in Humanitarian Action, ‘Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings’, 2019.
- 8 This definition is from the ‘Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation’, UNICEF, 2019, <www.unicef.org/media/59006/file>.
- 9 Banati, Prerna, and Jennifer E. Lansford, ‘Introduction: Adolescence in a Global Context’, in *Handbook of Adolescent Development Research and Its Impact on Global Policy*, edited by J. E. Lansford and P. Banati, Oxford University Press, New York, 2018, pp. 1–26.
- 10 “Evolving capacities” appears in CRC Article 5, and is explored in depth in *General Comment No. 12, The Right of the Child to be Heard*, CRC/C/GC/12 (Committee on the Rights of the Child, 2009) and in Gerison Lansdown, ‘The Evolving Capacities of the Child’, UNICEF Office of Research-Innocenti, 2005, <www.unicef-irc.org/publications/384-the-evolving-capacities-of-the-child.html>.
- 11 Adapted from O’Kane, Claire, ‘Children and young people as citizens: Partners for social change’, Save the Children, 2003, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1248/pdf/1248.pdf>>; and drawing upon information in <www.unicef.org/policyanalysis/rights/>.
- 12 UNICEF, ‘Toolkit for adolescent and youth engagement’, UNICEF MENA, 2017, <www.nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/481/aye_mena-toolkit.pdf>.
- 13 The Coalition for Adolescent Girls, ‘Partners and allies toolkit: Toolkit for meaningful adolescent girl engagement’, December 2015, <https://coalitionforadolescentgirls.org/wp-content/uploads/2015/12/CAGPartnersandAlliesToolKit_10.compressed.pdf>.
- 14 Laura Lundy, ‘Voice is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child’, *British Educational Research Journal*, vol. 33, no. 6, 2007, pp. 927–942.
- 15 ‘Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation’, UNICEF, 2019, <www.unicef.org/media/59006/file>.
- 16 Committee on the Rights of the Child, 2009, *General Comment No. 12 The Right of the Child to be Heard*, CRC/C/GC/12, para. 134.
- 17 Bernadine Brady, et al., ‘Understanding youth civic engagement: Debates, discourses and lessons from practice’, UNESCO, 2012, <www.childandfamilyresearch.ie/media/unescoschildandfamilyresearchcentre/documentspdf/2012_understanding_youth_civic_engagment.pdf>.
- 18 UNICEF (2017). Adolescent and youth strategic framework.
- 19 The definition of civic engagement shown in Figure 4 is from: Innovations in Civic Participation, ‘Youth Civic Participation in Action: Meeting Community and Youth Needs Worldwide’, Innovations in Civic Participation’, Washington D.C., 2010, p. vi.
- 20 Inter-Agency Working Group On Children’s Participation, ‘Children as active citizens: commitments and obligations for children’s civil rights and civic engagement in East Asia and the Pacific’, 2007, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/children-active-citizens-policy-and-programme-guide-commitments-and-obligations-childrens>>.
- 21 ‘Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation’, UNICEF, 2019, <www.unicef.org/media/59006/file>.
- 22 Ibid.
- 23 UNICEF, ‘Toolkit for adolescent and youth engagement’, UNICEF MENA, 2017, <www.nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/481/aye_mena-toolkit.pdf>.
- 24 O’Kane, Claire, ‘Children and young people as citizens: Partners for social change’, Save the Children, 2003, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1248/pdf/1248.pdf>>.

- 25 O’Kane, Claire, ‘Review of children’s participation in humanitarian programming’, Save the Children, 2013, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/review-childrens-participation-humanitarian-programming>>.
- 26 UNICEF, ‘Child participation in local governance: A UNICEF guidance note’, 2017, <www.unicef.org/socialpolicy/files/UNICEF_Child_Participation_FINAL_4.2018_v2.pdf>.
- 27 ‘Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation’, UNICEF, 2019, <www.unicef.org/media/59006/file>.
- 28 The Compact for Young People in Humanitarian Action, Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings, 2019.
- 29 EU & UNICEF, ‘EU-UNICEF Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation’, 2014, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/eu-unicef-child-rights-toolkit-integrating-child-rights-development-cooperation-0>>.
- 30 UNICEF, ‘Unicef Annual report 2017 Argentina’, 2017, <www.unicef.org/about/annualreport/files/Argentina_2017_COAR.pdf>; UNICEF, ‘Engagements in Influencing Domestic Public Finance for Children (PF4C): A global programme framework’, 2017, <https://www.unicef.org/socialpolicy/files/UNICEF_Public_Finance_for_Children.pdf>.
- 31 UNICEF & Save the Children, ‘Every child’s right to be heard’, 2011, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/every-childs-right-be-heard-resource-guide-un-committee-rights-child-general-comment-no-12>>.
- 32 UNICEF, ‘Children’s participation in the work of NHRIs’, 2018, <https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/2019-02/NHRI_Participation.pdf>.
- 33 NGO group for the CRC, ‘Together with children – for children. A guide for non-government organisations accompanying children in CRC reporting’, 2011, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/ngo-guide-together-children-children-guide-non-governmental-organizations-accompanying>>.
- 34 Child Rights Connect, ‘Speak up for your rights. OP3 CRC’, 2013, <www.childrightsconnect.org/wp-content/uploads/2013/10/OP3_CF_Leaflet__En_FINAL.pdf>.
- 35 ‘Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation’, UNICEF, 2019, <www.unicef.org/media/59006/file>.
- 36 United Nations Committee On The Rights Of The Child, ‘Day of General Discussion (DGD) 2018: Protecting and Empowering Children As Human Rights Defenders’, 2018, <www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2018/CRC_DGD_2018_OutcomeReport.pdf>.
- 37 The Compact for Young People in Humanitarian Action, Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings, 2019.
- 38 ITAD, ‘Changing gender norms at scale: Results and evidence of what works from Voices for Change in Nigeria’, 2018, <<https://itad.com/changing-gender-norms-at-scale-results-and-evidence-of-what-works-from-voices-for-change-in-nigeria/>>.
- 39 UNICEF & Save the Children, ‘Every child’s right to be heard’, 2011, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/every-childs-right-be-heard-resource-guide-un-committee-rights-child-general-comment-no-12>>.
- 40 UNICEF & Save the Children, ‘Every child’s right to be heard’, 2011, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/every-childs-right-be-heard-resource-guide-un-committee-rights-child-general-comment-no-12>>; EU & UNICEF, ‘EU-UNICEF Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation’, 2014, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/eu-unicef-child-rights-toolkit-integrating-child-rights-development-cooperation-0>>.
- 41 Action on the Rights of the Child, ‘ARC resource pack: A capacity building tool for child protection in and after emergencies’, 2009, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/arc-resource-pack-actions-rights-children>>.
- 42 The Compact for Young People in Humanitarian Action, Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings, 2019.
- 43 Claire O’Kane, ‘Pushing the Boundaries: A guide to increasing the realisation of children’s civil rights and freedoms’, Save the Children, 2013, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/pushing-boundaries-guide-increasing-realisation-childrens-civil-rights-and-freedoms>>.
- 44 UNICEF, ‘Programme guidance for the second decade’, 2018, <https://gallery.mailchimp.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/4945e2fb-1282-48cd-b2d1-049bd8797061/UNICEF_Programme_Guidance_for_the_Second_Decade.pdf>.
- 45 UN, ‘Youth civic engagement’, 2016, <www.youth.ie/wp-content/uploads/2016/07/un_world_youth_report_youth_civic_engagement.pdf>.
- 46 Khoo, Selina and Andre Matthias Müller, ‘Youth Participation in Sport for Development’, in *Youth Civic Engagement, a United Nations World Youth Report*, 2016, <www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2018/12/un_world_youth_report_youth_civic_engagement.pdf>.
- 47 UNICEF, ‘Programme guidance for the second decade’, 2018, <https://gallery.mailchimp.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/4945e2fb-1282-48cd-b2d1-049bd8797061/UNICEF_Programme_Guidance_for_the_Second_Decade.pdf>.
- 48 Graeff, Erhardt, ‘Youth Digital Activism’, in *Youth Civic Engagement: United Nations World Youth Report*, United Nations, New York, NY, 2016, pp. 95–107.
- 49 UNICEF, ‘Adolescent and youth engagement strategic framework’, 2017, <www.unicefinemergencies.com/downloads/eresource/docs/Adolescents/63792683.pdf>; UNICEF, ‘Programme guidance for the second decade’, 2018, <https://gallery.mailchimp.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/4945e2fb-1282-48cd-b2d1-049bd8797061/UNICEF_Programme_Guidance_for_the_Second_Decade.pdf>.
- 50 UN, ‘Youth civic engagement’, 2016, <www.youth.ie/wp-content/uploads/2016/07/un_world_youth_report_youth_civic_engagement.pdf>.
- 51 Bernadine Brady, et al., ‘Understanding youth civic engagement: Debates, discourses and lessons from practice’, UNESCO, 2012, <www.childandfamilyresearch.ie/media/unescoschildandfamilyresearchcentre/documentspdf/2012_understanding_youth_civic_engagement.pdf>.
- 52 UNICEF, ‘Child participation in local governance: A UNICEF guidance note’, 2017, <www.unicef.org/socialpolicy/files/UNICEF_Child_Participation_FINAL_4.2018_v2.pdf>.
- 53 UNICEF, ‘Adolescent and youth engagement strategic framework’, 2017, <www.unicefinemergencies.com/downloads/eresource/docs/Adolescents/63792683.pdf>.

REFERENCE

- 54 O’Kane, Claire, ‘Children and young people as citizens: Partners for social change’, Save the Children, 2003, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1248/pdf/1248.pdf>>.
- 55 McGill, Michael, et al., ‘Evaluation of Child and Youth Participation in Peacebuilding in Nepal, Colombia and Eastern Democratic Republic of Congo’, Global Partnership for Children and Youth in Peacebuilding, 2015, <<http://unoy.org/wp-content/uploads/3M-Evaluation-Global-report-Child-and-Youth-Participation-in-Peace-building.pdf>>; Simpson, Graeme, ‘The missing peace. Independent progress study of youth, peace and security’, UNFPA and PBSO, 2018, <www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Progress_Study_on_Youth_Peace_Security_A-72-761_S-2018-86_ENGLISH.pdf>; UNICEF, ‘Toolkit for adolescent and youth engagement’, UNICEF MENA, 2017, <www.nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/481/aye_mena-toolkit.pdf>.
- 56 USAID, ‘Youth engagement in development: effective approaches and action-oriented recommendations for the field’, 2014, <https://youtheconomicopportunities.org/sites/default/files/uploads/resource/USAID_Youth%20Engagement_FINAL%20External.pdf>.
- 57 See UNICEF, ‘Child participation in local governance: A UNICEF guidance note’, 2017, <www.unicef.org/socialpolicy/files/UNICEF_Child_Participation_FINAL_4.2018_v2.pdf>.
- 58 Case study information from UNICEF, ‘Programme guidance for the second decade’, 2018, <https://gallery.mailchimp.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/4945e2fb-1282-48cd-b2d1-049bd8797061/UNICEF_Programme_Guidance_for_the_Second_Decade.pdf>; UNICEF, ‘Child participation in local governance: A UNICEF guidance note’, 2017, <www.unicef.org/socialpolicy/files/UNICEF_Child_Participation_FINAL_4.2018_v2.pdf>; UNICEF Nepal (2016). Child participation in local governance.
- 59 UNICEF, ‘Children as Advocates: Strengthening child and young people’s participation in advocacy fora’, 2010, <<http://childhub.org/en/system/tdf/library/attachments/children-as-advocates-strengthening-participation-june-2010.pdf?file=1&type=node&id=21295>>.
- 60 Graeff, Erhardt, ‘Youth Digital Activism’, in *Youth Civic Engagement: United Nations World Youth Report*, United Nations, New York, NY, 2016, pp. 95–107.
- 61 USAID, ‘Youth engagement in development: effective approaches and action-oriented recommendations for the field’, 2014, <https://youtheconomicopportunities.org/sites/default/files/uploads/resource/USAID_Youth%20Engagement_FINAL%20External.pdf>.
- 62 The Compact for Young People in Humanitarian Action. (2019). Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings.
- 63 UNICEF, ‘Adolescent and youth engagement strategic framework’, 2017, <www.unicef-emergencies.com/downloads/eresource/docs/Adolescents/63792683.pdf>; O’Kane, Claire, ‘Children’s Participation in the analysis, planning and design of programmes: a guide for Save the Children staff’, 2013, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/childrens-participation-analysis-planning-and-design-programmes-guide-save-children-staff>>.
- 64 UNICEF, ‘UNICEF Guidance Note: Adolescent Participation in UNICEF Programme Monitoring and Evaluation’, 2018, <www.unicef.org/evaldatabase/index_103363.html>.
- 65 The Compact for Young People in Humanitarian Action. (2019). Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings: Adapted from UNICEF (2017). Adolescent and Youth Engagement In Syria.
- 66 Wridt, Pamela, ‘Young People’s Participation in Program Design Research, Monitoring, and Evaluation’, in *Handbook of Adolescent Development Research and Its Impact on Global Policy*, edited by Jennifer E. Lansford and Prerna Banati, Oxford University Press, New York, 2018, pp. 432–453.
- 67 Save the Children et al. (2014). A toolkit for monitoring and evaluating children’s participation; Bernadine Brady, et al., ‘Understanding youth civic engagement: Debates, discourses and lessons from practice’, UNESCO, 2012, <www.childandfamilyresearch.ie/media/unescochildandfamilyresearchcentre/documentspdf/2012_understanding_youth_civic_engagement.pdf>.
- 68 In December 2018, UNICEF held a Technical Consultation on the Measurement of Adolescent Participation in Decision-Making at the UNICEF House in New York. Other initiatives include the Inter-Agency Toolkit published by Save the Children (2014) A toolkit for monitoring and evaluating children’s participation; Initiatives by the Council of Europe to measure progress in promoting the right of children and young people under 18 years to participate in matters of concern to them; and the International and Canadian Child Rights Partnership (ICCRP) to monitor children’s participation in protection programmes and policies.
- 69 ‘Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation’, UNICEF, 2019, <www.unicef.org/media/59006/file>.
- 70 See Save the Children et al. (2014). A toolkit for monitoring and evaluating children’s participation.
- 71 UNICEF & Save the Children, ‘Every child’s right to be heard’, 2011, <https://www.unicef.org/french/adolescence/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf>; EU & UNICEF, ‘EU-UNICEF Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation’, 2014, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/eu-unicef-child-rights-toolkit-integrating-child-rights-development-cooperation-0>>.
- 72 Committee on the Rights of the Child, 2009, General Comment No. 12 The Right of the Child to be Heard, CRC/C/GC/12, para. 134.
- 73 O’Kane, Claire, ‘Children and young people as citizens: Partners for social change’, Save the Children, 2003, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1248/pdf/1248.pdf>>.
- 74 Hoskins, Bryony, Jan Germen Janmaat and Gabriella Melis, ‘Tackling inequalities in political socialisation: A systematic analysis of access to and mitigation effects of learning citizenship at school’, *Social Science Research*, vol. 68, November 2017, pp. 88–101.
- 75 UNICEF & Save the Children, ‘Every child’s right to be heard’, 2011, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/every-childs-right-be-heard-resource-guide-un-committee-rights-child-general-comment-no-12>>; O’Kane, Claire, ‘Children and young people as citizens: Partners for social change’, Save the Children, 2003, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/1248/pdf/1248.pdf>>.
- 76 Committee on the Rights of the Child, 2009, General Comment No. 12 The Right of the Child to be Heard, CRC/C/GC/12, para. 134.

REFERENCE

- 77 UNICEF & Save the Children, 'Every child's right to be heard', 2011, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/every-childs-right-be-heard-resource-guide-un-committee-rights-child-general-comment-no-12>>; EU & UNICEF, 'EU-UNICEF Child Rights Toolkit: Integrating Child Rights in Development Cooperation', 2014, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/eu-unicef-child-rights-toolkit-integrating-child-rights-development-cooperation-0>>.
- 78 UNICEF, 'Preventing and responding to violence against children and adolescents. Theory of Change', 2017, <www.unicef.org/protection/files/UNICEF_VAC_ToC_WEB_271117.pdf>.
- 79 Committee on the Rights of the Child, 2009, General Comment No. 12 The Right of the Child to be Heard, CRC/C/GC/12, para. 134.
- 80 Children in a changing climate 'A right to participate: Securing children's role in climate change adaptation', 2009, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/3954/pdf/3954.pdf>>.
- 81 Hagedorn, Gregor, et al., 'Concerns of young protesters are justified', 2019, https://science.sciencemag.org/content/364/6436/139.2.full?fbclid=IwAR2M9lqZFQFVa1ohTKa3a_vOAYdXDD8DW_KLI_F_aBGXtxUoDibV25SjDA.
- 82 Action on the Rights of the Child, 'ARC resource pack: A capacity building tool for child protection in and after emergencies. Module 4 Participation & Inclusion', 2009, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/arc-foundation-module-4-participation-and-inclusion>>.
- 83 Children in a changing climate 'A right to participate: Securing children's role in climate change adaptation', 2009, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/node/3954/pdf/3954.pdf>>.
- 84 Committee on the Rights of the Child, 2009, General Comment No. 12 The Right of the Child to be Heard, CRC/C/GC/12, para. 134.
- 85 Codreanu, Tudor, Antonia Celenza and Ian G. Jacobs, 'Does disaster education of teenagers translate into better survival knowledge, knowledge of skills, and adaptive behavioral change? A systematic literature review', *Prehospital and Disaster Medicine*, vol. 29, no. 6, 2014, pp. 1–3.
- 86 Organisation for Economic Co-operation and Development 'Fragile States: Domestic revenue mobilization in fragile states', OECD, Paris, 2014, p. 15, <www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/FSR-2014.pdf>.
- 87 Simpson, Graeme, 'The missing peace. Independent progress study of youth, peace and security', UNFPA and PBSO, 2018, <www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Progress_Study_on_Youth_Peace_Security_A-72-761_S-2018-86_ENGLISH.pdf>, paras 17, 30.
- 88 Committee on the Rights of the Child, 2009, General Comment No. 12 The Right of the Child to be Heard, CRC/C/GC/12, para. 134.
- 89 The Coalition for Adolescent Girls, 'Partners and Allies: Toolkit for meaningful adolescent girl engagement', 2015, <https://coalitionforadolescentgirls.org/wp-content/uploads/2015/12/CAGPartnersandAlliesToolKit_10.compressed.pdf>; UNICEF, 'Toolkit for adolescent and youth engagement', UNICEF MENA, 2017, <www.nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/481/aye_mena-toolkit.pdf>.
- 90 UNHCR, 'Listen and learn', 2012, <www.unhcr.org/uk/protection/children/50f6d1259/listen-learn-participatory-assessment-children-adolescents.html>.
- 91 The Compact for Young People in Humanitarian Action. (2019). Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings.
- 92 The Coalition for Adolescent Girls, 'Partners and Allies: Toolkit for meaningful adolescent girl engagement', 2015, <https://coalitionforadolescentgirls.org/wp-content/uploads/2015/12/CAGPartnersandAlliesToolKit_10.compressed.pdf>.
- 93 UNICEF, 'Toolkit for adolescent and youth engagement', UNICEF MENA, 2017, <www.nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/481/aye_mena-toolkit.pdf>; Franklin, Anita and Patricia Sloper, 'Supporting the participation of disabled children and young people in decision-making', *Children & Society*, vol. 23, no. 1, 2009, pp. 3–15.
- 94 UNHCR, 'Listen and learn', 2012, <www.unhcr.org/uk/protection/children/50f6d1259/listen-learn-participatory-assessment-children-adolescents.html>; UNICEF, 'Take us seriously: Engaging Children with Disabilities in Decisions Affecting their Lives', 2013, <www.unicef.org/disabilities/files/Take_Us_Seriously.pdf>.
- 95 UNICEF, 'Toolkit for adolescent and youth engagement', UNICEF MENA, 2017, <www.nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/481/aye_mena-toolkit.pdf>.
- 96 UNICEF (2017). Adolescent and youth strategic framework.
- 97 UNICEF, 'Toolkit for adolescent and youth engagement', UNICEF MENA, 2017, <www.nolostgeneration.org/sites/default/files/webform/contribute_a_resource_to_nlg/481/aye_mena-toolkit.pdf>.
- 98 Adapted from UNICEF, 'Programme Guidance for the Second Decade: Programming with and for Adolescents', 2018, <<https://www.unicef.org/media/57336/file>>, p. 34.
- 99 UNICEF 2019. Procedure for a Child Safeguarding Framework, <<https://www.unicef.org/supply/documents/policy-conduct-promoting-protection-and-safeguarding-children>>.
- 100 As established under section 12 of CSF: *UNICEF Personnel 12. The Director of DHR shall establish general standards of personal conduct concerning child safeguarding, which standards are not specific to particular aspects of the work of UNICEF's, and are to be followed at all times by UNICEF personnel (other than Goodwill ambassadors).*
- 101 UNICEF, 'Programme Guidance for the Second Decade', 2018, <https://gallery.mailchimp.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/4945e2fb-1282-48cd-b2d1-049bd8797061/UNICEF_Programme_Guidance_for_the_Second_Decade.pdf>.
- 102 Santelli, John, Sonia Haerizadeh and Terry McGovern, 'Inclusion with Protection: Obtaining informed consent when conducting research with adolescents', 2017, <<https://www.unicef-irc.org/publications/877-inclusion-with-protection-obtaining-informed-consent-when-conducting-research-with.html>>.
- 103 Action on the Rights of the Child (2009). ARC resource pack: A capacity building tool for child protection in and after emergencies; UNICEF, 'The Participation of Children and Young People in Emergencies: A guide for relief agencies, based largely on experiences in the Asian tsunami response', 2007, <<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/participation-children-and-young-people-emergencies-guide-relief-agencies-based-largely>>; Lansdown, Gerison, 'Promoting Children's Participation in Democratic Decision Making', 2001, <www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf>.

unicef | za svako dete

UNICEF u Srbiji
Svetozara Markovića 58
11000 Beograd
Srbija

T: +381 11 3602 104
E-mail: belgrade@unicef.org

<https://www.unicef.org/serbia/adolescenti>

Avgust 2022